

Poštnina za kraljevino Jugoslavijo v gotovini plačana.

BOGOSLOVNI VESTNIK

**IZDAJA
BOGOSLOVNA AKADEMIJA**

**LETO XVIII
ZVEZEK I-II**

LJUBLJANA 1938

KAZALO.

(INDEX.)

I. Razprave (Dissertationes):

O d a r, Stolnina posebej v ljubljanski škofiji. (De iuribus stolae. Cum speciali aspectu ad dioecesim Labacensem)	1—39
T u r k, Hrenove pridige. (De concionibus Thomae Hren episcopi Labacensis 1598—1630)	40—73

II. Praktični del (Pars practica):

Desetletna rast slovenske katoliške akcije (dr. Fr. Ambrožič)	74
Nekaj psihiatričnih vrstic (dr. M. Kamin)	90
Postopnik za ničnostne zakonske pravde (Al. Odar)	98
Verska društva in državno društveno pravo v Sloveniji in Dalmaciji (Al. Odar)	107

III. Slovstvo (Literatura):

H e s s e n, Wertphilosophie 110 — F e c k s, Die Harmonie des Seins 114 — R ö b e r, Die gesetzliche Delegation (delegatio a iure) 115 — C i p r o t t i, De consummatione delictorum attentorum elemento obiectivo in iure canonico 116 — C r n i c a, Kanonsko pravo katoliške crkve 117 — K r e k, Zgodovina in sistem rimskega zasebnega prava 118 — K u š e j, Konkordat, ustava in verska enakopravnost 120.

Štolnina posebej v ljubljanski škofiji.

DE IURIBUS STOLAE.

(Cum speciali aspectu ad dioecesim Labacensem.)

Dr. Al. Odar.

Summarium. Dissertatio haec duas in partes dividitur.

I. In prima parte proponuntur praescripta iuris universalis de emolumentis stolae. Descripta definitione iurium stolae nec non declarata indole huius instituti, continentis duo opposita principia, edicta iam ab Innocentio III, nempe sacramenta (sacramentalia) libere conferenda et emolumenta stolae solvenda sunt, nec non enumeratis diversis terminis in codice iuris canonici usitatis sequitur brevis delineatio historicae evolutionis iurium stolae. Duo decreta Alexandri III (c. 9, X 5, 3) nec non Innocentii III (c. 42, X 5, 3) declarantur. Occasione administrationis sacramentorum distinguuntur secundum cl. Fuchs (Gründe und Wege zur kirchlichen Anerkennung der Stolgebühren in Acta congressus iuridici internationalis, vol. III, 1936) *d o n a t i o*, *p a c t i o* nec non *e x a c t i o*. — Sequitur interpretatio canonum CIC, in quibus directe vel saltem indirecte agitur de emolumentis stolae (cc. 463, § 2; 730; 736; 1097, § 3; 1234—1237; 1410; 1507, § 1; 2349; 2408). Praescripta sistematice proponuntur addita semper ipsorum historica evolutione ope fontium in card. Gasparri apparatu assignatorum. Solvuntur quaestiones, an conserventur hoc tempore emolumenta stolae, quomodo mensuranda et postulanda sint, an negentur sacramenta vel sacramentalia fidelibus taxas dioecesananas solvere nolentibus.

II. Quoad emolumenta stolae magni sunt momenti leges et consuetudines particulares. In secunda dissertationis parte describuntur iura stolae nec non ipsorum indices dioecesani in dioecesibus slovenicis, praesertim in dioecesi Labacensi (Jugoslavia), usitati. Qui indices tempore iosephinismi vertente saec. XVIII nec non initio saec. XIX a gubernio civili editi et ab Ecclesia per praxim saltem acceptati sunt. Post magnum bellum in hodiernum monetarum valorem transpositi sunt. Describuntur varia tentamina de reformandis indicibus taxarum dioecesanarum in dioecesibus Labacensi et Lavantina saec. XIX nec non nostris diebus inventa. — In praeparanda novissima synodo dioecesana dioecesis Labacensis ostensa sunt, quae corrigentur in indice taxarum de anno 1816, qui hac in dioecesi usque in hodiernum diem in valore remansit. Proponuntur principia de reformando hoc indice nec non ipsius schema.

1. Uvod.

1. Ob štolnini so se pojavila v zgodovini cerkvenega prava različna vprašanja. Prvo in temeljno vprašanje je bilo to, ali so dajatve ob sv. funkcijah sploh možne, ali niso morda simonistične.¹ Ko je bilo to vprašanje z dekretom Inocenca III. s četrtega lateranskega koncila definitivno rešeno,² so nastala nova vprašanja, kdo določa štolnino, pri katerih sv. funkcijah jo je dovoljeno sprejemati, kakšna je višina

¹ Načelo »gratis accepistis, gratis date« (Mt 10, 8) se je v zadevnih cerkvenih kanonih neprestano ponavljalo.

² C. 42, X 5, 3.

štolnine, kako je z izterjavanjem štolnine. Omenjeni Inocenčev dekret je postavil, kakor bomo videli, dvoje načel; prvo je bilo to, da se morajo zakramenti deliti brezplačno, drugo pa to, da se smejo zahtevati zakonito določeni zneski. Nadaljnje cerkvene določbe, ki so bile navadno izdane ob konkretnih primerih, so nekatere poudarjale bolj prvo, druge pa drugo načelo.

V novejšem času se pojavlja novo vprašanje, ali je štolnina sploh še primerna. Mnogi verniki štolnine plačevati nočejo. Prisilno izterjavanje štolnine je zelo odiozna stvar. Štolnina, zlasti še različni razredi v štolninskih redih, ustvarjajo videz, tako se trdi, da imajo tudi v cerkvi bogatejši sloji prednost.

Po mnogih škofijah zunaj avstrijsko-ogrske monarhije so odpravili štolnino že v 19. stoletju. Razlogi za odpravo so bili različni; v Nemčiji zlasti ta, ker je država smatrala štolnino za tako zadevo ki spada v zunanje cerkveno področje in zato pod državno nadzorstvo ali celo za državno zadevo (tako n. pr. na Bavarskem).

Codex iuris canonici je štolnino ohranil, kakor bomo videli, čeprav je močno naglasil, da se morajo zakramenti in zakramentali deliti neodvisno od štolnine. Neka razcepljenost v problemu štolnine, ki so jo čutili že v starem pravu, se je tako ohranila. Štolnina se namreč plačuje ob nekaterih zakramentih in zakramentalih, plačevati se mora, plačevanje se more s kazensko sankcijo izsiliti; po drugi strani pa se morajo deliti zakramenti in zakramentali brezplačno.

2. V naših škofijah se plačuje štolnina po starih državnih štolninskih redih iz jožefinske dobe.³ O teh redih je splošna sodba, da so se preživeli. Drugo vprašanje pa je, kako jih popraviti. V lavantinski škofiji so se začeli baviti z reformo štolninskega reda že l. 1850,⁴ tudi v ljubljanski škofiji je bilo več poskusov.⁵

»Vprašalna pola vsem gg. župnikom in kaplanom o partikularnem in običajnem pravu ljubljanske škofije,« ki je bila razposlana v januarju 1938 kot priprava za IV. škofijsko sinodo, vsebuje tudi dvoje vprašanj o štolnini.⁶ Iz odgovorov se razbere, da je vprašanje o štolnini v ljubljanski škofiji silno pereče in da nujno zahteva nove ureditve.⁷

V tejle razpravi si oglejmo najprej značaj štolnine in določbe o njej v občem cerkvenem pravu, potem pa posebej v ljubljanski škofiji. Obenem pa skušajmo na podlagi zgodovinskega razvoja štolnine in njenih določb odgovoriti na nakazana vprašanja.

³ Naštevajo jih Haring, Grundzüge des katholischen Kirchenrechts², Graz 1916, 703; za slovenske škofije Kušej, Cerkveno pravo², Ljubljana 1927, 536, za hrvatske Lanović, Lukno u Hrvatskoj, Zagreb 1914, 94, 98, 140 in nsl.

⁴ Operationes et Constitutiones Synodi dioeceseanae Lavantinae 1911. Maribor 1912, 971.

⁵ O tem pozneje.

⁶ Prva sinoda je iz l. 1903, druga iz l. 1908, tretja iz l. 1924 in četrta bo nova. Štetje ima toliko záse, ker prej od konca 18. stoletja (zadnje v Ljubljani 20. junija 1774 in v Gornjem gradu 18. julija 1778) ni bilo v ljubljanski škofiji nobene sinode.

⁷ Vprašanja glede štolnine so se glasila: Kakšen štolninski red je v župniji? — Ali prejema kaplan štolnino? — Od kdaj je tako?

2. Štolnina po veljavnih občepравnih določbah.

3. Codex iuris canonici omenja štolnino večkrat, tako v kan. 463, 736, 1097, 1234, 1235, 1237, 1410, 1507, 2349 in 2408. Za štolnino uporablja naslednje izraze: a) emolumenta stolae (kan. 1097, § 3); b) iura stolae (kan. 1410); c) praestatio (kan. 463, §§ 1, 3; 2349); č) oblatio (kan. 736); d) taxa (kan. 1507, § 1; 463, § 3; 2408). Štolninski red se naziva v kodeksu: a) taxa dioecesana (kan. 1237, § 1); b) taxatio dioecisana (kan. 1410); c) legitima taxatio (kan. 463, § 1); č) dioecesanus taxarum index (kan. 1234, § 1 in 1235, § 1). Jasno je, da taka različna terminologija ni stvar v prid.

Štolnina spada med cerkvene pristojbine,⁸ ki pa je seveda svojevrstna. Plačuje se ob sv. dejanjih, ki so v korist posamezniku. Rabi pa se beseda štolnina v več pomenih. V najožjem in svojskem pomenu pomeni pristojbino, »ki je plačljiva dušnim pastirjem, kadar opravijo sveto dejanje izvestne vrste v interesu poedinih vernikov, ne pa v interesu cele občine.«⁹ V širšem pomenu zaznamuje štolnina tudi tiste dajatve ob svetih dejanjih, ki jih prejema jo ostali cerkveni uslužbenci (asistenca, organist, cerkvenik, ministranti) in cerkev sama. Dajatev, ki se daje cerkvi ob taki priliki, je dvojne vrste; prva ima značaj pristojbine, druga pa odškodnine (n. pr. za posojene cerkvene predmete, za sveče, za cvetice itd.). Dalje spadajo pod pojem štolnine tudi dajatve, ki nimajo prave zveze z liturgičnimi funkcijami in jih tudi ni mogoče smatrati za pristojbino, n. pr. nagrada grobarju, ki skoplje grob, ali zvonarju za zvonjenje mrliču, kar ne spada k liturgični funkciji. Pod štolnino umevajo večkrat¹⁰ tudi pristojbine, ki se plačujejo za matične izpiske,¹¹ čeprav seveda takšno govorjenje moti.¹² Prav tako je stvarno popolnoma neutemeljeno, ako se razteza izraz štolnina tudi na mašne štipendije, čeprav celo štolninski redi to delajo¹³

⁸ Kodeks pozna te-le vrste pristojbin, ki jih plačujejo verniki: a) pristojbine za akte nesporne jurisdikcije (kan. 201, § 3); b) pristojbine ob izvršitvi reskriptov sv. stolice; c) štolnina; č) sodne pristojbine; d) mašni štipendiji (prim. Hilling, Das Sachenrecht des Codex Iuris Canonici 1928, 352; Sosio d' Angelo, Tasse e Pensioni nel Codice di Diritto Canonico², Turin 1927).

⁹ Kušej, o. c. 535.

¹⁰ Tako štolninski redi, kakor tudi avtorji.

¹¹ Noll (Das katholische Pfarramt² 1927, 565) n. pr. takole opiše štolnino: »Stolgebühren (iura parochialia) sind Abgaben, die dem Pfarrer oder dessen rechtllichem Vertreter (Pfarrverwalter) oder dessen kirchlichen Bedienung (Küster, Ministranten, Sänger usw.) für bestimmte kirchliche Akte von den einzelnen Gläubigen, die dieselben für sich erbitten oder fordern, entrichtet werden, also: 1. bei Gelegenheit der Taufen, Eheschließungen und Begräbnisse; 2. für jene amtlichen Handlungen, die mit diesen in Verbindung stehen, z. B. für Ausstellung von Taufscheinen, Stammbäumen, Sterbeurkunden, Kopulationsscheinen, Erlaubnisscheinen zur Trauung, Eheproklamationen.«

¹² Prim. Kušej, o. c. 537.

¹³ Prim. v Lj. Škof. listu 1924, str. 110—111 pod naslovom »Štolnina in pisarniške takse« odstavke: C. Slovesne maše zadušnice z libero v Ljubljani; Č. Pete maše brez asistence zunaj Ljubljane in F. Štipendije za tite maše.

in govori sam kodeks pri mašnih štipendijah o taxa dioecesana (kan. 840, § 1).¹⁴

Razločilen znak za štolnino je torej ta, da se plačuje ob sv. dejanjih, ki so v korist posameznemu verniku. Obči cerkveno pravni viri pa jemljejo redno izraz štolnina v najožjem pomenu, torej za dajatev, ki jo prejme duhovnik, ki je izvršil sv. funkcijo oziroma bi imel pravico jo izvršiti. Tudi pri tej štolnini v najožjem pomenu razlikuje kurialna praksa¹⁵ med dajatvami »quoad actus, qui directe respiciunt sacramentorum¹⁶ administrationem« in med ostalimi dajatvami. Težkoče so vzbujale le prve dajatve.

4. Preden si ogledamo posamezne občepravne določbe o štolnini in njih razvoj, je na mestu kratek opis zgodovinskega razvoja štolnine.¹⁷

Kot prvi splošni zakon, ki je dovolil štolnino, se omenja c. 42, X 5, 3, ki vsebuje dekret Inocenca III. s četrtega lateranskega zbora. Mnoge starejše določbe so na prvi videz v ostrem nasprotju z omenjenim dekretom. Avtorji so na različne načine razlagali to nasprotje. Nekateri so videli v Inocenčevi določbi formalno in stvarno novost,¹⁸ drugi pa so temu ugovarjali, češ da je Inocenc III. v tem dekretu sprejel običajno pravo;¹⁹ težave pa jim je delal pri tej razlagi dekret Aleksandra III. s 3. lateranskega koncila, sprejet v c. 9, X 5, 3, kakor tudi druge starejše določbe, zlasti c. 48 iz Iliberitanskega koncila, ki ga je sprejel Gratian v c. 104, C. 1, qu. 1. Tem težavam pa se izognemo, ako pri zgodovinsko pravnem razvoju štolnine razlikujemo, kakor je nakazal Fuchs:²⁰ a) prostovoljno dajatev a) pred sv. funkcijo, β) pri sv. funkciji, in γ) po opravljeni sv. funkciji; b) p a c t i o, to je predhodna zahteva dajatve; c) e x a c t i o, kar pomeni zahtevo dajatve po opravljeni sv. funkciji, to zahtevo opravičuje a) običaj ali β) zakon. Viri govore o vsem tem, toda dobro ne razlikujejo, nekateri imajo pred očmi ta, drugi pa drug primer, vsi pa ogorčeno zavračajo simonijo, zato ni čudno, če se ne vjemajo.

Inocenčev dekret s četrtega lateranskega koncila je v načelu končno rešil vprašanje o upravičenosti štolnine. Glasi se: »Ad apo-

¹⁴ Nov primer, kako moti, ako se isti izraz (tu taxa) rabi v več pomenih.

¹⁵ Prim. dekret koncilske kongregacije z dne 10. junija 1896 (Fontes iuris canonici VI, ed. Gasparri, str. 757).

¹⁶ Isto seveda velja za zakramentale, n. pr. za pogrebe.

¹⁷ Benario, Die Stolgebühren nach bayerischem Staatskirchenrecht, München 1894. Fuchs, Gründe und Wege zur kirchlichen Anerkennung der Stolgebühren (Acta congressus iuridici internationalis, vol. III. Rim 1936, 211—223); Grellmann, Geschichte der Stolgebühren 1785; Karl, Grundzüge des bayerischen Stolrechts, 1894. Haring, o. c. 700/4; Hergenröther-Hollweck, Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts² 1905, 881 in nsl.; Künstle, Die deutsche Pfarrei im Mittelalter 1905; Permaneder, Stolgebühren v Wetzler-Weltes Kirchenlexikon XI², 842/6; Riedle, Das pfarrliche Recht der Stolgebühren 1896; Thomassin, Vetus et nova ecclesiae disciplina III, 1. c. 72 in nsl.; Vering, Lehrbuch des katholischen, orientalischen und protestantischen Kirchenrechts³ 1893, 797 in nsl.

¹⁸ Benario, o. c. 44; Meurer, Bayerisches Pfründerecht 1901, 301.

¹⁹ Hergenröther-Hollweck, o. c. 881.

²⁰ V članku »Gründe u. Wege zur kirchlichen Anerkennung der Stolgebühren«.

stolicam audientiam frequenti relatione pervenit quod quidam clerici pro exequiis mortuorum, et benedictionibus nubentium et similibus pecuniam exigunt et extorquent, et, si forte eorum cupiditati non fuerit satisfactum, impedimenta fictitia fraudulentè opponunt. Econtra vero quidam laici laudabilem consuetudinem erga sanctam ecclesiam, pia devotione fidelium introductam, ex fermento haereticae pravitate nituntur infringere sub praetextu canonicae pietatis. Qua propter super his pravas exactiones fieri prohibemus et pias consuetudines praecipimus observari, statuentes, ut libere conferantur ecclesiastica sacramenta; sed per episcopum loci veritate cognita compescantur, qui malitiose nituntur laudabilem consuetudinem immutare.«

Inocenčev dekret torej:

1. obsoja duhovnike, ki zahtevajo dajatev za sv. funkcijo;
2. obsoja laike, ki pod pretvezo napačne pobožnosti napadajo »hvalevredno navado« »pia devotione fidelium introductam«;
3. prepove, zahtevati dajatve pri sv. funkcijah, ker se morajo zakramenti in zakramentali²¹ brezplačno deliti;
4. »hvalevredne navade« se morajo obdržati;
5. škofje naj nastopajo s kazenskimi sankcijami proti onim, ki bi skušali zlonamerno te navade odpraviti.

Kako je umeti »hvalevredno navado« v gornjem besedilu, nam pojasni pariški škof Odo v svojih »Constitutiones synodicae«, ki so nastale dobrih petnajst let pred Inocenčevim dekretom. V njih se glede dajatev pri sv. funkcijah določa: »Nihil omnino ante exigatur, sed post laudabilis consuetudo exigi potest.«²² *Pactio* je torej v vsakem primeru prepovedana, *ex actio* pa je po običaju dovoljena.

Dekret Aleksandra III. na 3. lateranskem cerkvenem zboru l. 1179 tega dvoječa še ne razlikuje; po besedilu v c. 9, X 5, 3 je vsaka zahteva dajatve ob sv. funkcijah prepovedana in sklicevanje na nasprotni običaj ostro zavrnjeno.²³

²¹ »Ecclesiastica sacramenta« pomeni v tekstu tudi zakramentalne.

²² Citira Fuchs, o. c. 220.

²³ Zadevni tekst se glasi: »...horribile nimis est, quod in quibusdam ecclesiis locum venalitas perhibetur habere ita, ut pro episcopis vel abbatibus seu quibuscunque personis ecclesiasticis ponendis in sedem, sive introducendis presbyteris in ecclesiam, nec non et pro sepulturis et exequiis mortuorum, et benedictionibus nubentium, seu aliis sacramentis aliquid requiratur. Putant autem plures, ex hoc sibi licere, quia legem mortis (ali moris) de longa invaluisse consuetudine arbitrantur, non satis... attendentes, quod tanto graviora sunt crimina, quanto diutius infelicem animam tenuerunt alligatam. Nec igitur haec de cetero fiant... districtius prohibemus.«

V dekretu se torej omenjajo: a) takse pri umestitvah (pri intronizaciji škofov in opatov, pri instalaciji ostalih »cerkvenih oseb« in župnikov [= pro introducendis presbyteris in ecclesiam]); b) dajatve pri pogrebu; c) dajatve pri porokah; č) dajatve pri ostalih sv. funkcijah (pro aliis sacramentis). Vse te takse in dajatve se ostro obsojajo in prepovedujejo; smatrajo se za simonijo. Nasprotni običaji se zavračajo.

Dekret je razumljiv, ako pomislimo, da so te takse in dajatve prejemali laiki, deželni gospodje in lastniki lastniških cerkvá. Te dajatve niso bile podpora kleru, marveč dohodki omenjenih svetnih gospodov.

5. Prvi dekret, ki omenja dajatev pri sv. funkcijah, je c. 48 iliberitanskega koncila iz začetka 4. stoletja, sprejet pri Gratianu v c. 104, C. 1, qu. 1; glasi se: »Emendari placuit, ut qui baptizantur (ut fieri solebant) nummos in concam non mittant, ne sacerdos quod gratias accepit precio distrahere videatur.« Krščenci naj ne dajejo v cerkvi denarja v nabiralnik. Avtorji navadno sodijo, da je ta kánon prepovedal sprejemati tudi prostovoljne darove.²⁴ Proti splošni sodbi pa meni Fuchs po našem mnenju prepričevalno, da je treba obrniti pozornost na to, da prepoveduje tekst le darila pri javnem krščevanju, »daß durch die Öffentlichkeit der Taufhandlung und die unmittelbare Verbindung der Gabe mit derselben ein starker moralischer Druck entstehen mußte, sodaß Arme sich nicht zur Taufe getrauten.«²⁵ Ta motiv navaja tudi papež Gelazij v pismu škofom v Lukaniji, kjer določa, »a baptizandis vel consignandis pretia non exigantur«, da ne bi ljudje opustili krsta »paupertate cogente deterriti.«²⁶

Fuchs tudi trdi, da Cerkev sploh ni nikoli prepovedala sprejemati darov za sv. funkcije;²⁷ toda ta njegova trditev je preširoka. Kongregacija de propaganda je n. pr. v dekretu z dne 28. marca 1778²⁸ prepovedala škofom v turških deželah, torej tudi po Balkanu, »ut in administratione praefati Sacramenti (birma) nemini ipsorum in posterum omnino liceat pecunias quovis titulo excipere, etiamsi ultro offerantur, lances ad hunc finem exponere, ac fideles ad huiusmodi pecuniarias largitiones quomodolibet incitare.«²⁹ Ista kongregacija v dekretu z dne 13. septembra 1832³⁰ pravi izrecno: »Quoad collationem Sacramentorum nihil omnino esse percipiendum.«³¹ Izdala pa je prav ista kongregacija tudi določbe, ki so izrecno dovoljevale sprejemati prostovoljne darove.³²

6. Če kratko povzamemo starejše določbe³³ o značaju štolnine, jih moremo izraziti takole: Sv. funkcije se morajo opraviti brezplačno. Vsak videz simonije se mora odstraniti.³⁴ Pactio, to je zahtevati dajatev, preden se izvrši sv. funkcija, je prepovedano. Dovoljeno pa

²⁴ Prim. Haring, o. c. 701; Hergenröther-Hollweck, o. c. 881.

²⁵ O. c. 218.

²⁶ C. 99, C. 1, qu. 1.

²⁷ O. c. 218.

²⁸ Fontes iuris canonici VII, ed. Serédi, str. 118.

²⁹ Glede drugega dela te določbe velja isti ugovor kot zgoraj, češ da gre za javno dajatev, toda v prvem delu je pa prepovedana sploh vsaka dajatev.

³⁰ Fontes iuris canonici VII, ed. Serédi, str. 279.

³¹ Obe določbi sta bili izdani zaradi posebnih okoliščin za kraje, kjer so bili katoličani v manjšini.

³² Na vprašanje: »Se possano i parroci ricevere denaro per l'amministrazione del Battesimo« je odgovorila: »Negative; sed posse aliquid recipi a sponte dantibus titulo merae et liberae eleemosynae« (dekret z dne 18. aprila 1757; Fontes iuris canonici VII, ed. Serédi, str. 60/1 ad 3.).

³³ Več jih bomo omenili še pri opisu veljavnih občepravnih določb.

³⁴ Primerjaj zlasti distinkcijo 50 v prvem delu Gratianovega dekreta, prvo causa v drugem delu Gratianovega dekreta in tretji titul v peti knjigi Gregorijevih dekretalov.

je sprejeti zmeren določen znesek po sv. funkciji. Ta dajatev ohrani značaj prispevka k vzdrževanju klera, čeprav se plačuje ob določeni sv. funkciji. Ni plačilo za sv. funkcijo, marveč je darilo, ki pa ima to posebnost, da more biti izsiljeno.³⁵ V nekaterih posebnih primerih more biti pri sv. funkciji ali po sv. funkciji prepovedano sprejemati kakršnokoli, četudi prostovoljno dajatev. Vzrok za tako prepoved je ali zgledovanje vernikov ali pohujševanje drugovercev ali kakršen drug videz, da gre za simonijo.

7. Veljavni občni cerkveni zakonik ima o štolnini razmerno veliko določb, ki pa so razmetane po raznih delih kodeksa;³⁶ prepušča pa zakonik v tej stvari veliko kompetenco partikularnemu pravu, bodisi običajnemu bodisi postavljenemu. Iz določb dobimo vtis, da se je zakonodavec skrbno varoval, da bi ohranil status quo,³⁷ čeprav je nekatere spremembe le uvedel.

Ako zakonikove določbe o štolnini in štolninskih redih sistematično uredimo, dobimo naslednji seznam:³⁸

I. Plačevati zakonito določeno štolnino ali jo zahtevati, ni simonija (indirektno iz kan. 730, 736, kakor tudi iz vseh zgoraj naštetih kánonov, ki omenjajo štolnino).

Ta določba, ki je za vprašanje o štolnini osnovnega pomena, je obsežna že v dekretu Inocenca III., ki smo si ga zgoraj ogledali. V kodeksu se izvaja ta določba iz splošnejšega načela, ki ga podaja kan. 730, namreč: »Non habetur simonia, cum temporale datur non pro re spirituali, sed eius occasione a iusto titulo a sacris canonibus vel a legitima consuetudine recognito.« Da gre tu tudi za štolnino in v prvi vrsti za njo, nam razodevajo viri, ki so za ta kánon našeti v Gasparrijevem aparatu. Tako je tam naveden c. 10, X 5, 3, ki obsega dekretal papeža Aleksandra III. »Vigiliensi Episcopo« in se glasi: »Et Consultationi tuae taliter respondemus, quod nihil pro ecclesiarum consecratione potes vel debes praeter procuracionem exigere.« Zahtevati povrnitev stroškov pri sv. funkciji ni simonija, ker je podan zakonito priznan iustus titulus. Med viri se dalje navaja obsodba Wiclefovega stavka »omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus.«³⁹ in obsodba 54. propozicije pištojske sinode, ki je zavračala kar na splošno vso štolnino, čeprav jo je sv. stolica odobrila.⁴⁰ Končno naj omenim izmed virov še reskript koncilске kongregacije z dne 10. junija 1896.⁴¹ Predloženo vprašanje

³⁵ Podoben značaj ima cathedraticum, ki je obvezno častno darilo. Enak značaj je imel subsidium caritativum.

³⁶ V kodeksu veliko imovinskopravnih določb ni v njegovem imovinskem delu, marveč so kot dodatek dodane na raznih drugih mestih.

³⁷ Prim. kan. 1234, § 1.

³⁸ Pri vsaki določbi se bomo ozirali kratko tudi na njene vire v Gasparrijevem aparatu.

³⁹ Stavek vsebuje konstitucija Martina V. »Inter cunctas« z dne 22. februarja 1418 (na koncilu v Konstanzu) (Fontes iuris canonici I, ed. Gasparri, str. 51).

⁴⁰ Konst. Pija VI. »Auctorem fidei« z dne 28. avgusta 1794 (Fontes iuris canonici II, ed. Gasparri, str. 702).

⁴¹ Fontes iuris canonici VI, ed. Gasparri, str. 757/8.

(sub I) se je glasilo: »An, et quae taxa imponi possit iuxta prudentiae et iustitiae regulas in materia sacramentali, ac speciatim in matrimoniali?« Odgovor je bil: »Affirmative, ita tamen, ut quoad actus, qui directe respiciunt sacramentorum administrationem, servetur dispositio cap. 42 Decret. de simonia⁴² scilicet ut libere conferantur ecclesiastica sacramenta et piae consuetudines observentur. Quod vero ad reliquos actus, qui directe non respiciunt administrationem sacramentorum, uti sunt dispensatio a denunciationibus matrimonii, venia conferendi baptisma in privatis domibus, et cetera huiusmodi: 1. servandas laudabiles consuetudines, et rationem prudenter habendam locorum, temporum ac personarum; 2. vere pauperes eximendos a quibusvis expensis; 3. taxas non adeo graves esse debere, ut arceant fideles a receptione sacramentorum; 4. quoad matrimonium in specie, remittendas ipsas taxas esse in casibus, in quibus adsit periculum, ne fideles in concubinatum prouant.« Ta odgovor koncilske kongregacije je za vprašanje o štolnini velikega pomena. Pokaže nam, kako se je to pereče vprašanje reševalo in razvijalo na podlagi načelne odločbe Inocenca III.

Sem bi spadali tudi viri, navedeni za kan. 736, ki razodevajo izredno skrb Cerkve, da se obvaruje vsakega videza simonije; toda o tem bo govor pozneje.

II. Verniki so dolžni plačevati določeno štolnino. Kdor se upira plačati zakonito štolnino, zagreši delikt po kan. 2349.⁴³

Kazenska sankcija v kan. 2349 je zelo rahlo zagrožena. »Recusantes praestationes legitime debitas ad normam can. 463, § 1, 1507, prudenti arbitrio Ordinarii puniantur, donec satisfecerint.« Kazen je torej arbitrarna, prepuščena svobodnemu preudarku ordinarija, njen namen je zlomiti trdovratnost, kakor je v besedilu izrečno naglašeno. Gasparrijev aparat navaja za kánon samo en vir, namreč c. 42, X 5, 3, to je dekret Inocenca III., ki smo ga zgoraj omenili. Iz tega dekreta pride v poštev zadnji stavek: »...sed per episcopum loci veritate cognita compescantur, qui malitiose nituntur laudabilem consuetudinem immutare.« Samo neplačevanje štolnine še ni delikt po kan. 2349, marveč je treba še nekaj več, namreč ustavljanja.

Drugo vprašanje pa je, ali sme župnik odreči sv. funkcijo tistemu, ki mu štolnine ne plača oziroma mu celo pred sv. funkcijo izjavi, da štolnine ne bo plačal.⁴⁴ V kodeksu o tem ni direktne določbe, toda iz kan. 2349 sledi, da župnik sam sv. funkcije ne sme v takem primeru odreči, marveč naj zadevo javi škofu. Ker se štolnina ne plačuje za sv. funkcijo po pogodbi do ut facias, je umevno, da bi imelo odreči sv. funkcijo, ker se štolnina ni plačala, značaj prisilnega sredstva. Tako pa more uporabiti le ordinarij.

⁴² To je znani dekret Inocenca III. s 4. lateranskega cerkvenega zbora — c. 42, X 5, 3 —, o katerem smo zgoraj govorili.

⁴³ Isto velja o ostalih pristojbinah (prim. izraz »praestationes legitime debitas ad can. 463, § 1, 1507« v kan. 2349).

⁴⁴ Prim. BV 1933, 74/5.

Privatio Sacramentalium⁴⁵ se našteva med splošnimi vindikativnimi kaznimi v kan. 2291, n. 6. V moči tega kánona bi torej mogle škof kdaj komu za kazen odreči prejem zakramentalov. Toda tistih, ki štolnine nočejo plačevati, ne more kaznovati s tem, da bi jim odrekel tisto sv. funkcijo, pri kateri se branijo plačati štolnino.⁴⁶ To sledi iz tega, kar smo zgoraj povedali o značaju štolnine. Isto potrjuje dekret kongregacije de propaganda z dne 13. maja 1816.⁴⁷ Vprašanje se je glasilo: »Licetne spirituale ministerium denegare iis, aut personis ad illorum spectantibus familiam, v. g. infantibus sacramentum Baptismi, si huic debito se submittere recusent?« Odgovor je bil: »Indignam viro ecclesiastico, et animadversione dignam quaestionem de sacris et ipso Baptismate denegandis iis qui oblationum debito se submittere recusant.«

Velja pa seveda gornje samo o štolnini v ožjem pomenu besede in če gre za »golo« liturgično funkcijo. Če hoče kdo večjo slovesnost, asistenco in tako dalje, se mu more pač ta zahtev ek odbiti, ako je računati s tem, da štolnine ne bo poravnal.⁴⁸

III. Zahtevati višjo štolnino, kot je zakonito določena, je krivica in delikt (kan. 2408).

Kan. 2408 izrecno omenja oboje;⁴⁹ prvo tudi kan. 463, § 2. Ker gre za krivico, nastane dolžnost restitucije, ki je samostojna, realna in veže pred sodnikovo sodbo. Delikt je po besedilu kánona: 1. *taxas augere*; 2. *ultra taxas aliquid exigere*. Kazen je: 1. težka globa; 2. za recidivne suspenzija ali kazenska odstavitev. Zakon s podarkom določa, da mora biti globa težka. Globo odmeri sodnik ali ordinarij, toda kazen izreči mora.⁵⁰

Delikt se preganja *ex officio*, bodisi da je ordinarij zvedel zanj po ovadbi privatne stranke ali pa službeno, n. pr. na vizitaciji.

IV. Tudi indirektno kaj zahtevati ali prositi pri podeljevanju zakramentov, razen zakonite štolnine, je prepovedano (kan. 736).

⁴⁵ Ne omenja pa se *privatio Sacramentorum*; vendar pa je pripomniti, da kan. 2291 ne našteva cerkvenih kazni izčrpno.

⁴⁶ Vermeersch-Creusen (*Epitome iuris canonici* II,³ 1927, 511) se izražata o tem takole: »A mente Ecclesiae alienum est ut absolutio sacramentalis vel sacramenta negetur fidelibus qui haec solvere renuant, maxime si quandam excusationem allegent.«

⁴⁷ *Fontes iuris canonici* VII, ed. Serédi, str. 231.

⁴⁸ Tudi § 25 zak. o zunanjih zadevah katoliške cerkve v Avstriji z dne 25. maja 1874, d. z. št. 50 čisto v skladu s cerkvenim naziranjem to dvoje dobro razlikuje. Pravi namreč: »In der Regel darf kein pfarramtlicher Act von der Vorausbezahlung der Stolgebühr abhängig gemacht werden. — Nur wenn derselbe in einer Form verlangt wird, welche einer höheren als der niedrigsten Stolgebühr unterliegt (z. B. Assistenz mehrerer Priester beim Leichenbegräbnisse), ist die hiefür entfallende höhere Gebühr über Verlagen in Vorhinein zu entrichten.«

⁴⁹ »Taxas consuetas et legitime approbatas ad normam can. 1507, augentes aut ultra eas aliquid exigentes, gravi mulcta pecuniaria coerceantur, et recidivi ab officio suspendantur vel removeantur pro culpa gravitate, praeter obligationem restituendi quod iniuste perceperint.«

⁵⁰ Gasparrijev aparat k temu kanonu ne navaja nobenega vira.

Kánon omenja sicer samo zakramente, toda prav isto velja za zakramentale. Gasparrijev aparat navaja k temu kánonu 56 virov.⁵¹ Od teh jih prepoveduje največ, 23 simonijo pri ordinacijah;⁵² nekateri simonijo sploh;⁵³ drugi zopet simonijo, cerkvenopravno ponajveč, pri krstu,⁵⁴ birmi,⁵⁵ obhajilu,⁵⁶ spovedi,⁵⁷ konsekraciji cerkvá in pri podeljevanju beneficijev.⁵⁸ Štolnino dovoljujeta le dva.⁵⁹ Za interpretacijo veljavnega besedila morejo naštetí viri le malo služiti.

V. U bogí se morajo dostojno pokopati, če tudi ne zmorejo štolnine (kan. 1235, § 2).

Kaj pomeni dostojno pokopati, je pojasnjeno v kánonu samem. Tekst se glasi: »Pauperes gratis omnino ac decenter funerentur et sepeliantur, cum exsequiis, secundum liturgicas leges et dioecesana statuta, praescriptis.« Določba diha pristni krščanski duh. Ako bi se povsod vedno in vestno izpolnjevala, bi prenehale marsikateré tožbe proti štolnini.⁶⁰ Določba v splošnem pravu nima kazenske sankcije.

⁵¹ Največ teh virov je vzeti iz prve *causa* v drugem delu Gratianovega dekreta, in sicer kar 29 in od teh zopet 20 iz prve *quaestio*. Ta *causa* je takole sestavljena: »Quidam habens filium obtulit eum ditissimo cenobio; exactus ab abbate et a fratribus decem libras solvit, ut filius susciperetur, ipso autem beneficio aetatis hoc ignorante. Crevit puer, et per incrementa temporum et offitiorum ad virilem aetatem et sacerdotii gradum pervenit. Exinde suffragantibus meritis in episcopum eligitur, interveniente obsequio et paterni precibus; data quoque pecunia cuidam ex consiliariis archiepiscopi, consecratur iste in antistitem, nescius paterni obsequii et oblatae pecuniae. Procedente vero tempore nonnullos per pecuniam ordinavit, quibusdam vero gratis benedictionem sacerdotalem dedit; tandem apud metropolitanum suum accusatus et convictus sententiam in se damnationis accepit«. K temu »romanu« si Gratian zastavlja tale vprašanja (*quaestiones*):

Qu. I. ... an sit peccatum emere spiritualia?

Qu. II. ... an pro ingressu ecclesiae sit exigenda pecunia, vel si exacta fuerit, an sit persolvenda?

Qu. III. ... an ingressum ecclesiae vel praebendas emere sit symoniacum?

Qu. IV. ... an iste reus criminis, quod eo ignorante pater admisit?

Qu. V. ... an liceat ei esse in ecclesia, vel fingi ea ordinatione, quam paterna pecunia est assecutus?

Qu. VI. ... an illi, qui ab eo iam symoniaco ignoranter ordinati sunt, sint abiciendi, an non?

Qu. VII. ... si renuncians suae haeresi sit recipiendus in episcopali dignitate, vel non?

Iz prve *quaestio* je naštetih med viri za kan. 736 dvajset kánonov, iz druge eden, iz tretje pet, iz šeste eden in iz sedme dva.

⁵² Zlasti iz zgornje prve *quaestio*.

⁵³ N. pr. c. 22, D. 50; c. 6, C. 1, qu. 1.

⁵⁴ C. 103, C. 1, qu. 1.

⁵⁵ C. 105, C. 1, qu. 1; konc. kongr. Ferentina, 20. apr. 1782 (*Fontes iuris canonici* VI, ed. Gasparri, 111).

⁵⁶ C. 100, C. 1, qu. 1.

⁵⁷ Kongr. de propaganda z dne 17. junija 1782 (*Fontes iuris canonici* VII, ed. Serédi, 126).

⁵⁸ C. 15, C. 1, qu. 3; c. 3, C. 7, qu. 1.

⁵⁹ C. 42, X 5, 3 in Rit. Rom. tit. 1, cap. un. n. 13.

⁶⁰ Posebno v mestih, n. pr. v Ljubljani, je zadnji razred pogrebov le preskromen. Nepobeljene krste, zaprt mrliški voz, po več krst v njem, brez

Gornja določba ni novost v kodeksu. Obsežena je že v konstituciji »Sacrosancti« Aleksandra VII. z dne 18. januarja 1688, kjer se zavračajo razne napake, ki so se vgnezdile v mestu Goa in na sosednjih otokih. Odstavek o pokopavanju revnih se glasi: »Cadavera pauperum fidelium gratis omnino posthac a parochis sepulturae tradantur, ne ad extorquendum, aut emendicandum a vicinis vel affinis eleemosynam publice exponantur.«⁶¹ Določba je bila še izpolnjena v okrožnici Gregorija XVI.: »Inter gravissimas« z dne 3. februarja 1832,⁶² kjer papež opominja armenskega nadškofa Antona Nurigiana, »ut vere pauperes sine ullo emolumento humentur et precibus catholicorum rituali praescriptis iuventur.« Gasparrijev aparat h kan. 1235, § 2 omenja še starejše določbe.⁶³

VI. Štolnina se plačuje pri oklicih, pri poroki⁶⁴ (kan. 1097) in pri pogrebu⁶⁵ (kan. 1234 in nsl.).

Štolnino so skušali uvesti tudi pri nekaterih drugih sv. funkcijah n. pr. pri krstu,⁶⁶ birmi,⁶⁷ posvečevanju cerkvá,⁶⁸ spovedi in obhajilu,⁶⁹

duhovnika in pogrebcev; tak pogreb katoličana komaj še priča, da imamo vero v skrivnostno Kristusovo telo in občestvo svetnikov.

Potrebno je ustanoviti poseben fond za dostojen krščanski pogreb najbednejših v naši družbi, ki pa so umrli kot katoličani. Tudi verska društva, ki skrbe za pogebe, naj bi se ustanovila oziroma oživila.

Rimski obrednik (naslov VI, prvo poglavje, točka 11) določa: »Ubožci, ki ne zapuste nič ali tako malo, da bi z izdatki, ki so v navadi, ne mogli biti pokopani, naj se popolnoma zastonj in dostojno za pogreb pripravijo in pokopljejo, z osmrtnimi opravili, katera predpisujejo liturgični zakoni in škofijske določbe; in potrebne luči naj pripravijo na lastne stroške — če je treba — tisti duhovniki, katerim je izročena skrb za rajnega, ali pa kaka pobožna bratovščina, če je katera, kakor je kje običaj.«

⁶¹ Fontes iuris canonici I, ed. Gasparri, 452.

⁶² Fontes iuris canonici II, ed. Gasparri, 739/40.

⁶³ Med najstarejše spada dekret Congr. Ep. et Regularium škofu v Teanu z dne 5. februarja 1591, ki pravi: Quanto alla lemosina, che si risquote dai ministri di V. S. per ragione di funerale, pare a questi miei SS. Illmi che per ogni modo deva relassarla per quei che son poveri, dovendo questi tali essere seppelliti gratis et se alle volte sarà dubio, se sieno o no poveri doppo che gli havrà fatti seppellire s'informi dello stato loco et con la pietà che conviene vi faccia resolutione il che si dice anco per che moriranno nell' Hospitale« (Fontes iuris canonici IV, ed. Gasparri, 625).

⁶⁴ V virih se omenja štolnina pri poroki (benedictio nuptientium) že v c. 9, X 5, 3, ki prinaša dekret tretjega lateranskega cerkvenega zbora iz l. 1179. Tam se štolnina še zavrača.

⁶⁵ Omenja se v c. 9, X 5, 3.

⁶⁶ Ze zelo zgodaj, prim. c. 99, C. 1, qu. 1; omenja pa se še v 18. stoletju. Tako je odgovorila kongregacija de propaganda 18. aprila 1757. na vprašanje: »Se possano i parroci ricevere denaro per l'ammistrazione del Battesimo?« »Negative; sed posse aliquid recipi a sponte dantibus titulo merae et liberae eleemosynae«. (Fontes iuris canonica VII, ed. Serédi 60/1).

⁶⁷ Enako kot pri krstu; dekrete o tem imamo že iz petega, pa tudi iz 19. stoletja (prim. c. 99, C. 1, qu. 1 in dekret koncilске kongregacije z dne 16. septembra 1837. Fontes iuris canonici VI, ed. Gasparri, 338).

⁶⁸ C. 106, C. 1, qu. 1.

⁶⁹ Prim. srednjeveške Abendmahl- und Beichtgroschen (Haring, o. c. 702).

vpeljevanju mater po porodu.⁷⁰ Ohranila pa se je v občem pravu, kakor omenjeno, le pri oklicih,⁷¹ poroki in pogrebu.⁷²

VII. Določati štolnino, razen pogrebno, je stvar pokrajinskega koncila ali škofovske konference (kan. 1507, § 1).

Za veljavnost take odločbe pokrajinskega koncila ali škofovske konference se zahteva, da jo sv. stolica potrdi (kan. 1507, § 1).

Gasparrijev aparat navaja za to določbo le dva vira, dekret konzistorialne kongregacije z dne 21. aprila 1910⁷³ in dekret koncilске kongregacije z dne 10. junija 1896, ad II.⁷⁴ Pomemben je le drugi, ki odgovarja na vprašanje, predloženo sub II:⁷⁵ »An generalibus quibusdam editis normis, specifica praeinitio taxarum in singulis dioecesibus Ordinariorum arbitrio sit relinquenda; an potius praescribendum, ut hac de re agatur in synodis provincialibus, et quatenus synodi haberi nequeant, in conventibus Episcoporum in singulis provinciis et in Italia in singulis regionibus, ad hunc effectum peculiariter habendis, sub lege nempe, ut uniformis taxa in singulis provinciis seu regionibus quoad fieri possit statuatur, Sacre Congregationi pro approbatione subiicienda?« Odgovor se je glasil: »Negative ad primam partem, affirmative ad secundam.« Iz odgovora na vprašanje sub III je razvidno, da je sv. stolica sklenila potrjevati štolninske ređe le začasno.⁷⁶

Glede določanja štolnine odreja torej gornji dekret: 1. štolninski red sestavi pokrajinski koncil; 2. štolninski red naj bo po možnosti za vso provinco enak; 3. štolninski red se mora predložiti sv. stolici v odobritev; 4. ta odobritev bo le začasna.

Če primerjamo to določbo z veljavno v kan. 1507, § 1, vidimo, da sta ostali prva in tretja nespremenjeni, četrta se ne omenja; druga pa se je poostrila, ker sedaj mora biti štolninski red za vso pokrajino enak. Tako je koncilska kongregacija dne 11. decembra 1920 zavrnila pristojbinski red neke cerkvene province, ker so bili v njem določeni minimalni in maksimalni zneski in je bilo prepuščeno krajevnemu škofu, da določi pristojbine med določenima skrajno-

⁷⁰ Vsaj od odloka kongregacije za obrede z dne 21. novembra 1893 (Decret. auth., n. 3813) ni več župniku pridržana funkcija.

⁷¹ Oklici pač niso striktno liturgična funkcija; zato pristojbina za nje ni štolnina v ožjem pomenu besede.

⁷² Pregled srednjeveških štolnin podaja K ü n s t l e, o. c. 97 in nsl.

⁷³ Fontes iuris canonici V, ed. Gasparri, 34.

⁷⁴ Fontes iuris canonici VI, ed. Gasparri, 757/8.

⁷⁵ Vprašanje in odgovor sub I v tem dekretu smo omenili zgoraj v odstavku I.

⁷⁶ Vprašanje sub III se je namreč glasilo: »An, et quatenus aliae provisiones hac de re sint adhibendae?« Odgovor je bil: »Affirmative, et taxarum descriptionem seu notulam modo et normis superius expositis confectam, quam primum transmittendam ad S. Concilii Congregationem pro approbatione; quae tantum concedenda erit ad instar experimenti, pro dioecesibus Europae ad quinquennium, pro reliquis vero ad decennium.«

stima.⁷⁷ Upravičeno je naziranje, da se kan. 1507 ne tiče pristojbin, ki so bile zakonito veljavne, preden je kodeks stopil v veljavo.⁷⁸

Pri vprašanju, kdo sme uvajati štolnine, opazimo zanimiv razvoj. Prvotno se poudarja, da se sme pobirati le tista štolnina, ki jo je uvedel zakonit običaj; pozneje pa se uvajajo štolnine tudi s pozitivnimi določbami. Tu je nastalo vprašanje, ali more to škof, ali je pa potrebna odobritev sv. stolice. Praksa sv. stolice je postala nenavadno stroga, kakor bomo še videli iz naslednjega odstavka o uvajanju pogrebne štolnine. Začela je izdajati norme,⁷⁹ po katerih naj se sestavijo štolninski redi, in zahtevala je, da se ji štolninski redi predlože.

Po kan. 1507, § 1, določajo pristojbine pokrajinski koncili ali škofovske konference. Dekret koncilske kongregacije z dne 10. junija 1896 ad I. pa podaja tudi norme, ki se jih morajo pri tem držati. Te norme so še vedno v veljavi.⁸⁰ Ordinariji morajo: 1. paziti, da podeljevanje zakramentov in zakramentalov ne bo odvisno od štolnine; 2. upoštevati stare običaje, dalje krajevne, časovne in osebne razmere; 3. resnične reveže oprostiti plačevanja kakršne koli pristojbine; 4. paziti, da ne bodo pristojbine tako visoke, da bi vernike odbijale od prejemanja zakramentov; 5. glede poročne štole posebej odrediti, da se ta mora opustiti, kadar bi bila ona vzrok ali povod, da bi verniki živeli v konkubinatu.

⁷⁷ Dubium, ki je bil predložen, se je glasil: »An et quomodo approbandae sint taxae Curiarum regionis N. in casu?« Odgovor: »Dilata, et ad mentem. Mens est: che, escluso il doppio tassario, in una della prossima conferenza si faccia una tassa unica, tenendo conto, oltre che della Bolla Innocenziana, delle prescrizioni del Codice e del decreto di questa S. Congregazione 10 giugno 1896, e che nell'imposizione delle tasse si osservi una certa discrezione.« (AAS 1920, 350.)

⁷⁸ Vermeersch-Creusen, o. c. II, 511. Prof. Kušej gre še dalje, ko piše: »Iz besedila ‚jura stolae intra fines taxationis dioecesanae vel legitimae consuetudinis‘ (iz kan. 1410) v zvezi s cc. 1234 in 1507 § 1 sledi, da je ostala pristojnost škofov pri določanju štolnin v dosedanjem obsegu ohranjena. Samo nove takse, ki ne spadajo pod partikularne štolnine, morajo biti sklenjene od škofov cele province in v Rimu odobrene« (o. c. 537).

⁷⁹ Tako zlasti »Innocentiana«, to je bula Inocenca XI. z dne 1. oktobra 1678 (Bull. Rom. tom. 8, p. 58—61) in zgoraj omenjeni dekret koncilske kongregacije z dne 10. junija 1896. Slednji omenja v uvodu »Innocenciano« in pravi: »Ut norma haberetur uniformis in exactionibus pro variis actibus iurisdictionis ecclesiasticae non contentiosae ac immo dicarum taxarum onus, plurimumque controversiarum occasio tolleretur, Innocentius PP. XI legem tulit, quae Innocentiana vulgo appellata, huiusmodi exactionum rationem apte moderabatur. Sed cum haec lex italico idiomate esset exarata, et idcirco communiori Doctorum sententia eam nonnisi Italiae et adiacentium insularum dioeceses proprie efficere traderetur, ceteris autem congruentem dumtaxat agendi regulam praebere; haud universim videbatur consultum incommodis, quibus amovendis lex illa prodierat. Praeterea post tria ferme saecula (!) a legis promulgatione, pecuniae valore et aestimatione mutatis, et in novis diversisque adiunctis societate versante, plena Innocentianae legis observantia in ipsis Italiae dioecesibus difficilis evasit, et quandoque etiam incongrua; unde Ordinarii maiori in dies numero postulare coeperunt, ut novae peculiariques exactiones ab Innocentiana diversae, probarentur aut tolerarentur.«

⁸⁰ Prim odgovor koncilske kongregacije z dne 11. decembra 1920, zgoraj v opombi 77.

VIII. Pogrebno štolnino določa škof, upoštevajoč določbe v kan. 1234, § 1.

Zakonik ne obravnava vse štolnine na enem mestu, marveč ima o pogrebni štolnini posebne določbe v kan. 1234 do 1237. Prav posebno zanimivo je to, da pogrebno štolnino določa drug organ kot ostalo štolnino. Zadevno besedilo v kan. 1234, §1, se glasi: »Locorum Ordinarii indicem funeralium taxarum seu eleemosynarum, si non existat, pro suo territorio, de consilio Capituli cathedralis, ac, si opportunum duxerint, vicariorum foraneorum dioecesis et parochorum civitatis episcopalis, conficiant, attentis legitimis consuetudinibus particularibus et omnibus personarum et locorum circumstantiis; in eoque pro diversis casibus iura singulorum moderate determinent, ita ut quaelibet contentionum et scandali removeatur occasio.«

Določba je pravno zanimiva. Krajevni ordinariji naj prvič določijo štolninski red za pogrebno štolo, če takega še ni. Kdo je stari štolninski red sestavil, ni upoštevano. Tradicionalno cerkveno stališče glede štolnine se tukaj zopet pokaže. Spoštujejo se stare uredbe. Ordinarij naj brez potrebe starega štolninskega reda ne spreminja. Le »si non existat« red o pogrebni štoli, naj ordinarij uvede novega.

V kánonu se dalje določa, da mora krajevni ordinarij pri sestavljanju pogrebne štolninskega reda upoštevati zakonite partikularne običaje in vse osebne ter krajevne okoliščine. Upošteva pa to ordinarij po svojem svobodnem preudarku. Sv. stolica bi morda razveljavila na pritožbo ordinarijevo določbo, ako bi se nedvomno izkazalo, da ordinarij ni upošteval zakonitih partikularnih običajev ter vseh osebnih in krajevnih okoliščin. Taka določba krajevnega ordinarija bi bila veljavna, dokler je ne bi sv. stolica razveljavila.

Krajevni ordinarij mora pri sestavljanju pogrebne štolninskega reda zaslišati stolni kapitelj; po svoji uvidevnosti naj zasliši še dekane in župnike svoje prestolice. Na mnenje kapitlja ali dekanov in župnikov seveda ordinarij ni vezan.

Štolninski red naj bo končno natančen, tako da ne bo nudil prilike za spore in pohujšanje.

Pravih virov za kan. 1234, § 1 v Gasparrijevem aparatu ni, čeprav bi pričakovali kaj drugega, ko ustvarja določba videz, kakor da je povzeta po raznih starejših določbah in je zato nenavadno konkretna. Gasparrijev aparat navaja sicer šest virov za ta kánon, toda v njih ni elementov nove določbe.

V encikliki Klemena XIV. »Decet quam maxime« z dne 21. septembra 1769, §§ 25 do 27, je rečeno le to, da je pri pogrebu prepovedano zahtevati štolnino, ako je ne opravičuje star običaj.⁸¹ Enciklika Gregorija XVI. »Inter gravissimas« z dne 3. februarja 1832, § 9 dovoljuje le »modicam taxam in funeribus iuxta diversas condiciones praefiniendam«. ⁸² Nekoliko bolj konkretna sta naslednja

⁸¹ Fontes iuris canonici II, ed. Gasparri, 638/9.

⁸² Fontes iuris canonici II, ed. Gasparri, 739/40.

dva dekreta koncilске kongregacije. Prvi v zadevi Matheranen. z dne 13. novembra 1660⁸³ je odgovarjal na konkretno vprašanje: »An attenta consuetudine, cuius vigore Capitulum expensas funerum pro ratione personarum defunctorum taxare solet, sit locus certam ac perpetuam taxam pro funeribus quibuscunque praescribendi?« takole: »Non licere Capitulo taxam ad suum libitum facere, et Archiepiscopo (= krajevni ordinarij) iniugendum, ut ipse auditis partibus taxam conficiat, eamque Sacrae Congregationi probandam transmittit.«

Drugi dekret koncilске kongregacije je v zadevi Senogallien. z dne 24. maja 1710.⁸⁴ Vprašanje je bilo: »An, et quae emolumenta debeantur Parocho Portoni occasione funerum, quae fiunt tam in eius Parochia, quam extra?« Odgovor se je glasil: »Episcopo Senogallien.; quatenus auditis interesse habentibus, conficiat taxam, eamque transmittat ad eandem Sacram Congregationem.«

»Interesse habentes« v gornjem dekretu so po kan. 1234, § 1 kot zastopniki dušnih pastirjev dekani in župniki škofove prestolice. Določba, da mora škof poslati pogrebni štolninski red v odobritev sv. stolici, ni bila sprejeta v obči zakonik.

IX. Ako določa pogrebni štolninski red več razredov, je prizadetim dovoljeno izbirati med njimi (kan. 1234, § 2).

Gasparrijev aparat ne navaja za to določbo nobenega vira. Kljub temu pa določba ni novost. V virih se večkrat omenja, da se ravnajo štolninski redi po krajevnih, časovnih in osebnih razmerah. Naše partikularno pravo je poznalo gornjo določbo.

Interesenti morejo po kan. 1234, § 2 izbrati kateri koli razred, ki je na razpolago. Župnik jim mora ustreči, ako je mogoče. Nikomur ni dovoljeno vsiljevati nižji ali višji razred.⁸⁵

X. Glede portio paroecialis veljajo partikularno pravne določbe. Ako teh ni, gre lastnemu župniku umrlega, kadar za umrlega ni bilo eksekvij v njegovi cerkvi, čeprav bi bilo lahko prenesti truplo v to cerkev, portio paroecialis, ki se odmeri od cele pogrebne štole (kan. 1236 in 1237).

Portio canonica (portio canonica paroecialis, ali samo canonica, ali quarta funeralis) pomeni prvotno delež župne cerkve na za-

⁸³ Fontes iuris canonici V, ed. Gasparri, 338.

⁸⁴ Fontes iuris canonici V, ed. Gasparri, 545.

⁸⁵ S tem pa seveda ni rečeno, da se ne sme onim, o katerih je dvom, ali naj se jim cerkveni pogreb dovoli ali ne, odrediti skrajno preprost pogreb. Tako je določila kongregacija sv. oficija in causa Constantinopol. dne 16. maja 1866: »Quando tamen dubium superest utrum mortem quis sibi dederit ob desperationem vel ob insaniam, dari potest ecclesiastica sepultura, vitatis tamen pompis et solemnitatibus exequiarum« (Fontes iuris canonici IV, ed. Gasparri, 276). Prav tako je na podobno vprašanje o pogrebu javnega grešnika odgovorila kongregacija sv. oficija dne 6. julija 1898 (Fontes iuris canonici IV, ed. Gasparri, 501/2). Odgovorila pa je tako, da je pnatisnila vprašanje, ki je bilo stavljeno sv. penitencijariji, in odgovor, ki ga je dala na to vprašanje sv. penitencijarija. V odgovoru pravi: »In hisce casibus, evulgatis resipiscentiae signis, dari posse sepulturam ecclesiasticam, vitatis tamen ecclesiasticis pompis et solemnitatibus exequiarum«.

puščini umrlega vernika, kadar si je ta izbral za pogrebno cerkev kako drugo cerkev, ne pa lastne župne cerkve. Tako določa n. pr. *summarium* k c. 1, X 3, 28, ki vsebuje dekretal Leona III.: »Decedens intestatus sepelitur in sepultura maiorum, vel ubi eligitur sepultura; parochialis tamen ecclesia habebit canonicam portionem eius, quod reliquerit ecclesiae sepulturae«. Razlog za določbo je označen v dekretalu samem. Župna cerkev ima z vernikom veliko skrbi in posla, zato je prav, da nekaj dobi iz njegove zapuščine.⁸⁶ V tem dekretalu se kot *portio canonica*, ki pripade župni cerkvi, določa »*tertia pars*«. Lucij III. pa že določa v c. 8, X 3, 28 »*de testamento . . . quarta . . . portio relinquatur*«. Klemen III. je določil v c. 9, X 3, 28,⁸⁷ da se višina te *portio canonica* odmerja po krajevnem običaju. Določba je ostala do danes v veljavi.⁸⁸ Namesto od zapuščine ali legata pogrebni cerkvi so začeli pozneje odmerjati *portio canonica* le od darov,⁸⁹ ki jih je pogrebna cerkev prejela ob pogrebu. Danes pa se odmeri *portio canonica* le od štolnine (kan. 1237, § 1).

Portio canonica je šla prvotno župni cerkvi, ne pa župnikom. S časom pa so začeli smatrati *portio canonica* za župnikov dohodek. Poznejši viri med tem dvojim več ne razlikujejo in tako govore včasih, da pripada *portio canonica* župniku,⁹⁰ včasih pa zopet pod vplivom starejših določb, da pripada župni cerkvi.

Glede pogrebne pravice in posebej glede *portio canonica* je kmalu prišlo do sporov med župnimi in redovniškimi cerkvami. Temeljno določbo o tem je izdal Inocenc III. v c. 10, X 3, 28.⁹¹ Po tej določbi smejo cerkve, ki imajo pogrebno pravico, pokopati tiste, ki so si v njih izvolili grob, a odstopiti morajo župni cerkvi *portio canonica*. Če pa pokopljejo koga drugega, morajo odstopiti ves dohodek. Spori pa so se nadaljevali.⁹² Tridentinski koncil je zopet

⁸⁶ »Sed quia dignus est operarius mercede sua, tertiam partem sui iudicii illi ecclesiae dare censemus.«

⁸⁷ Zanimivi dekretal se glasi: »Certificari voluisti a nobis, quomodo illa clausula, quae in privilegiis nostris solet apponi de salva iustitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur, intelligi debeat et exponi. Quum autem super hoc articulo diversa antecessorum nostrorum manaverint instituta, Leone iustitiam illam quandoque tertiam partem, quandoque vero mediam partem, et Urbano III quartam fore censentibus, nos tale praebemus in hac varietate responsum, ut, sicut beatus Hieronymus inquit, unaquaeque provincia in suo sensu abundet, secundum rationabilem consuetudinem regionis illa iustitia circa medietatem, vel tertiam aut quartam partem pro locorum diversitate attendatur.«

⁸⁸ Kan. 1236 in 1237 nič ne omenjata, kolikšna naj bo *portio canonica*.

⁸⁹ V virih se večkrat omenjajo sveče, ki jih cerkev prejme od pogrebcev ali sicer ob pogrebu (gl. spodaj op. 94).

⁹⁰ Tako n. pr. dekretal koncilske kongregacije Narmien. z dne 26. septembra 1699 (*Fontes iuris canonici* V, ed. G a s p a r r i, 448/9); konst. Benedikta XIII Romanus Pontifex z dne 28. aprila 1725, §§ 3, 4 (*Fontes iuris canonici* I, ed. G a s p a r r i, 610/11).

⁹¹ Sumarij se glasi: »Privilegiati super iure funerandi sepelire possunt illos, qui apud eos eligunt sepulturam, solvendo tamen canonicam portionem ecclesiae parochiali. Si vero alios sepeliunt, tenentur restituere quidquid occasione funeris receperunt.«

⁹² Prim. c. 2, in VI° 3, 12; c. 2 in Clem. 3, 7.

ponovil staro določbo;⁹³ a stvar še ni bila končno urejena. Rimske kongregacije so se morale z njo še velikokrat pečati,⁹⁴ a bistveno novih določb niso izdale.⁹⁵

⁹³ Sess. 25 de ref., c. 13, ki se glasi: »Decernit sancta synodus, ut quibuscunque in locis iam ante annos quadraginta quarta, quae funeralium dicitur, cathedrali aut parochiali ecclesiae solita esset persolvi, ac postea fuerit ex quocunque privilegio aliis monasteriis, hospitalibus aut quibuscunque locis piis concessa, eadem posthac integro iure, et eadem portione, qua antea solebat, cathedrali seu parochiali ecclesiae persolvatur; non obstantibus concessionibus, gratiis, privilegiis, etiam mari magno nuncupatis, aut aliis quibuscunque«.

⁹⁴ Gasparrijev aparat navaja med viri za kan. 1236, § 1 sedem odlokov kongregacije škofov in redovnikov med leti 1594 in 1852, ki se vsi bavijo s temi spori, dalje 16 odlokov koncilске kongregacije v letih 1699 do 1908, od katerih se jih 15 bavi s temi spori, in končno osem odlokov obredne kongregacije med leti 1606 do 1884, od katerih jih obravnava razmerje do redovnikov šest.

Zelo jasno je to zadevo obdelal Benedikt XIII v konstituciji »Romanus Pontifex« z dne 28. aprila 1725, §§ 3 in 4 (Fontes iuris canonici I, ed. Gasparri, 610/11). Ker nam § 4 te konstitucije popiše, v čem je obstajala takrat portio canonica, ki se tu imenuje quarta funeralis, naj mesto izpišem: »Praeterea motu, scientia, et potestatis plenitudine similibus sancimus, statuimus, et mandamus, ut in Italia, eique adiacentibus Insulis, a die publicationis praesentis Constitutionis in futurum Parochis defunctorum, qui in Ecclesiis quorumcumque Regularium... tumulabuntur, persolvatur, et cum effectu tradatur Quarta pars omnium Intorticiorum, et Candelarum, quibus defuncti cadaver in itinere ad Ecclesiam tumulantem associabitur, necnon omnium Intorticiorum, et Candelarum, quae in eadem Ecclesia circa cadaver, vel etiam in altaribus in die funeris accendantur. A praedicta tamen Quarta Funerali exceptae intelligantur, et sint Candelae, quas sacerdotes, etiam regulares, vel parum sodalitatatum confratres funus associantes, manualiter per viam accensas deferent. Quod si funus non fuerit in die tumulationis, sed ad diversam diem, vel aliud longius tempus differetur, Parocho nihilominus assigneter Quarta pars omnium Intorticiorum, et Candelarum, quae ipsamet peracti funeris die in ecclesia, ubi defunctus humatus fuit, circa cenotaphium, seu tumulum honorarium, atque etiam in altaribus eiusdem ecclesiae, accensa fuerint. Haec porro omnia locum habeant, et exacte in posterum observentur, quotiescumque defunctus extra suam parochialem ecclesiam tumuletur, vel exponatur sive quia ibidem sepulcrum habuerit gentilitium, sive tandem quia in ea sepulcrum elegerit. Ceterum sub praedicta Quarta funerali comprehendendi non intendimus, imo expresse ab ea excipimus, legata missarum et anniversariorum, hisque similia pia relictata ad favorem ecclesiae tumulantis, vel exponentis a defuncto dispositata...«

Ubi vero consuetudines legitime probatae, conventiones, concordiae, vel statuta vigerent, quae praelatis parochis magis faverent, illisque pinguorem praedicta Quarta emolumentorum funeralium portionem assignarent, ea in iis, in quibus vigent, locis inconcusse ab omnibus observari... iubemus«.

Če s to določbo primerjamo c. 1, X 3, 28 in kan. 1237, § 1 v kodeksu, opazimo, kako se je razvijala portio canonica. Najprej se plačuje od zapuščine, potem od sveč pri pogrebu, danes od štolnine.

⁹⁵ Stolninski red za ljubljansko škofijo iz l. 1816 tudi omenja nekako portio canonica. Določa namreč: »Ako se pokoplje mrlič v drugi župniji in ne v domači, se morajo sprevodne pristojbine v obeh župnijah plačati po onem razredu, ki je bil izbran«.

XI. Štolnina more biti dota beneficija (kan. 1410).

O tej določbi bodi samo to omenjeno, da v starem pravu ni bila nesporna. Mnogo avtorjev je sodilo, kakor navaja odlok koncilске kongregacije Brixinen. z dne 22. avgusta 1874,⁹⁶ da mora obstajati vzdrževalnina, ki jo prejema beneficijat v stalnih in gotovih dohodkih;⁹⁷ štolnino pa so šteli med nestalne dohodke;⁹⁸ zato je gornji odlok odločil, da v predloženem primeru štolnine ni šteti v kongruo.⁹⁹ Danes je pa stvar drugačna. Priznati je treba, da je pojem beneficija z ozirom na določbo v kan. 1410, ki zelo na široko formulira doto beneficija, v veljavnem pravu precej razblinjen.¹⁰⁰ Štolnina je po vsem tem, kar smo zgoraj povedali o njej, pravno precej nesigurna dotacija beneficija.

Izraz »iura, ut dicitur, stolae intra fines taxationis dioecesanæ vel legitimæ consuetudinis« v kan. 1410 pomeni po našem mnenju samo zakonito štolnino. Vprašanja, kdo uvaja štolnino, ni hotel zakonodavec tu reševati. Zato ni mogoče postavljati te določbe v nekako opozicijo s kan. 1507, § 1.¹⁰¹

XII. Štolnina gre župniku (kan. 463, § 1); tudi v primeru, če je funkcijo, štolnini podvrženo, opravil kdo drug (kan. 463, § 2).

V virih za določbo kan. 463, § 1 se poudarja samo to, da je dovoljeno prejemati zakonito štolnino.¹⁰² Za drugo določbo Gasparrijev aparat ne navaja virov; toda že pred novim zakonikom so učili, da po splošnem pravu gre štolnina župniku. Opirali so se pri tem na titul de sepulturis in titul de parochiis et alienis parochianis v tretji knjigi Gregorijevih dekretalov.¹⁰³ Obe gornji določbi pa sta razumljivi že iz tega, kar smo zgoraj povedali o naravi štolnine.

XIII. Poročno štolnino dobi župnik, ki dopustno poroči; vsak drug mu jo je dolžan restituirati (kan. 1097, § 3).

Določba je vzeta iz dekreta koncilске kongregacije »Ne temere« z dne 2. avgusta 1907, art. X.¹⁰⁴ Drugega vira poleg tega dekreta Gasparrijev aparat ne navaja, kar je razumljivo, ker je asistenco pri poroki na novo in bistveno drugačno uredil dekret »Ne temere«.

⁹⁶ *Fontes iuris canonici* VI, ed. Gasparri, 577—580.

⁹⁷ »Contendunt congruam solis redditibus et fructibus certis constare debere, non vero emolumentis et proventibus incertis« (str. 579).

⁹⁸ »Inter emolumenta autem et proventus incertos reponunt fructus stolae idest obventiones quae ex administratione Baptismi, Viatici, Extremae Unctionis, Benedictione nuptiarum, purificatione mulierum, funeralibus etc. percipiuntur easque in congruam imputandas non esse autumat« (str. 579).

⁹⁹ Motivira odločbo takole: ... »animadverti potest sententiam, quae ista emolumenta a congrua deducit, communiorem esse, et temporum necessitati melius respondere« (str. 580).

¹⁰⁰ Prim. BV 1933, 66—72.

¹⁰¹ Prim. pa Kušej, o. c. 537, zg. opombo 78.

¹⁰² Gasparrijev aparat našteva pet virov, ki pa smo jih razen enega že zgoraj srečali.

¹⁰³ To sta X 3, 28 in X 3, 29. Titula naglašata pravice župne cerkve in župnika.

¹⁰⁴ *Fontes iuris canonici* VI, ed. Gasparri 870.

Dopustno poroča po kan. 1097, § 1 krajevni župnik, ki je obenem parochus proprius, ali pa v njegovi župniji zaročenca bivata že mesec dni. Drugače mora imeti krajevni župnik dovoljenje »nisi vel de vagis actu itinerantibus res sit, qui nullibi commorationis sedem habent vel gravis necessitas intercedat quae a licentia petenda excuset« (kan. 1097, § 1, n. 3). Kdor pa nedopustno poroči, mora vrniti štolnino, če jo je prejel, župniku, ki bi dopustno poročil. Ta določba nima kazenskega značaja, ampak le ugotavlja, da župnik, ki nedopustno poroči, ni upravičen sprejeti štolnino. Vrniti mora štolnino upravičencu pred sodnikovo sodbo ali predstojnikovo odločbo.

Po kan. 1097, § 2 ima za poroko prednost parochus sponsae, kadar sta ženinov in nevestin župnik različna.¹⁰⁵ Vprašanje je, kakšen je pravni značaj te določbe. Chelodiju se zdi, da določba o prednosti nevestinega župnika ne nalaga pravne obveznosti,¹⁰⁶ da je torej navedena določba le vodilo, ne pa pravilo. Večina avtorjev pa zre v kan. 1097, § 2 pravo obvezno določbo.¹⁰⁷

Kateremu župniku naj vrne štolnino tisti župnik, ki je nedopustno poročil. Splošno sodijo, da mora vrniti štolnino župniku neveste, in sicer vso njemu ne pa pol župniku neveste in pol župniku ženina.¹⁰⁸ Če je lastnih župnikov neveste več, sodi Gasparri,¹⁰⁹ da se mora med nje razdeliti štolnina in se sklicuje po analogiji na kan. 1236, § 2,¹¹⁰ Triebs pa meni, da se štolnina v takem primeru ne deli, marveč da pripade »an den parochus proprius der Braut, welcher unter mehreren zuständigen Pfarrern das Vorrecht zur Trauung hat«.¹¹¹ Triebs tudi zavrača sklicevanje na analogijo kan. 1236, § 2.¹¹² Besedilo kan. 1097, § 3 je nejasno, zato po našem mnenju ni mogoče odločiti, katero mnenje je pravilno.¹¹³ Triebs meni, da je tudi parochus sponsi dolžan povrniti štolnino nevestinemu župniku, ako je poročil sine iusta causa.¹¹⁴ Gasparri pa piše:

¹⁰⁵ Tekst se glasi: »In quolibet casu pro regula habeatur ut matrimonium coram sponsae parochu celebretur, nisi iusta causa excuset«.

¹⁰⁶ Ius matrimoniale⁹ 1921, 148.

¹⁰⁷ Gasparri pravi, da je gornja določba sicer obvezna, a da ne veže sub gravi, »ut omnes admittunt« (De matrimonio II, 1932, 132). Po tekstu sme ženinov župnik poročiti le ex iusta causa. V vprašanju, ali bi smel škof ukazati, da sme ženinov župnik poročiti le ex gravi causa, so mnenja različna. Nekateri sodijo po našem mnenju upravičeno, da bi škof tega ne mogel ukazati, ker bi bilo contra codicem (tako Triebs, Prakt. Handbuch des geltenden kan. Eherechts 1932, 594 in Vermeersch v Vermeersch-Creusen, Epitome iuris canonici II³, 1927, 294), drugi pa sodijo, da bi bila taka škofova odločba le praeter codicem (tako Creusen v Vermeersch-Creusen, o. c. 248 in De Smet, De sponsalibus et matrimonio⁴ 1927, 101—102).

¹⁰⁸ Gasparri, o. c. II, 133; Vermeersch-Creusen, o. c. II, 249; Triebs, o. c. 595.

¹⁰⁹ O. c. II, 133.

¹¹⁰ Da gre v kan. 1236, § 2 »pro iuribus stolae in funeribus«, kot pravi avtor na str. 133, je netočno govorjenje, gre le za portio paroeialis.

¹¹¹ O. c. 595.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Po besedilu kánona je verjetnejše Gasparrijevo mnenje.

¹¹⁴ O. c. 595.

»parochus sponsi non tenetur ea remittere, quia ipse legitime assistere potest«. ¹¹⁵ Odgovor na to vprašanje je pač odvisen od pravnega značaja določbe v kan. 1097, § 2, ki pa je, kakor smo videli, sporen. Triebsovo sklepanje je nedvomno logično, ako je določba v kan. 1097, § 2 v polnem smislu pravno obvezna.

Župnik, ki nedopustno poroči, mora vrniti le oni del štolnine, ki odpade pri poroki na župnika; torej poročno štolnino v najožjem pomenu besede. ¹¹⁶

Škof more odrediti, da gre štolnina vedno lastnemu župniku, čeprav je pri poroki parochus loci upravičeno asistiral. ¹¹⁷ Ponekod je določeno, da dobita v takem primeru poročno štolnino v ožjem pomenu oba župnika, parochus sponsae in parochus loci, ki je poroko izvršil. Ako se izvrši poroka v cerkvi, ki ni župna, n. pr. v božjepotni in ni poročal ne parochus sponsi ne parochus loci, se plača ponekod trikratna poročna štolnina, obema župnikoma in rektorju cerkve. Toda pristojbina, ki se plača v tem primeru rektorju cerkve, nima značaja prave štolnine, ki je v bistvu po zakonu odrejen prispevek za vzdrževanje klera, plačljiv ob določenih funkcijah, marveč je odškodnina, ki spada toliko k štolnini kot odškodnina za daljšo pot ali poznejšo uro k mašnemu štipendiju. Tako plačevanje odškodnine, odnosno povrnitve stroškov, more biti dovoljeno, ker je podan iustus titulus, ki ga pa seveda mora odobriti cerkvena oblast (prim. kan. 730), ki tudi odmeri višino te odškodnine.

8. Gornja analiza občepравниh veljavnih določb o štolnini, nam je pokazala, da je značaj štolnine ostal nespremenjen. Nove so pač določbe tehničnega značaja, kakor n. pr. kdo uvaja štolnino, komu se v spornih primerih štolnina plačuje.

V zakoniku ni sicer nikjer rečeno, da ima štolnina značaj vzdrževalnine, ne pa odškodnine za trud, kakor je izrecno določala zgoraj omenjena bula »Innocentiana«, ¹¹⁸ vendar je izven vsakega dvoma, da je ta značaj ohranila. Ker pa se ta zakonito določeni prispevek za vzdrževanje dušnopastirske duhovščine ¹¹⁹ plačuje ob določenih funkcijah, se je v praksi tu in tam pozabilo na to in se smatra štolnina kot nekaka odškodnina za konkretno delo. Tudi štolninski redi s podrobno določenimi postavkami vodijo v to zmotno naziranje. ¹²⁰

Ker pa mora biti štolnina po svojem bistvu prispevek za vzdrževanje klera, nastane vprašanje, ali je primerno za naš čas, da se ti prispevki pobirajo in terjajo ravno ob takih dveh določenih funkcijah,

¹¹⁵ O. c. II, 133.

¹¹⁶ »Inter emolumenta stolae non veniunt stipendium Missae, dona ex mera liberalitate data, aut stipendia quae aliis ministris cedant« (Gasparri, o. c. II, 133).

¹¹⁷ Vermeersch-Creusen, o. c. II, 248.

¹¹⁸ Inocenc XI. z dne 1. oktobra 1678. V njem se odreja, da se ne sme nič zahtevati »za papir in delo« (prim. tudi Pistocchi, De bonis ecclesiae temporalibus 1932, 159).

¹¹⁹ Kakor tudi ostalih cerkvenih uslužbencev in cerkve.

¹²⁰ Če n. pr. določajo posebno pristojbino za kondukt, posebno za eksekvijske in tako dalje.

kot sta poroka in pogreb. Mnogi sodijo, da to ni primerno.¹²¹ Kodeks kot obči cerkveni zakonik nasprotno suponira, da na splošno štolnina ni neprimerna, ker sicer ne bi vseboval razmerno veliko določb o njej. S tem pa seveda ni rečeno, da v tej ali oni cerkveni pokrajini štolnina ni primerna. Zakonik hoče le, da bodi to vprašanje za vso cerkveno provinco, izvzemši pogrebno štolnino, enotno rešeno. Cerkveno pravni viri, ki smo si jih zgoraj ogledali, so bolj nasprotni štolnini kot ne. Iz njih se razbere, da je štolnina nekak drugoten vir za vzdrževalnino. Ako torej drugih virov za vzdrževanje klera ni, naj se odredi štolnina. Ker pa so vobče drugi viri preslabotni, se kar na splošno suponira, da je tudi štolnina potrebna.

Brez dvoma bi bilo idealno, ako bi se dalo prebiti brez štolnine. Pod štolnino umevam tu štolnino v najožjem pomenu besede, torej prispevek, ki ga prejme župnik za »golo« liturgično funkcijo. Ostale pristojbine, ki jih tudi običajno štejejo k štolnini, kakor smo v uvodu videli, imajo namreč bolj značaj odškodnine in zato zanje ta razmotrivanja ne veljajo. Na to vprašanje se bomo še povrnili v naslednjem odstavku.¹²²

V pravnih virih se močno naglašča, kakor smo videli, da se morajo zakramenti deliti ne oziraje se na štolnino. Res ima župnik pravico na štolnino, ako je ta zakonito določena, vendar naj ne odreče svete funkcije onemu, ki štolnine ne plača. Škof more po svoji uvidenosti uporabiti kazenska sredstva, toda sv. funkcija naj se opravi, če tudi ni dvoma, da vernik ne bo plačal štolnine, čeprav bi jo mogel.

Glede pogrebnih funkcij pri revežih določa zakon izrecno, kakor smo videli, da se morajo opraviti popolnoma zastonj, dostojno in v celoti. Glede poroke nimamo enakega določila, vendar ni dvoma, da velja isto, ker je pač značaj štolnine v obeh primerih eden ter isti. Naglašča se v virih,¹²³ da naj se poročna štolnina zmanjša tistim, pri katerih se je sicer bati, da bi raje živeli v konkubinatu, kakor pa bi plačali zahtevano štolnino.¹²⁴

¹²¹ »Es wäre durchaus wünschenswert, daß die einfache Spendung aller Sakramente und Sakramentalien ein- für allemal befreit würde« (Hergener-Ötther-Hollweck, o. c. 882). Sv. Karol Boromejski je hotel, da ne bi duhovniki niti darov prejeli pri sv. funkcijah, še manj seveda zahtevali štolnino (prim. Aichner, Compendium iuris ecclesiastici⁸ 1895, 824, op. 5).

Včasih so se bali pri štolnini videza simonije; danes ne gre za to, pač pa za vprašanje, ali je štolnina primerna.

¹²² Štolnina nese razmerno veliko v velikih župnijah, zlasti če so verniki premožni; v majhnih župnijah ima, kakor bomo videli v naslednjem odstavku, po poročilih župnikov manjši finančni efekt. V večjih župnijah pa je že drugače preskrbljeno za vzdrževanje župnikov oziroma bi vsaj moglo biti, v manjših pa, kjer druge možnosti ni, tudi štolnina veliko ne odpomore. Zato prav za prav cessat ratio za štolnino.

¹²³ Prim. dekret koncilske kongregacije z dne 10. junija 1896 (Fontes iuris canonici VI, ed. Gasparri, 757/8).

¹²⁴ Zelo napačno je, ako župnik noče strank poročiti, ako sodi, da ne bosta plačala poročne štolnine. Vse obsodbe pa je vredno, ako zahteva poročno štolnino vnaprej.

Državne določbe o taksah naj nikoogar ne motijo. S sv. funkcijami se mora drugače ravnati kot z navadnimi pravnimi posli. Kdor tega ne more

Neko notranjo razklanost smo našli že pri starih določbah o štolnini; ostala pa je tudi pri veljavnih, ker nujno poteka iz značaja štolnine.

3. Štolnina v ljubljanski škofiji.

9. Pri štolnini igra veliko vlogo partikularno pravo, zlasti kar zadeva sv. funkcije, pri katerih se štolnina plačuje, in višine predpisanih zneskov. O tem dvojem pa vsebujejo določbe štolninski redi.

Zato si sedaj, ko smo pregledali občeppravne določbe o štolnini, oglejmo štolninski red v ljubljanski škofiji, kjer se je letos pri pripravi na četrto sinodo sprožilo tudi vprašanje o štolnini, kakor je bilo zgoraj omenjeno. Ljubljanski štolninski red pa je podoben drugim štolninskim redom v slovenskih škofijah, v prvi vrsti onemu v lavantinski škofiji, po drugi strani pa veljajo razlogi za reformo štolnine, ki so se pojavili zlasti v lavantinski škofiji v drugi polovici 19. stoletja, še danes tudi v ljubljanski škofiji. Zato mislim, da bo to naše razpravljanje, ki sicer formalno velja le za ljubljansko škofijo, stvarno držalo tudi za druge škofije.

V ljubljanski škofiji kakor sploh v bivših avstrijskih škofijah je štolnina predpisana skladno z obćim cerkvenim pravom le pri oklicih, poroki in pogrebu, odkar je državna določba z dne 20. januarja 1783¹²⁵ odpravila obvezno štolnino pri nekaterih drugih sv. funkcijah. Pro-stovoljni darovi pa so v navadi še pri nekaterih drugih sv. dejanjih, ki jih vrše župniki ali duhovniki sploh, tako n. pr. pri krstu,¹²⁶ pri vpeljavanju mater po porodu, pri blagoslavljanju velikonoćnih jedil, ponekod še celo pri previdevanju in pri nekaterih blagoslovih, ki so v kraju v navadi. Obvezna štolnina se odmerja v ljubljanski škofiji po štolninskem redu iz l. 1816, ki ga je cerkev sprejela in s prakso potrdila. O tem štolninskem redu bomo pozneje govorili.

razumeti, ni za župnika. Veliko zgledovanja in tudi pohujšanja povzroči župnikovo ravnanje, ki ni glede štolnine popolnoma korektno. Kakor je seveda zelo zgrešeno ravnanje tistih župnikov, ki štolnino po svoje znižujejo in odpuščajo, prav tako je pogrešno, ako župnik noće upoštevati značaja štolnine, ki smo ga zgoraj opisali.

Zmotno bi bilo, ako bi prenašali pojmovanje svetnega prava in njegovih ustanov v cerkveno življenje, ne da bi pri tem v prvi vrsti upoštevali nalogo cerkve in značaj ter duh njenega prava. Pristojbine so v državi in pristojbine so v cerkvi; tudi štolnino moreš imeti za pristojbino. Vendar bi silno napačno umeval štolnino, ako bi pri njenem izterjevanju uporabljal iste metode, ki so v navadi v državi pri izterjavanju raznih pristojbin ali tudi v cerkvi pri tistih pristojbinah, ki niso v nujni zvezi s sv. funkcijami.

Treba je razumeti značaj štolnine. Potem je šele mogoće pravilno interpretirati določbe o štolnini in te določbe tako aplicirati, kot hoće cerkev. Ako pa se ne poglobim v naravo štolnine, se mi bodo zdele zadevne cerkvene določbe vedno le »na pol« pravne, ali pa jih bom v praksi uporabljal na način, ki je pać primeren pri državnih določbah o taksah, v cerkvi pa je popolnoma zgrešen.

¹²⁵ Prim. A i c h n e r, o. c. 823.

¹²⁶ Tudi pri birmi odnosno kanonićni vizitaciji prejema škof »daro-vanje«.

Na severu se je država začela vtikati v štolninske zadeve že v 16. stoletju. Povod so dali zadevni spori med župniki in župljani.¹²⁷ Posebne štolninske rede pa je država začela tako v Nemčiji kot v Avstriji predpisovati v 18. stoletju.¹²⁸ Za slovenske pokrajine so bili izdani naslednji štolninski redi:¹²⁹ a) štolni red za Štajersko z dne 13. decembra 1774;¹³⁰ b) štolni red za Koroško z dne 6. junija 1779;¹³¹ c) štolni red za Kranjsko z dne 11. marca 1816;¹³² č) štolni red za Primorsko z dne 10. aprila 1832.¹³³ Za Istro in Dalmacijo ni bil izdan poseben štolninski red.¹³⁴

Ti štolninski redi so ostali zvečina v veljavi do razsula monarhije¹³⁵ in so še danes v veljavi.¹³⁶ Zakon o zunanjih zadevah katoliške cerkve z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50, ki je v Sloveniji in Dalmaciji še vedno v veljavi, se je v § 23 in naslednjih baval tudi s

¹²⁷ Kardinal legat Campeggio je l. 1524. določil v Regensburgu, da morajo škofje v sporazumu s svetnimi knezi v šestih mesecih določiti štolnino, da ne bo sporov (prim. Hefele-Hergenther, Conciliengeschichte IX, 378; Permaneder, Stolgebühren v Wetzer-Weltes, Kirchenlexicon XI², 842).

¹²⁸ Štolnino so smatrali za zunanjo cerkveno zadevo, ki spada pod državno nadzorstvo; na Bavarskem celo za državno zadevo.

Zanimalo me je vprašanje, ali se je štolnina kdaj obravnavala v konkordatih. Našel sem, da urejajo štolnino konkordati s Španijo in z latinskimi ameriškimi konkordati iz druge polovice 19. stoletja. Tako španski konkordat z dne 16. marca 1851, čl. 33, odst. 4 (Mercati, Raccolta di Concordati, str. 789), konkordat s Kostariko z dne 7. okt. 1852, čl. 6 (Mercati 822), konkordat z Guatemalo z dne 7. okt. 1852, čl. 6 (Mercati 813), konkordat s Hondurasom z dne 9. julija 1861, čl. 6 (Mercati 939), konkordat z Nikaraguo z dne 2. nov. 1861, čl. 6 (Mercati 951), konkordat s San Salvadorjem z dne 22. aprila 1862, čl. 6 (Mercati 962), konkordat z Venezuelo z dne 26. julija 1862, čl. 6 (Mercati 973) in konkordat s Kolumbijo z dne 31. decembra 1881, čl. 9 (Mercati 1053). Štolnina je v vseh naštetih konkordatih precej enako urejena. Besedilo nav. čl. 6 konkordata z Guatemalo se n. pr. glasi: »Parochi pergent percipere, donec iis congruus, tutus ac independens redditus ab ordinario adprobatus assignetur, primitias et emolumenta, quae vulgo a stola nuncupantur, salvo semper Ordinarii iure haec ultima pro sua Conscientia moderandi peculiari statuto quod, ubi opus fuerit examini et probationi ipsius Ordinarii subijcietur, collatis cum Gubernio consiliis pro auxilio per ipsum Gubernium praestando, ut illa tuto ac revera a Parochis exigantur.«

¹²⁹ Pregled štolninskih redov sploh gl. pri Baldauf, Pfarr- und Dekanatsamt V, 1837, 46 in nsl.; za slovenske pokrajine pri Kušaju, o. c. 536.

¹³⁰ Patent de dato 13ten December 1774 für das Erbherzogtum Steyermark, die Stollordnung betreffend. Gegeben in... Grätz den 13ten Christmon. 1774 (10 listov in 8°).

¹³¹ Vsebinsko je štajerski štolninski red.

¹³² V veljavo je stopil 1. julija 1816 (Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Laibacher Gouvernement-Gebiet im Königreich Illyrien III. Erg. Bd. Laibach 1845, 248).

¹³³ Za Hrvatsko in Slavonijo našteva štolninske rede Lanović, Lukno u Hrvatskoj, str. 94, 98, 140 in nsl.

¹³⁴ Vrh. uprav. sodišče je 26. sept. 1890, zv. XIV, 5459 odločilo, da »zvonarina« ni štolnina. Zvonarina da je prostovoljen dar, ki ga prejme dušni pastir, ko blagoslavlja zemljišča.

¹³⁵ Ravnali pa so se marsikje po krajevnih običajih, ne pa po štolninskem redu.

¹³⁶ Tako tudi v onih delih slovenskih škofij, ki so pod Italijo.

štolnino in štolninskimi redi. Tako se po § 23, odst. 2¹³⁷ nav. zakona dovoljuje za štolninske zneske po štolninskem redu na zahtevo upravičena politična izvršba.¹³⁸ Po odst. 3 istega paragrafa so osebe, ki imajo pravico ubogih, oproščene od plačevanja štolnine.¹³⁹ Štolninske rede spreminja, kot določa § 24 nav. zak., vlada v sporazumu s škofi.¹⁴⁰ Navedeni zakon o zunanjih zadevah katoliške cerkve se je glede narave štolnine in njene zveze s sv. funkcijo dosti dobro kril s cerkvenim pojmovanjem, kakor izpričuje njegov § 25.¹⁴¹

10. Štolninski redi, sestavljeni v jožefinski dobi, so se že v drugi polovici 19. stoletja izkazali za neprimerne. Reformirati so jih skušali tako na cerkveni kot na državni strani.¹⁴²

V lavantinski škofiji je od l. 1850 dalje vprašanje o spremembi štolninskega reda večkrat prišlo na dnevni red. Akti lavantinske sinode iz l. 1911 podajajo v poglavju »de regulatione iuris stolae pro tota dioecesi«¹⁴³ zanimive podatke o tej stvari.

Vprašanje je bilo predloženo že l. 1850 pastoralnim konferencam lavantinske škofije. Konference so napravile štiri predloge.¹⁴⁴ Od teh sta posebej zanimiva prva dva. Prvi predlaga, da naj se štolnina za slovesnosti poviša, za »potrebne funkcije« pa zniža. Drugi predlog ima dva dela, prvič zneski naj se valorizirajo v (tedaj) veljavni valuti, in drugič opusti naj se razlikovanje med kmečkimi in mestnimi župljani.

L. 1877 so se pastoralne konference lavantinske škofije znova bavile s štolnino. Predložena so jim bila štiri vprašanja,¹⁴⁵ namreč:

¹³⁷ »Dieß (= wird die politische Execution gewährt) gilt auch von den fixen Gebühren für kirchliche Eheaufgebote, Trauungen und Leichenbegängnisse (Stolgebühren), sowie für pfarramtliche Ausfertigungen.«

¹³⁸ Izterjavati se torej ne morejo sodnim potom; isto velja po § 26 cit. zak. o prekoračenju štolninskih zneskov.

¹³⁹ »Personen, welcher auf das Armenrecht Anspruch haben, sind von der Entrichtung der eben bezeichneten Gebühren befreit.« Ali mora občina plačati pogreb. štolnino, če taka oseba umrje v tuji župniji, je bilo sporno.

¹⁴⁰ »Die Abänderung der bestehenden kirchlichen Stoltaxordnungen steht der Regierung nach Einvernehmung der Bischöfe zu.« V Avstriji in v naši državi je vlada to večkrat poskušala storiti.

¹⁴¹ Glasi se: »In der Regel darf man kein pfarramtlicher Act der Vorausbezahlung der Stolgebühr abhängig gemacht werden. — Nur wenn derselbe in einer Form verlangt wird, welche einer höheren als der niedrigsten Stolgebühr unterliegt (z. B. Assistenz mehrerer Priester beim Leichenbegängnisse), ist hiefür entfallende höhere Gebühr über Verlangen im Vorhinein zu entrichten. — Bei pfarramtlichen Ausfertigungen kann die Entrichtung des etwa nöthigen Stämpelbetrags im Vorhinein begehrt werden.«

¹⁴² Prim. le obširni akt dež. vlade za Kranjsko z dne 10. sept. 1875, št. 603 pr. (v ljub. škof. arhivu v fasciklu štolnina).

¹⁴³ Operations et constitutiones 1912, str. 971—984.

¹⁴⁴ 1. Taxae pro extraordinariis caeremoniis seu sollempnitatibus sunt ampliandae, pro omnino necessariis functionibus vero restringendae.

2. Census iuxta novum calculum est ita statuendus, ut hucusque usitatum discrimen inter parochianos cives et rusticos de medio tollatur.

3. Pro bannis seu promulgationibus sponсорum est taxa statuenda et pro singulis promulgationibus exigenda.

4. Proventus stolae e pulsatione campanarum redundantes pertinent ad peculium ecclesiae ipsique sunt servandi. (Operationes et constitutiones 971).

¹⁴⁵ Operationes et constitutiones 972.

1. Za katere verske funkcije naj bi se po novem štolninskem redu plačevale pristojbine? — 2. Ali naj se ohrani pri štolnini razlikovanje po stanu in starosti, ali pa naj se uvede enotna štolnina ne oziraje se na starost in stan? — 3. Ali naj se dosedanja štolnina zviša ali zniža? — 4. Kakšne nagrade se določijo za posle, ki niso popolnoma verski;¹⁴⁶ ali pa se morda nagrada prepusti svobodnemu preudarku?

Odgovori na ta vprašanja pa se niso ujemali. Udeleženci konferenc so predložili različne predloge.¹⁴⁷

L. 1897 je bilo predloženo pastoralnim konferencam dvoje vprašanj: Kako se v praksi izvaja v posameznih dekanijah odnosno župnijah štolninski red in po katerih načelih naj bi se uredil bodoči štolninski red?¹⁴⁸ Iz odgovorov se je škof prepričal, da duhovščina glede štolnine ne prestopa »iustitiae et aequitatis limites« in da oprasča štolnine »ne le resnično revne, marveč tudi cerkvi sovražne ljudi«.¹⁴⁹ Na drugo vprašanje sinodalni akti ne dajejo odgovora.¹⁵⁰ L. 1909. so dobile župnije v Mariboru poseben štolninski red.¹⁵¹ Sinoda l. 1911 je končno sestavila nov štolninski red za vso škofijo;¹⁵² postavke so bile po vodni valorizirane s štolnim tarifom z dne 24. aprila 1924, št. 4096/23.¹⁵³

Ob starem jožefinskem štolninskem redu iz l. 1774 so se v lavantinski škofiji pojavili tile reformni predlogi, ki so vsaj delno prodrli:

¹⁴⁶ »pro officiis et caeremoniis, ad actum religionis non stricte pertinentibus.«

¹⁴⁷ Operationes et constitutiones 972.

¹⁴⁸ »Quinam usus relate ad taxam stolarem usque ad praesens tempus in singulis decanatus respectue parochiis vigeat, et quae principia observanda erunt in taxa stolari pro futuro regulanda.« (Operationes et constitutiones 972).

¹⁴⁹ »Non solum vere pauperes sed homines quoque Ecclesiae infensos« (ibid.)

¹⁵⁰ Po l. 1900. so se socialni demokrati večkrat pritožili, češ da se duhovščina ne ravna po predpisanem štolninskem redu. Prim. tudi brošuro Rok D r o f e n i k, Cerkevne pristojbine (štolnina) za Štajersko, Koroško in Krajnsko. Celje 1897. Državna oblast je l. 1907 povabila sekavski in lavantinski škof. ordinariat, naj se štolnina za vso Štajersko enotno uredi (prim. Operationes et constitutiones 973).

¹⁵¹ Priobčen v Operationes et constitutiones 977/8. Poseben štolninski red je dobilo Celje l. 1912 in poseben Ptuj istega leta (ibidem 979/81).

¹⁵² Priobčen v Operationes et constitutiones 981/3. — Ta štolninski red razlikuje tri razrede. Ima 43 postavk. Razlika med I. in III. razredom je bila izvedena brez sistema. Pri postavki za pogreb je pri župnikovi štolnini ta razlika nad enajstkratna (0.70 K : 8 K); pri poroki desetkratna (1 K : 10 K); pri vpisu poroke petkratna (0.20 K : 1 K); pri zvonjenju mrliču (Zügglocke) štirikratna (0.50 K : 2 K); pri čakanju s poročno mašo za vsako pol ure trikratna (0.30 K : 1 K); pri konduktu dvakratna (3 K : 6 K) in končno za izpise iz matic ista (1 K).

¹⁵³ Prim. dopis lavantinskega škof. ordinariata ljubljanskemu škof. ordinariatu z dne 9. februarja 1933, št. 946. V dopisu beremo: »V naši škofiji so bili do sedaj trije štolni tarifi v navadi: a) za mesto Maribor; b) za mesti Celje in Ptuj; c) za deželo. Maribor ima tozadevno pogodbo s pogrebnim zavodom, ki je še v veljavi in ustreza štolnemu tarifu v Ljubljani. Mesti Celje in Ptuj sta sklenili sporazum z Za deželo . . . je štolni tarif v veljavi od 24. aprila 1924, št. 4096/23. Je sicer nekaj višji, kakor (oni) zunaj Ljubljane, pa vendar sprejemljiv.«

1. Odpravi naj se razlikovanje med mestnimi in kmečkimi župljani. Predlog je popolnoma prodr. Ostali pa so razredi.¹⁵⁴

2. Pri pogrebni štolnini naj se odpravi razlikovanje mrličev po starosti.¹⁵⁵ Tudi ta predlog je bil sprejet.

3. Poveča naj se razlika o štolnini med štolnino pri preprosti funkciji in med ono pri slovesni funkciji. Predlog je bil delno sprejet.¹⁵⁶

Štolninski red iz l. 1911 je končno število postavk občutno znižal.

Ostala vprašanja pa niso bila dokončno rešena. Ker pa je sedaj veljavni štolninski red v lavantinski škofiji nasproti staremu precej poenostavljen, zato najbrž ne čutijo toliko težkoč kot v ljubljanski škofiji, kjer prave celotne reforme nad 120 let starega štolninskega reda še ni bilo.

11. Občeveljavna določba o štolnini v ljubljanski škofiji se glasi: »Za ljubljansko škofijo velja še sedaj štolni red, ki je bil potrjen z odlokom centralne organ. dvorne komisije z dne 11. marca 1816, št. 23.811, in razglašen z gubernijsko okrožnico z dne 5. aprila 1816, št. 3483. V njem so za mesto Ljubljano določene posebne takse in za župnije zunaj Ljubljane posebne. Za te župnije je štolni red v knjigi: Poč, Duhovski poslovnik, 2. natis, str. 316 in nsl. Ker se pri vseh javnih uradih takse plačujejo v višini, ki odgovarja sedanji vrednosti našega denarja, določamo v smislu sklepa na III. škof. sinodi, naj se takse zgoraj omenjenega štolnega reda plačujejo v sedanji resnični vrednosti, in sicer«. ¹⁵⁷ Odločba nato razlikuje med Ljubljano in med župnijami zunaj Ljubljane. Za Ljubljano ureja pogrebno ¹⁵⁸ in poročno ¹⁵⁹

¹⁵⁴ Trije, kakor so bili že prej.

¹⁵⁵ Stari štolninski redi so razlikovali pogořebe otrok do 7. leta, oseb med sedmim in petnajstim letom in odrastlih oseb.

¹⁵⁶ Diference med I. in III. razredom so visoke.

¹⁵⁷ Odločba nosi datum 15. decembra 1924; v veljavo je stopila 1. januarja 1925. Priobčena je v Lj. Škof. listu 1924, str. 110—111.

¹⁵⁸ Razlikuje: izredno vrsto (luksus), 4 razrede in otroške pogořebe. Določa le pristojbine, ki jih prejmejo župnik, duhovniki asistenti, cerkvenik in cerkev (prim. Lj. Škof. list 1924, 110).

Tarifni red je ta:

Vrsta	Župnik	Duh. asistenti	Cerkvenik	Cerkev	Skupaj
Izredna (luksus)	210	3 à 120 = 360	120	170	860 din
I. razred	150	3 à 80 = 240	80	130	600 "
II. razred	100	2 à 50 = 100	40	60	300 "
III. razred	30	1 à 20 = 20	20	30	100 "
IV. r. in otroški pogořebi	30	—	20	20	70 "

Slovesne maše z adušnice z »libero«:

Vrsta	Župnik	Asistenti	Cerkvenik	Orgljavec	Cerkev
I. razred	150	à 80	80	80	130 din
II. razred	120	à 50	40	50	80 "
III. razred	50	—	20	30	40 "

¹⁵⁹ Razlikuje tako za oklice kot poroko tri razrede (prim. Ljublj. Škofjski list 1924, 111):

I. razred:	poroka	150 din,	oklici	50 din
II. "	"	80 "	"	40 "
III. "	"	60 "	"	20 "

štolnino na novo. Za pogrebe, poroke in oklice zunaj Ljubljane pa samo določa: »15 kratni zneski štolnega reda v dinarjih«. ¹⁶⁰

O tem preračunavanju je prinesel Škof. list za l. 1925, str. 38 tole »objavo«: »Na vprašanja, ali je vzeti dotične zneske v goldinarjih ali kronah, se odgovarja, da je vzeti zneske v tisti veljavi, ki je bila pred dinarsko, torej v kronah, ne v goldinarjih.« Gornja odločba iz l. 1924 je nadalje samostojno uredila mašne štipendije in nagrade, ki gredo pri maši asistenci in cerkvenim uslužbencem tako v Ljubljani kot zunaj Ljubljane. Samostojno je končno uredila tudi pristojbine za izpiske iz matičnih knjig. ¹⁶¹

Stari štolninski red iz l. 1816, ki je še sedaj osnova za obči štolninski red v ljubljanski škofiji, je bil v 19. stoletju nekajkrat delno popravljen. Tako je okrožnica okrožnega urada z dne 7. decembra 1843, št. 19.073 spremenila pogrebni štolni red za ljubljanske mestne in predmestne župnije; ta je bil pozneje še nekoliko popravljen. ¹⁶² Dalje so bili zneski o štolninskem redu iz l. 1816 prevedeni v avstrijsko valuto. ¹⁶³ Tako popravljeni štolninski red je bil nato v splošni rabi v ljubljanski škofiji in takšnega je potem ponatisnil, v kolikor se je tikal župnij zunaj Ljubljane, Poč v knjigi Duhovski poslovnik, na katero se sklicuje sedaj veljavna določba iz l. 1924, ki smo jo zgoraj omenili.

Štolninski red iz l. 1816 ¹⁶⁴ se deli v štiri oddelke (Abtheilung) oziroma v osem »rubrik« (Rubrik). Prvi oddelek določa pogrebno štolnino v Ljubljani, in sicer v prvi »rubriki« pri pogrebu odraslih ljudi (nad 15 letom starosti), v drugi »rubriki« pa posebej za otroke do sedmega leta in posebej za osebe od sedmega do petnajstega leta. Pri pogrebih odraslih ljudi razlikuje štolninski red: izredni sprevod (außerordentlicher Conduct), ki je bil možen le v stolni in šentjakobski župniji, ¹⁶⁵ in sprevide prvega, drugega ter tretjega raz-

¹⁶⁰ Glede sveče (pri pogrebih) se določa, da se zaračuna po dnevni cenah.

¹⁶¹ »Če hoče imeti stranka pri kakem liturgičnem opravilu kaj takega, kar ni v štolnem redu, n. pr. orgljanje, cvetice, posebno razsvetljavo, ima župnik pravico, računati za to, kar se mu po lastnem preudarku primerno zdi, mora ji pa pred dotičnim liturgičnim opravilom povedati, koliko ji bodo stali ti dodatki. — Siromakom naj se takse spregledujejo ali vsaj znatno znižujejo.« (Lj. Škof. l. 1924, 111/2).

¹⁶² L. 1855; 1865 in 1873. Historiat popisuje dopis kranjske deželne vlade na škof. ordinariat dne 1. septembra 1875, št. 603 pr.

¹⁶³ Zamenjava se je izvršila tako: 1 fl. Conv. Mze = 1.05 gl. avstr. velj.; krajcarje v Conv. Mze so zvišali za 75%, ker se je florint delil na 60 krajcarjev.

¹⁶⁴ Štolninski red je moral biti po določbi gubernijske okrožnice z dne 5. aprila 1816, št. 3483 nabit na glavnih vratih župnih cerkva.

¹⁶⁵ Po reformi, ki je bila zgoraj omenjena, je bil možen »izredni sprevod« tudi v teh predmestnih župnijah (Marijinega Oznanjenja, sv. Petra in v Trnovem). Ostala pa je še vedno med temi župnijami razlika. Tako je znašala pri »izrednem sprevodu« pristojbina za trikratno zvonjenje s petimi zvonovi v stolnici 14.70 gold.; pri istem sprevodu je znašala pristojbina za trikratno zvonjenje s petimi zvonovi v mestni župnijski cerkvi sv. Jakoba in v predmestni župni cerkvi Marijinega Oznanjenja 8.40 gold.; za trikratno zvonjenje s štirimi zvonovi v predmestni župni cerkvi sv. Petra ali v Trnovem pa 5.60 gold.

reda. Sprevidi teh treh razredov so bili možni »pri vseh mestnih in predmestnih ljubljanskih župnijah«. Kdo more imeti pogreb tega ali onega razreda, štolninski red ni določal.¹⁶⁶

Drugi oddelek štolninskega reda iz l. 1816 je določal pogrebno štolnino za župnije zunaj Ljubljane ali v tedanji terminologiji »von den Leichenbegängnissen in den Städten, Märkten und Dörfern auf dem flachen Lande und in Gebirgen«. Ta del se je delil v štiri rubrike (III. do VI. celotnega štolninskega reda). Obsegal je zopet posebne pristojbine za pogebe odraslih ljudi, posebne za otroke do sedmega leta in posebne za osebe od sedmega do petnajstega leta. Pri pogrebi odraslih ljudi razlikuje štolninski red tri razrede: I. razred ali veliki sprevod (die erste Classe oder großer Conduct), II. razred ali srednji sprevod, III. razred ali preprosti pogreb brez sprevoda (ordinäres Leichenbegängniß ohne Conduct).^{167 168}

Tretji oddelek štolninskega reda je vseboval eno rubriko, ki je imela določbe o opravilih za mrtve.¹⁶⁹ Tu je štolninski red zopet razlikoval tri vrste takih opravil, namreč izredno opravilo za mrtve v dveh mestnih župnijskih cerkvah v Ljubljani (v stolni in šentjakobski),¹⁷⁰ dalje opravilo prvega razreda bodisi v Ljubljani bodisi zunaj nje¹⁷¹ in končno »opravilo drugega razreda in vsako drugo.«¹⁷²

Svetilko (Windlicht) sta si smela zaračunati le stolni in šentjakobski župnik, če sta osebno pokopavala, drugi so smeli imeti le svečo.

¹⁶⁶ Določeno je bilo le to, da mora sprejeti vse iz ene rubrike, ne pa nekatere stvari iz ene, druge pa iz druge. — Štajerski štolninski red (isto je bilo na Koroškem, Češkem, Moravskem in v Sleziji) je pa razlikoval stanove in pri teh razrede. Stanovi so bile trije: a) višji stan (der höhere Stand), b) meščanski stan (der Bürgerstand und andere gemeine Stadt- und Landinwohner), c) kmetski stan (die gemeinen Dorfinwohner oder Bauern). Višji stan je imel tri razrede, meščanski in kmetski pa po pet razredov. V kmetškem stanu n. pr. so si razredi takole sledili: v prvem razredu so bili »die ganzen Bauern, Schafmeister und Schäfer«, v drugem »die sogenannten halben Bauern«, v tretjem »die Viertelbauern und Schaf- oder Hammelknechte«, v četrtem »die Chalupner« in v petem »die Hausgenossen, Dienstboten und Tagelöhner«.

¹⁶⁷ Razlika v cenah je bila ta: I. razred (brez pristojbin za pogrebne in grobokopa) 9.03 gl., II. razred 5.29 gl. in III. razred 2 gl.

¹⁶⁸ Kranjski štolninski red pri pogrebi in opravilih za mrtve ni razlikoval stanov, ampak le plačilne razrede, ki si ga je pač vsak svobodno izbral; pri poročni štolnini in pri taksah za izpiske iz matic je pa razlikoval tri stanove, namreč Innleute (gostači), Hausbesitzer (hišni posestniki) in Honaritioren (odličniki). V ljubljanskih mestnih in predmestnih župnijah je znašala štolnina pri treh oklicih in pri poroki (za župnika in cerkvenika) skupaj za gostača 1 gl. 55 kr., za hišnega posestnika 3 gl. 70 kr. in za odličnika 4 gl. 60 kr.; na deželi pa za gostača 80 kr., za hišnega posestnika 2 gl. 70 kr. in za odličnika 4 gl. 30 kr.

¹⁶⁹ Štolninski red ima izraz Exequien. To opravilo ni bilo obvezno. III. oddelek ima zato naslov: Von Exequien, wenn solche verlangt werden. Po č ima za izraz Exequien »bilje«. Spada pa sem requiem s pripadajočimi obredi.

¹⁷⁰ Außerordentliche Exequien.

¹⁷¹ Pristojbine so bile nižje v župnijah po deželi kakor v ljubljanskih mestnih in predmestnih župnijah.

¹⁷² Exequien der zweiten Classe und alle übrigen Exequien.

Četrti oddelek štolninskega reda je pod naslovom »o ostali štolnini« v eni rubriki vseboval poročno štolnino in takse za izpiske iz matičnih knjig.

Poč je izpisal v »Duhovskem poslovníku«¹⁷³ one določbe iz štolninskega reda, ki veljajo za župnije zunaj Ljubljane, ni pa pri tem navedel, za kateri oddelek in za katero rubriko v štolninskem redu gre.

Pozneje so štolninski red iz l. 1816. formalno tako preuredili, da so ga razdelili v dva dela, prvi je veljal za Ljubljano, drugi za deželo. Štolninski red za Ljubljano se je delil v dva oddelka; prvi je imel enajst »rubrik« in je prinašal določbe o pogrebni štolnini¹⁷⁴, drugi pa določbe o poročni štolnini in pisarniških taksah. Prav tako je imel dva dela štolninski red za deželo; prvi je v petih rubrikah vseboval določbe o »Funeralgebühren«, drugi pa o poročni štolnini in pisarniških taksah.

Štolninski red iz l. 1816¹⁷⁵ je vseboval v pretežnem delu določbe o pogrebni štolnini oziroma točneje o vseh pristojbinah in odškodninah, ki jih je treba plačati pri pogrebu in pri opraviu za pokojne. Določbe so bile zelo detajlirane.

12. Valuta, v kateri je bil sestavljen štolninski red iz l. 1816, je poznala florinte in krajcarje, potem (l. 1858.) so spremenili te zneske v goldinarje in krajcarje avstrijske veljave, nato (po l. 1892.) v krone in vinarje. Zneske, izražene v kronah, je ukazal škof. ordinariat v Ljubljani l. 1924., kakor smo zgoraj omenili, izraziti v dinarjih in jih pomnožiti s petnajst. Tako preračunani zneski pa se zde za marsikatero župnijo v ljubljanski škofiji previsoki, kakor je razvidno iz odgovorov na zgoraj navedena vprašanja v štolnini v vprašalni poli za pripravo IV. ljubljanske sinode.¹⁷⁶

Že pred svetovno vojno je ljubljanski škofijski ordinariat potrdil za žužemberško dekanijo poseben štolninski red¹⁷⁷, ki je imel nižje postavke kot splošni škofijski štolninski red. Šest župnij te dekanije se še danes drži tega štolninskega reda; krono preračunavajo v 10 dinarjev; torej je ta štolninski red iz dveh razlogov nižji kot splošni.¹⁷⁸

Po svetovni vojni sta predlagali novo ureditev štolnine cerkniška¹⁷⁹ in vrhniška dekanija,¹⁸⁰ a predloga nista uspela, pač pa je

¹⁷³ Str. 316—318 v drugi izdaji (l. 1900).

¹⁷⁴ Pojem pogrebna štolnina je vzeti v najširšem pomenu, ki obsega vse pristojbine, ki se plačajo ob pogrebu in opraviu za mrtve; zato spadajo poleg običajnih postavk sem še zneski, ki jih prejema pogrebniiki, grobokopi, godbeniki; dalje tuje cerkve za zvonjenje, potem pokopališka uprava, če je bilo truplo na mrtvaškem odru v mrtvašnici.

¹⁷⁵ Kakor sploh tedanji štolninski redi.

¹⁷⁶ Naslednji podatki o posameznih dekanijah in župnijah so vzeti iz teh vprašalnih pol.

¹⁷⁷ Odlok z dne 7. maja 1914, št. 2106.

¹⁷⁸ Ponekod je še vedno zaradi ubožnosti prebivalstva previsok (odgovori v vprašalni poli).

¹⁷⁹ Dopis dekanijskega urada škof. ordinariatu z dne 11. oktobra 1921, št. 76 (v škof. arhivu).

¹⁸⁰ Dopis župnega in dekan. urada škof. ordinariatu z dne 18. septembra 1928, št. 586 (v škof. arhivu).

škofijski ordinariat 16. januarja 1928, št. 4994/1927 potrdil »štolni red za župnije dekanije Novo mesto«. Ta štolninski red je pod imenom »novomeški štolni red« splošno znan po ljubljanski škofiji in so ga v več krajih sprejeli.

Novomeški štolni red je nekoliko modificiran splošni škofijski štolninski red. Pozna »tri razrede in otroke«; razlikovanje med osebami od 7. do 15. leta in ostalimi je odpadlo. Naštevava 73 zapovrstnih postavk; od teh jih spada 58 k pogrebni štolnini, od 59. do 68. določajo zneske glede poročne štole in listin, zadnje (69 do 73) pa mašne štipendije. Razdeljen je tako, da na prvem mestu naštevava pri pogrebni štolnini zneske, ki gredo cerkvi oziroma pokopališču (postavke 1 do 17), nato one, ki jih prejema duhovščina (postavke 18 do 32), potem organistove in cerkvenikove zneske (postavke 33 do 52) in končno nagrade raznih cerkvenih uslužbencev (postavke 53 do 58). Zneski se v splošnem krijejo z onimi v splošnem škofijskem štolninskem redu, spremenjenimi v dinarje in pomnoženimi s petnajst.

13. Tudi državna uprava se je bavila z reformo štolninskega reda. O teh poskusih v stari državi smo že zgoraj govorili. O poskusih v naši državi pa naj omenim samo tole. L. 1924. je zahtevalo ministristvo ver poročila od vseh cerkvenih oblasti v državi glede štolninskih redov, ki so v rabi. V odloku z dne 13. januarja 1931, št. 121.226 kr. banski upravi v Ljubljani poroča pravosodno ministristvo o tem naslednje: »iz teh izveštaja moglo (se) utrditi, da ne samo da u svima katoličkim biskupijama ne postojе jednaki propisi ili bar praksa u tome pogledu, već su šta više, mnogo puta u jednoj te istoj Biskupiji uobičajne nagrade za sveštenoradnje u raznim parohijama različite. Medutim, u novije se doba ide na to, da se ujednoobraze nagrade za sveštenoradnje barem unutra pojedinih Biskupija, a po mogućnosti i u svima našim katoličkim Biskupijama i Apostolskim Administraturama.«¹⁸¹

Teško si je predstavljati, da bi se dala štolnina na zadovoljiv način docela izenačiti po vsej državi. Krajevne stoletne navade so preveč močne. Čisto gotovo pa bi bilo zelo želeli, da bi se vsaj v poedini škofiji, če že ne v vsej cerkveni provinci štolnina enotno uredila. To je tudi tendenca cerkvenega zakonika, kakor smo videli v prvem delu te razprave.

Srbska pravoslavna cerkev je štolnino enotno uredila v čl. 44 uredbe o župni duhovščini srbske pravoslavne cerkve in njenih aktivnih in penzijskih dohodkih.¹⁸² Člen razlikuje brezplačne sv. funkcije in sv. funkcijē z nagrado. Pri prvih razlikuje preprosto funkcijo in slovesnosti. Brezplačna je le preprosta funkcija, ne pa slovesnosti.

¹⁸¹ V dopisu kr. banske uprave v Lj. škofijskemu ordinariatu v Ljubljani 17. februarja 1931, II. No.: 3964/1. — Banska uprava v istem dopisu izraža željo, naj bi se ljubljanski in lavantinski škofijski ordinariat sporazumela glede štolninskega reda in tako reformirani štolninski red predložila v odobritev.

¹⁸² »Uredba o parohiskom sveštenstvu srpske pravoslavne crkve i njegovim aktivnim i penzijskim prinaladnostima« z dne 18. junija 1936 (Glasnik, službeni organ srbske prav. cerkve, št. 16/17 z dne 1. julija 1936). Uredba je stopila v veljavo 1. julija 1936.

Člen našteva, katere funkcije so brezplačne. Sklicuje se pri tem tudi na partikularno pravo.

Besedilo dobro informira, za katere sv. funkcije se sploh v pravoslavni cerkvi more zahtevati štolnina;¹⁸³ vrh tega je tudi za naše razmere tako zanimivo, da je vredno, ga zapisati. Glasi se:

»S obzirom na nagradu koja se ima dati za pojedine sveštenoradnje parohiskih sveštenika dele se sveštenoradnje na besplatne, i na sveštenoradnje sa nagradom.¹⁸⁴

Osim opštih sveštenoradnja parohiskih sveštenika, koje su i do sada bile besplatne, kad stupi ova Uredba na snagu, vršiće oni svim svojim parohijanima besplatno još ove sveštenoradnje: znamenje u crkvi ili u domu sveštenika, krštenje sa miropomazanjem i ucrkovljenjem, prevod u pravoslavje, predbračni ispit kod sveštenika sa svom prepiskom sa drugim parosima oko izvršenja bračnih ispita i venčanja, u koju spadaju i uverenja o bezbračnom stanju kandidata za ženidbu ili udaju, oglašenje i venčanje u parohijskoj crkvi, ispovest i pričest, opelo sa sprovodom osim dece do jedne godine, a gde je običaj i do 7 godina, o čemu odlučuje Eparhijski upravni odbor u sporazumu sa Eparhijskim crkvenim sudom (malo opelo po trebniku) i vodicom, i jedno ili dve vodice godišnje prema tome da li se svećenje vodice u domovima vrši u Eparhiji samo dva put ili više puta godišnje i to besplatno onu vodicu ili vodice, koje odredi eparhijski Arhijerej.

Ukoliko koji parohijanin zatraži, da mu pri nekoj besplatnoj sveštenoradnji činodejstvuje više od jednog sveštenika, biće mu besplatnan njegov nadležni paroh, a ostale će morati nagraditi.¹⁸⁵

Funkcije, za katere se pri nas plačuje štolnina, bodo torej po navedenem členu v prihodnje v srbski pravoslavni cerkvi brezplačne, ako se bodo opravile v preprosti obliki. Isto pravilo velja tudi v mnogih katoliških škofijah, kakor smo videli. V versko mešanih škofijah naše države se bodo morale zaradi nove prakse srbske pravoslavne cerkve štolnine zmanjšati ali odpraviti, kakor so jih odpravile po mnogih nemških škofijah.

14. Pri opisovanju štolninskega reda v ljubljanski škofiji smo ostali pri nekaterih reformnih poskusih. Omenili smo že obči štolninski red iz l. 1924¹⁸⁶ in novomeški štolni red iz l. 1928. Zelo pa bi se motil,

¹⁸³ Kratek razvoj o štolnini v pravoslavni cerkvi podaja Milaš v Pravoslavnem cerkvenem pravu (izdaja Milaš-Kazimirović-Rista Kišić, Beograd 1926) str. 577 in nsl. Štolnino imenuje »epitrahiljski prihod« ali »epitrahiljske naplate«. Tudi na vzhodu je iz prvotno neobveznih darov sčasom nastala obvezna štolnina, glede katere sta cerkvena in državna oblast izdajali štolninske ređe. Za Srbijo navaja Milaš uredbo z dne 29. marca 1853.

¹⁸⁴ Ta »nagrada« je štolnina (»epitrahiljska naplata«).

¹⁸⁵ Naslednji, četrti odstavek nav. čl. 44 določa, da bo patriarhijski svet v posebnem pravilniku določil, če se prišteje v vsej srbski pravoslavni cerkvi ali v katerem njenem delu še kakšna druga sveta funkcija med brezplačne. Isti svet bo v sporazumu z arhierejskim zborom določil višino nagrad po načelu, da te nagrade ne smejo biti višje, kot so bile doslej.

Zadnji odstavek določa, da ne smejo duhovniki zahtevati nagrad pri brezplačnih funkcijah ali plačljivih nagrad zviševati.

¹⁸⁶ Torej zneski iz štolninskega reda iz l. 1816 preračunani v krone, te spremenjene v dinarje in pomnožene s petnajst.

kdor bi mislil, da se vse župnije v ljubljanski škofiji ravna po enem izmed teh dveh štolninskih redov. Že zgoraj smo srečali žužemberški štolni red, ki se od občega štolninskega reda bolj oddaljuje kot pa novomeški. Toda s tem variacije še niso končane.

Že Poč piše, da so dohodki štolnine »po raznih župnijah zelo različni, ker se štola opira na stare pogodbe, katere se dajo včasih dokazati s pismi; mnogokrat sloni štolnina na stari navadi, ter se dokazati več ne da. Večidel pa v ljubljanski škofiji velja štolni red z dne 5. aprila 1816«. ¹⁸⁷ Ko sem pregledal vse odgovore in podatke v vprašalnih polah za IV. ljubljansko sinodo, moram potrditi, da so štolninski redi, če se smem tako izraziti, po različnih župnijah ljubljanske škofije zelo različni. In to danes še veliko bolj kot pred vojno. Razlogi za te variacije danes niso več »stare pogodbe« ali »stare navade«, ¹⁸⁸ vsaj po veliki večini ne, ker so zaradi valutnih sprememb izgubile svoj pomen. Pač pa so razlogi danes tile:

a) Vsi župniki niso sprejeli škofijske odločbe, da naj se stari zneski, spremenjeni v dinarje pomnože s petnajst; marveč so nekateri množili z manjšim številom, n. pr. z deset in celo manj. ¹⁸⁹

b) Velika revščina, ki je nastala zaradi gospodarske krize. Župniki niso prejeli štolnine, kakor bi jim šlo. Zato so zniževali štolninske zneske. Ako bi to delali v posameznih primerih, bi bilo v redu; ¹⁹⁰ toda nekateri so rajši kar na sploh postavke v štolninskem redu znižali. To pa je juridično napačno, kar je lahko uvideti, ker more to storiti le cerkvena oblast.

c) Po nekaterih župnijah zaradi tega, ker so bili župniki premalo energični, in zaradi drugih razlogov, verniki ne plačujejo polne štolnine, ker so se tako »navadili«. Sedanji župnik večkrat ni za to odgovoren, ker, so njegovi predniki ljudi »razvadili«.

č) Cela vrsta župnij ima lastni krajevni štolninski red. Te moramo zopet deliti v dve vrsti. V prvo spadajo tiste župnije, ki imajo tak štolninski red zakonito potrjen, v drugo pa župnije, kjer so župniki kar na lastno pest »preuredili« štolninski red primerno krajevnim razmeram.

d) V nekaterih župnijah sploh ni nikakega štolninskega reda, bodisi da štolnine sploh ne poznajo, bodisi da jo sproti po dogovoru določajo.

e) Stare pogodbene ureditve so skoraj vse odpadle; ostalo jih je le nekaj, ki se tičejo predvsem zvonjenja mrličem. Takih dogovorov je nekaj tudi novih; nastali so po vojski, ko so župnije kupovale nove zvonove.

¹⁸⁷ O. c. 315.

¹⁸⁸ Le par župnij navaja vzrok, da se ne drže občega štoln. reda, staro navado, n. pr. Kamnik, Sv. Križ ob Krki.

¹⁸⁹ Uredba o štolnini v Lj. Škof. listu 1924, 100—111 je bila v tehničnem oziru zelo slabo izdelana. Namesto da bi prinesla cel štolninski red v sedanji valuti, se je zadovoljila s stavkom »15 kratni zneski štolnega reda v dinarjih«. Tudi motivacija za to spremembo, navedena v uvodu navedene določbe (gl. zgoraj odstavek 11) ni držala brez pridrška.

¹⁹⁰ Zgoraj omenjena škofijska uredba je to še naročala: »Siromakom naj se takse spregledujejo ali vsaj znatno znižujejo.«

15. Kratek pregled ¹⁹¹ po dekanijah¹⁹² ljubljanske škofije nam glede štolninskih redov pokaže tole sliko:¹⁹³

V dekaniji mesta Ljubljane se ravna po štolninskem redu iz l. 1924, ki ima za Ljubljano posebne postavke.¹⁹⁴

V dekaniji Ljubljana-okolica, ki šteje 20 župnij, se ravna točno po občem štolninskem redu iz l. 1924 pet župnij, po novomeškem štolninskem redu šest župnij; ostalih devet župnij pa različno znižuje obči štolninski red oziroma si je prikrojilo štolnino po drugem razredu iz občega štolninskega reda.

V dekaniji Cerknica, ki ima 10 župnij, je v 7 župnijah v rabi obči štolninski red;¹⁹⁵ ena župnija ima poseben štolninski red,¹⁹⁶ ostali dve se delno ravnata po občem štolninskem redu, a postavke znižujeta.

V dekaniji Kamnik je 20 župnij; od teh se jih ravna 13 po občem štolninskem redu; dve župniji imata poseben štolninski red;¹⁹⁷ ena se ravna po žužemberškem štolninskem redu; ostale štiri imajo obči štolninski red, v katerem pa nekatere postavke znižujejo.

V dekaniji Kočevje, kjer je 15 župnij, se ravna po občem štolninskem redu, ena po novomeškem štol. redu; ena ima lasten štolninski red;¹⁹⁸ fara pri Kostelu se ravna po štolninskem redu, ki je bil napravljen »po dogovoru med obmejnimi župniki iz l. 1927«, ostalih 8 župnij zaračunava štolnino različno.¹⁹⁹

V dekaniji Kranj s 23 župnijami se ravna po občem štolninskem redu 14 župnij, po novomeškem štol. redu ena župnija, svoj štolninski red imata 2 župniji;²⁰⁰ ostale se delno ravnajo po občem štolninskem redu, ki ga pa različno znižujejo.

V dekaniji Leskovec, ki ima 14 župnij, se ravna po občem štolninskem redu 5 župnij, po novomeškem 6 župnij; v eni župniji »ni nikakega določenega reda«, kot pravi poročilo; ena župnija ima zaradi revščine obči štolninski red z znižanimi postavkami; ena župnija pa ima štolninski red prikrojen po starih običajih.²⁰¹

¹⁹¹ Po odgovorih na vprašalne pole za pripravo IV. sinode.

¹⁹² Dekanij je z ono za mesto Ljubljano vred osemnajst; vseh župnij je 273.

¹⁹³ Pripominjam pa, da slika ne bo popolnoma točna, ker mi je bilo težko spraviti podatke vsaj delno v sistem. Ako bi hoteli imeti čisto točno sliko, bi moral izpisati dolgo vrsto podatkov, ker so po različnih župnijah zelo različni zneski v navadi. Tudi ne znižujejo vsi vse štolnine v enakem razmerju; tudi vse pogrebne ali vse poročne štolnine ne odmerjajo po enakem ključu. To ali ono postavko v pogrebem delu štolninskega reda znižajo n. pr. precej pod redni znesek, ostalih pa ne. — Za naš namen pa zadošča, da pokažem vsaj približno sliko, da si moremo napraviti splošne zaključke.

¹⁹⁴ Gl. opombo 158.

¹⁹⁵ Z nekaterimi spremembami.

¹⁹⁶ Grahovo (javljen 15. sept. 1921 škof. ordinariatu).

¹⁹⁷ Homec in Kamnik.

¹⁹⁸ Mozelj (potrjen l. 1932).

¹⁹⁹ N. pr. Kočevska reka: »Nobeden (namreč štol. red); štolnina se računa po gospodarskem položaju stranke okoli 100 din pogreb.« Borovec: »Navaden pogreb 0—50 din po premoženjskih razmerah; kondukt 60—120 din za župnika, za cerkev 20—80 din, za cerkovnika 20—40 din.« V Stari cerkvi pripade cerkovniku »kar pri poroki na oltar polože«.

²⁰⁰ Podbrezje (potrjen 7. 6. 1930, št. 2385) in Trstenik.

²⁰¹ Bučka.

V dekaniji Litija se med 18 župnijami ravna po občem štolninskem redu 7 župnij, ena se ravna po novomeškem štolninskem redu; ostalih deset župnij različno znižuje štolninske postavke.²⁰²

V dekaniji Loka je 20 župnij; od teh se jih ravna po občem štolninskem redu 9, ena se ravna po novomeškem štolninskem redu; ostalih 10 župnij pa različno znižuje obči ali novomeški štolninski red.²⁰³

V dekaniji Moravče je 14 župnij; po občem štolninskem redu se jih ravna 7, po novomeškem ena; dve župniji imata lasten štolninski red;²⁰⁴ ostale 4 župnije delno spreminjajo obči štolninski red.

V dekaniji Novo mesto se od 15 župnij drži 11 novomeškega štolninskega reda. Novo mesto samo ima svoj pogrebni red.²⁰⁵ Ostale tri župnije imajo znižan štolninski red.

V dekaniji Radovljica, kjer je 25 župnij, se jih ravna po občem štolninskem redu 9; novomeški štolninski red uporablja 6 župnij; 2 župniji imata lasten štolninski red;²⁰⁶ ostale župnije so si prilagodile obči štolninski red, ko so si ga različno znižale.²⁰⁷

V dekaniji Ribnica je 15 župnij; 7 se jih ravna po občem štolninskem redu; svoj štolninski red, potrjen od škof. ordinariata, imata 2 župniji;²⁰⁸ ostale župnije različno znižujejo oziroma preurejajo štolninski red.²⁰⁹

V dekaniji Semič se od 13 župnij ravna po novomeškem štolninskem redu 5 župnij; ostalih 8 župnij ima različne štolninske. V župnji Sinji vrh sploh ni štolninskega reda.

V dekaniji Šmarje se od 10 župnij ravna 8 župnij po občem štolninskem redu; ostali dve imata znižan štolninski red.²¹⁰

V dekaniji Trebnje je 10 župnij; 5 se jih ravna po novomeškem štolninskem redu; ostalih pet pa ima nekoliko nižje štolninske rede.

V dekaniji Vrhnika se ravna od 13 župnij 5 po občem štolninskem redu; 2 župniji imata lasten štolninski red;²¹¹ ostale župnije imajo različne štolninske rede, nekatere zelo znižane.²¹²

V dekaniji Žužemberk je 9 župnij; 6 se jih ravna po štolninskem redu, ki ga je za to dekanijo potrdil škofijski ordinariat 7. maja 1914,

²⁰² N. pr. župnija Radeče za polovico; Javorje »se ravna po premoženjskih razmerah«; v Št. Lambertu velja »deloma po določbah škof. ord. in zastonj«; Zagorje ob Savi »nekoliko znižan«.

²⁰³ N. pr. Javorje »navadno manj kot po Škof. l. 1924«; Leskoviča »enotnega štolnega reda ni. Vsakokrat se sproti zmanjšuje novom. štol. red«; Selca »štolninski red je nekoliko znižan predvojni«. Ekspozitura Davča: »Odkar je gospodarska kriza, opravi ekspozit vse gratis«.

²⁰⁴ Cemšenik (»Krone se preračunavajo v 10 din«) in Češnjice.

²⁰⁵ Potrjen l. 1925. pod št. 1333.

²⁰⁶ Dovje in Kranjska gora.

²⁰⁷ N. pr. Begunje pri Lescah »po Poču preračunano 1 : 10«. Drugod različno; na Bledu se n. pr. plača pri oklicih in poroki vsega skupaj 100 din; v Lescah 60 din; v Kamni gorici po premoženju 40 ali 50 ali 60 din.

²⁰⁸ Dobropolje in Sodražica.

²⁰⁹ Tako je taksa za oklice in poroko pri Sv. Gregorju 80 din, v Dolenji vasi 93 din, v župniji Grčarice 95, 109 in 125 din.

²¹⁰ Tako znaša n. pr. štolnina od poroke v Višnji gori 25—35 din.

²¹¹ Borovnica in Gornji Logatec.

²¹² Rovte (»po tradiciji izredno nizek«) in Sv. Trije Kralji na Vrhu (»za tukajšnje razmere nizko preračunan v dinarje«).

št. 2106, ko preračunavajo 1 K v 10 din; 1 župnija se ravna po novomeškem štolninskem redu, ena po občem štolninskem redu in končno ena nima »posebnega štolninskega reda«.

16. V 17 dekanijah zunaj Ljubljane je skupno 264 župnij, od teh se jih ravna po občem štolninskem redu 81, po novomeškem 45; celih 138 župnij pa ima drugačne štolninske rede, ki so skoro vsi nižji od občega oziroma novomeškega štolninskega reda. Ta ugotovitev ni brez pomena. Neprestano srečujemo v poročilih, v katerih smo nabrali gornje podatke, da je dosedanji štolninski red previsok, da je ljudstvo ubožno, da je treba globoko zniževati štolninske zneske, da tudi znizanih ljudje pogosto ne poravnajo in podobno.

Drugo, kar nam pove gornji pregled, pa je to, da je treba na vsak način odpraviti pestro raznolikost v štolninskih redih, ki se mora zdeti ljudem danes, ko so po eni strani navajeni, da so takse pri državnih uradih za vse enake, po drugi strani je pa komunikacija med njimi veliko bolj živahna, kot je bila v prejšnjih časih, zelo nenavadna in jo zato pripisujejo samovolji oziroma skoposti župnikov. Resnica je, da so nekateri kraji bolj revni kot drugi, toda če preučimo gornje podatke, moremo reči, da je raznolikost glede štolnine le preveč pisana. Človek se ne more otresti misli, da bi ob malo dobri volji moglo biti drugače.

Tretjič opazimo, da so v marsikateri župniji odpravili razrede tako, da bi bila ob isti funkciji štolnina le zato višja ali nižja, ker gre za ta ali oni razred. Ta razlika med razredi se je prav posebno opazila pri oklicih in poroki; pri pogrebu manj, ker so se tam pri I. razredu vršile večje slovesnosti kot pri drugem ali celo tretjem. Pohvaliti je treba, da so razrede v gornjem pomenu marsikje odpravili; danes vendar ne moremo več ljudi deliti »v gostače, hišne posestnike in odličnike«. Druga stvar pa je razlikovati funkcije po razredih z ozirom na to, s kakšno slovesnostjo se funkcija izvrši ali kakšne dodatke stranka pri njej zahteva.²¹³ Prav tako so marsikje brez škode odpravili pri štolnini podrobne zneske za mrtvaška nosila, za kadilo, svečo, prt pregrinjalnik za oltar, ki so, mimogrede povedano, previsoki²¹⁴ in nič ne spadajo v štolninske rede.

Končno tudi opazimo, da si z izjemnimi določbami za pogrebe otrok in oseb od sedmega do petnajstega leta ne vedo prav pomagati. Nikjer ni opaziti, da bi še razlikovali med osebami, ki niso stare petnajst let, in med odrastlimi. Štolnino za otroške pogrebe različno računavajo, nekateri po ključu, ki ga nudi obči štolninski red, drugi zopet tako, da je štolnina pri takem pogrebu za polovico nižja kot pri pogrebu odrastlih, tretji zopet drugače.

Glede zvonjenja mrliču in pri pogrebu bodi posebej omenjeno, da je v raznih župnijah urejeno po posebnih dogovorih med župljani, sklenjenih takrat, ko so zvonove kupili.

²¹³ Prim. čl. 44 uredbe o dušnopastirski duhovščini v srbski pravoslavni cerkvi, ki smo ga zgoraj omenili.

²¹⁴ Pri pogrebih I. razreda (na deželi) znašajo ti zneski: za mrtvaška nosila 15,75 din, za prt pregrinjalnik 21 din, za kadilo 3,15 din. Za obrabo tumbe zahteva novomeški štolni red v prvem razredu celo 30 din, v drugem 15 din in v tretjem 10 din.

17. V partikularnem pravu je treba proučiti tudi vprašanje, komu štolnina pripada. Po občem pravu gre štolnina, kakor smo videli, župniku, četudi je sv. funkcijo kdo drug opravil. Vzeti je seveda treba štolnino v najožjem pomenu besede. Če kje po partikularnem pravu razumevajo pod štolnino tudi pristojbine, ki se plačujejo ob sv. funkcijah cerkvi, ali cerkvenim uslužbencem, kakor je to po naših štolninskih redih, potem je jasno, kdo te zneske prejema. Naše vprašanje se reducira na to, ali gre po našem partikularnem pravu kaplanom delež na štolnini. Vprašalna pola za pripravo IV. ljubljanske sinode je imela zadevno vprašanje: Ali prejema kaplan štolnino? — Od kdaj je tako?

Kan. 463, ki določa, da gre štolnina župniku, velja tudi pri nas, o tem ni dvoma, Toda možno je, da partikularno pravo določa, da naj prejema kaplan štolnino na račun vzdrževalnine.²¹⁵ Zato gornje vprašanje v vprašalni poli ni bilo odveč, zlasti ker spori v tej stvari med župniki in kaplani niso redki.

Odgovori na omenjeno vprašanje so zelo zanimivi. Iz njih se razbere, da imajo ponekod o naravi štolnine popolnoma zgrešen pojem. Smatrajo jo za nekakšno nagrado za sv. funkcije in je zato umevno, da naj, kakor pravijo, štolnina pripade tistemu, ki sv. funkcijo opravi. Ako bi bila štolnina nagrada ali ako bi imela podoben značaj, kot ga ima mašni štipendij, ali ako ne bi bilo beneficalnega sistema, potem bi se to mnenje dalo zagovarjati. Toda danes pa je stvar drugačna, kakor smo videli v prvem delu.

Zgrešeno pa je tudi mnenje onih, ki sodijo, da daje kan. 463 župnikom naravnost neodsvojljivo pravico do štolnine, tako da bi krajevni ordinarij v moči kan. 476, § 1, ali pa partikularno pravo ne mogel odločiti drugače.

Po več župnijah župniki prostovoljno odstopajo kaplanom večji ali manjši del štolnine; iz tega seveda ne nastane pravno razmerje. Čisto drugo vprašanje pa je, če je po ustanovni listini ali po zakonitem običaju ali odloku krajevnega ordinarija določeno, da naj župni beneficij s tem prispeva k vzdrževanju kaplana, da mu odstopi štolnino.

Župnije v ljubljanski škofiji moremo po tem, koliko participira kaplan na štolnini,²¹⁶ razdeliti v tole vrsto:

a) župnije, kjer gre vsa štolnina župniku, pa naj opravi sveto funkcijo sam ali ne; kaplan prejema le tisti del, ki odpade na asistenco;²¹⁷

²¹⁵ Kan. 476, § 1, določa, da naj se kaplanom določi primerna vzdrževalnina («congrua remuneratio assignetur»). Od kod naj se ta vzame, v zakoniku ni določeno.

²¹⁶ Mislimo štolnino v ožjem pomenu besede. Darovi pri krstu niso obvezni, pač pa ponekod krajevna navada določa, da pripadejo ti darovi kaplanu, četudi krsti župnik. Prav tako gre ponekod kaplanu darovanje pri pogrebu.

²¹⁷ To je pravilo in v skladu s kodeksom. — Škof. ordinariat je v zadnjih letih to odredil na več župnijah, kjer je bilo prej drugače (n. pr. Komenda l. 1928., Cerklje l. 1926. in 1937.).

- b) župnije, kjer prejme štolnino tisti, ki funkcijo opravi;²¹⁸
 c) župnije, kjer prejema kaplan pogrebno štolnino, razen če je pogreb I. razreda;²¹⁹
 č) župnije, kjer dobiva kaplan pogrebno štolnino od pogrebov na podružnici;²²⁰
 d) župnije, kjer prejema kaplan vso štolnino;²²¹
 e) župnije, kjer je to vprašanje posebej urejeno.²²²

Kakor je videti iz razpredelnice, je pravilo za vse primere, komu pripada štolnina, po dosedanji ureditvi nemogoče postaviti. Tudi za posamezne župnije je včasih zelo težko dohnati, ali gre za pravno razmerje ali pa za nevezan odstop do preklica.

18. Končno naj povem, kako naj bi se po mojem mnenju popravil sedanja štolninski red ljubljanske škofije, oziroma bolje povedano, kako naj bi se vprašanje o štolnini na novo uredilo. O tem, da je treba štolninski red korenito reformirati, če naj ustreza sedanjim razmeram, pač ni vredno izgubljeni besed. Načela, po katerih naj bi se štolnina uredila, so ta:

1. Za preproste liturgične funkcije se ne zahteva nikaka štolnina. Če pa se že zahteva, naj bo zelo nizka.²²³ Kaj je razumeti pod preprosto liturgično funkcijo, se točno določi; n. pr. takole: Kot preprosta liturgična funkcija velja: a) poroka do osme ure zjutraj brez maše ali kake slovesnosti; b) pri pogrebu spreved od cerkvenih vrat in vse kar predpisuje obrednik, a le z enim duhovnikom in samo s tistim zvonjenjem, ki ga določa obrednik.

2. Štolninski red mora biti za celo škofijo enak.²²⁴ Za Ljubljano bi mogel ostati poseben pogrebni štolninski red.²²⁵ Ni pa razumljivo, zakaj naj bi Ljubljana imela poseben red za poročno štolnino.

²¹⁸ Takih župnij ni veliko.

²¹⁹ Tako je zlasti na velikih župnijah (n. pr. St. Vid pri Stični, Kamnik), a tudi v mnogih drugih župnijah.

²²⁰ Ponekod je tudi tako določeno, da gre kaplanu štolnina od pogrebov otrok.

²²¹ N. pr. v Višnji gori, na Vrhnikih, v Šmarjeti, v Dobu.

²²² Urejeno je različno, n. pr. tako, da gre polovica vse štolnine župniku, polovica pa kaplanom (n. pr. v Kranju, na Trebelnem), pa tudi na druge načine.

²²³ V odgovorih na zgoraj omenjena vprašanja se pogosto poudarja, da je sedanja štolnina previsoka. Po nekaterih župnijah verniki ne zmorejo tolikšne štolnine. Za nje posebej pri krojevati štolninske rede, ni pravilno. Za reveže ni mogoče proglasiti vseh župljanov. Zato naj štolninski red določa, da so preproste funkcije brez štolnine. Že v prvem delu te razprave smo videli, da to ustreza cerkvenemu stališču. Marsikje so odpravili štolnino; sedaj je tudi srbska pravoslavna cerkev isto storila. Veliko ugovorov in zgledovanja bi odpadlo, ako bi se odpravila štolnina pri preprostih funkcijah.

Strogo bi se moralo paziti na to, da se tudi te preproste liturgične funkcije izvrše dostojno.

²²⁴ Tega načela pač ni treba posebej razlagati in zagovarjati. Pravni red ga nujno terja. Razumljivo je, da se morajo ljudje pohujševati, ako v dveh sosednjih župnijah ni istega štolninskega reda.

²²⁵ Paziti bi morali, da bi bil tudi zadnji pogrebni razred v resnici dostojen. Kdor misli, da je pogreb v tem razredu še po krščanskem čutu, naj si ga kdaj ogleda. Prim. tudi op. 60.

3. Štolninski red naj bo enostaven.²²⁶ Štolnina naj se v njem dobro razlikuje od nagrad in odškodnine. Posebne postavke za mrtvaška nosila, kadilo in tako dalje so anahronistične.

4. Razredi naj se pri poročni štolnini odpravijo. Prav tako pri pogrebni štolnini.²²⁷ Višjo štolnino plača le tisti, ki hoče večjo asistenco, večjo slovesnost in podobno.²²⁸

5. Vsi župniki se morajo točno ravnati po enotnem štolninskem redu. Zvišanje postavk in njih protipravno zniževanje²²⁹ se kaznuje.

19. Dostavek. Osnutek štolninskega reda.

(Zneske, ki se tu navajajo, predlaga imovinsko pravni odsek za pripravo IV. ljubljanske sinode.)

Čl. 1. Štolnina se plačuje pri oklicih, pri poroki in pri pogrebih.

Štolnina se sme razen pri oklicih zahtevati vnaprej.

Čl. 2. Za preproste liturgične funkcije je prepovedano zahtevati štolnino.

Kot preprosta liturgična funkcija po tem štolninskem redu velja:

a) poroka od šeste do osme ure zjutraj brez poročne maše ali kakšne slovesnosti;

b) pri pogrebu spreved od cerkvenih vrat v cerkev in vse, kar predpisuje obrednik, a le z enim duhovnikom in le s tistim zvonjenjem, ki ga določa obrednik.

Čl. 3. Poročna štolnina.

Poročna štolnina se določi za celo škofije takole:

- a) od vsakega oklica gre župniku neveste 10 din;
- b) od poroke brez maše po 8 uri gre župniku 30 din;
- c) od poročne maše pred 8 uro gre župniku 25 din;
- č) od poroke s poročno mašo po 8 uri gre župniku 50 din in od vsake pol ure čakanja po pol deveti uri 5 din več;
- d) cerkovnik dobi od poroke po 8 uri 10 din.

Čl. 4. Pogrebna štolnina.

I. Mesto Ljubljana ima svoj pogrebni štolninski red.

II. Pogrebna štolnina zunaj Ljubljane se določi takole:

1. za spremstvo od hiše do cerkve ali od običajnega znamenja do cerkve prejme:

- a) oficiant 40 din; b) asistent po 30 din; e) organist 20 din; č) ministranti po 5 din.

Pri sprevedih se računa za razdaljo nad en kilometer kilometrina po 5 din za kilometer. Razdalja se meri samo v eni smeri.

2. Od pete pogrebne maše do 8 ure prejme oficiant 50 din; nato za vsake pol ure 5 din več.

Asistenti prejmejo od pete pogrebne maše po 25 din, organist 20 din in cerkovnik 10 din.

²²⁶ Sedanji ima preveč postavk.

²²⁷ Sedanji razredi nudijo ljudem priložnost za zadolževanje. Še pogreb se zlorablja za bahanje.

²²⁸ Te vrste štolnina bi se mogla zahtevati vnaprej. Tako bi se preprečilo, da si ne bi kdo izbral funkcije, ki je ne zmore, in se zagotovilo, da bi se štolnina v resnici izplačevala. Izterjevanje štolnine je sila odiozna stvar.

²²⁹ Posamezni župnik dela celoti veliko škodo, ako protipravno znižuje štolnino. Tiste zneske, ki od štolnine pripadejo njemu, more seveda stranki ali komur koli podariti, toda prej jih mora izterjati oziroma stranki jasno povedati, da ima pravico zahtevati to in to vsoto, ki jo pa podaruje. — Še težjo obsodbo pa zasluži ravnanje tistih župnikov, ki protipravno znižujejo zneske, ki gredo cerkvi, asistentom ali cerkvenemu uslužbenstvu.

3. Osmina in obletnica: a) za tiho mašo z libero oficiant 40 din; b) za peto mašo z libero oficiant 60 din, organist 20 din; c) za peto mašo in libero z asistenco oficiant 60 din, asistenti po 25 din; organist 20 din in cerkovnik 10 din.

4. Bilje: za vsak nokturn vsakemu duhovniku ali organistu 20 din.

5. Cerkev prejme: a) od pogreba 60 din. Od pogreba reveža, ki se vrši preprosto (čl. 2, b), se ta znesek ne plačuje; b) za grob izven vrste 30—50 din.

6. Za grobnico je plačati 2000 din; od tega 1000 din vnaprej; ostanek se razdeli na 50 let. Pravica imeti grobnico traja petdeset let.

7. Zvonjenje mrliču in pri pogrebu: za vsakokrat za vsak zvon 10 din; za zvonjenje pri pogrebu do četrte ure 10 din; dalje za vsako četrto ure 10 din. Od teh zneskov gre polovica cerkvi, polovica pa zvonarjem.

Čl. 5. Zviševati štolninske zneske ali zahtevati štolnino pri preprostih liturgičnih funkcijah je strogo prepovedano pod kaznijo v kan. 2408.

Preproste liturgične funkcije se morajo dostojno izvrševati, kakor določa obrednik.

Čl. 6. Prepovedano je brez dovoljenja škof. ordinariata zniževati določene štolninske zneske.

Čl. 7. Štolninski red mora biti v vsaki župni pisarni javno izobešen in tako vsakomur na vpogled.

Čl. 8. Vsak vernik si more poljubno izbrati preprosto liturgično funkcijo ali pa slovesnejšo po tem štolninskem redu.

Čl. 9. Ako hoče imeti stranka pri liturgičnem opravilu kaj takega, česar ni v obredniku in v tem štolninskem redu, n. pr. orgljanje pri poroki, cvetice, posebno razsvetljavo, more župnik računati za to, kar se mu po lastnem preudarku zdi primerno; mora pa v vsakem primeru stranki povedati pred liturgičnim opravilom, koliko bodo ti dodatki stali. Te zneske naj župnik praviloma zahteva vnaprej.

Hrenove pridige.

(De concionibus Thomae Hren, episcopi Labacensis 1597—1630.)

Dr. Josip Turk.

Summarium. Haec prima tractationis pars, quae agit de concionibus Thomae Hren in se ipsis consideratis, sequentibus numeris absolvitur: 1. de descriptione fasciculi manuscripti — 2. de historia manuscripti — 3. de notitiis literariis circa dictas conciones — 4. de numero textuum — 5. de evolutione eorundem — 6. de tempore concionum — 7. de ordine chronologico earundem — 8. de loco concionum — 9. de divisione concionum secundum materiam — 10. de annotationibus concionibus annexis — 11. de fontibus concionum — 12. de compositione concionum — 13. de conspectu doctrinae dogmaticae et moralis deque notatis historicis — 14. de aliis concionibus eiusdem episcopi — 15. quodnam momentum concionibus Thomae Hren adscribendum sit.

Da so tudi pridige, ki so se nam iz preteklih časov ohranile v tisku ali pa v rokopisih, važen zgodovinski vir, je danes priznana stvar. Po svojem bistvu so namreč odvisne od pridigarja, od njegovih poslušalcev in od časa, v katerem so nastale. Zato iz njih lahko spoznamo ne le pridigarja, temveč tudi potrebe in okus njegove dobe. Pomembne so za literarno in kulturno zgodovino, predvsem pa seveda za zgodovino oznanjevanja besede božje, torēj za zgodovino dušnega pastirstva in notranjega cerkvenega življenja.

V pričujoči študiji se hočemo seznaniti s pridigami ljubljanskega škofa Tomaža Hrena (1597—1630), ki jim moramo posvetiti posebno pozornost že zaradi zgodovinske pomembnosti njegove osebe in njegove dobe. V mislih imam predvsem Hrenove pridige, ki so se nam ohranile v rokopisu škofijskega arhiva v Ljubljani.¹

Ogledati si hočemo Hrenove pridige same na sebi in v homiletično - zgodovinskem okviru.

I. Hrenove pridige same na sebi.

1. Opis rokopisa. — Rokopis nam predstavlja sveženj ločenih papirnatih listov, na katere je Hren zapisoval svoje pridige. Numeriral sem jih jaz. Vseh skupaj jih je 1—154'. Po velikosti se krijejo s četrtinko tedanje pisarniške pole in merijo 210×160 mm, le četrtinka pole fol. 56—59' ima manjši obseg, namreč 195×145 mm; fol. 126—127' pa obliko osminke navadne pole. Te na četrtinke upognjene pole so zložene v pergamentno mapo, ki ni nič drugega kot obojestransko popisan list v dveh 90 mm širokih stolpcih v gotski pisavi 14. stoletja. Ta list je izrezan iz nekega kodeksa, tako da sta desni in spodnji

¹ Inventar kapiteljskega arhiva v Ljubljani, ki je bil sestavljen l. 1836, ima na str. 311 pri fasc. 98, št. 1, naslednjo zaznambo: Predigten des Bischofes Thomas, lateinische, geschriebene, 43 an der Zahl. Kljub tej pomanjkljivi oznaki se mi zdi gotovo, da so tu mišljene pridige, ki jih imam pred seboj. Ze leta 1927 jih je tu iskal zame škof. arhivar F. Pokorn, pa jih ni našel na mestu. Pozneje sem jih vendarle dobil v roke, a brez vsake oznake, da spadajo v kapiteljski arhiv. Iz opisa rokopisa bo razvidno, da so l. 1836 ali že prej po krivici zašle v kapiteljski arhiv.

rob in nekoliko tudi levi okrnjena. Zato ni mogoče navesti njegove prvotne velikosti. Latinski tekst tega pergamenta prestavlja razlago 36. psalma.

Listi našega rokopisa niso danes zbrani v istem redu, kot so bili prej. To sklepam iz vlažnih madežev na fol. 26—29' in fol. 72—79', ki so morali prej ležati spodaj, skupaj s fol. 145—154', dočim se danes nahajajo sredi čistih listov na dveh različnih mestih. A niti prej niti pozneje niso bili kronološko urejeni. To je razvidno iz pridig, ki so datirane.

Da so pridige, ki jih vsebuje naš rokopis, res pridige ljubljanskega škofa Tomaža Hrena, nam dokazuje Hrenova lastnoročna pisava, ki se popolnoma ujema z drugimi nam znanimi Hrenovimi rokopisi. Isto nam izpričuje naslov na prvem listu (fol. 1), ki ga je napisal ljubljanski stolni dekan Janez Ludovik Schönleben l. 1660.² Glasi se:

Veneranda antiquitas | Thomae IX. Labacensis episcopi sermones | manu propria scripti, quos | D. Jacobus Stopper canonicus Labacensis | post eius mortem collectos asservavit, et a | praefato D. Jacobo relictos denuo recollegit | Joannes Ludovicus Schönleben decanus anno 1660.

Ljubljanski kanonik in stolni župnik Jakob Stopar, ki je umrl 14. sept. 1660, je postal kanonik pod škofom Hrenom l. 1624 in je zato Hrenovo pisavo gotovo poznal.³ Na svojo dragoceno posest je pač opozoril tudi svojega kapitelskega tovariša Schönlebna. Zato ni nobenega dvoma, da imamo v tem rokopisu zares Hrenove lastnoročno pisane pridige.

Hren je osnutke za svoje pridige pisal v latinskem jeziku s črnolom, tako da je polo prepognil na četrtinke, ki jih je razrezal šele tedaj, ko je za pisanje potreboval nadaljnjega prostora. Zato se iz tega jasno razvidi, katere pridige je Hren nadaljeval in katerih ne. Nekaterim pridigam je, kakor kaže drugačno črnilo, pozneje tu pa tam kaj dostavljal. Na več mestih je tekst spreminjal. Pri mnogih je v začetku označil kraj in dan. Ob robu je bolj ali manj označil vire citatov.

Rokopis je ohranjen v precej slabem stanju. Robovi so obrabljeni tako, da marsikje teksta ni več mogoče brati. Skoraj popolnoma so tekst uničili vlažni madeži fol. 26—29', 145—154' v premeru približno 90 mm. V istem obsegu je papir na fol. 72—75' na pol uničen zaradi vlage in trganja. Enako velik vlažni madež kvari papir in tekst na fol. 76—79', v nekoliko manjšem pa na fol. 141—144'. Obžrti pa so fol. 122—125'.

2. Zgodovina rokopisa. — Po Hrenovi smrti je rokopis najprej hranil kanonik Stopar. Po njegovi smrti ga je za škoflijski arhiv rešil

² O tem sem se v tem raziskavanju prepričal iz protokola škof. arhiva v Ljubljani št. 131, fol. 104'.

³ Biografske podatke o kanoniku J. Stoparju nudi mrliška matična knjiga stolne župnije v Ljubljani. O njem glej v literaturi I. O r o ž e n, Das Bisthum und die Diözese Lavant II/2 (Das Dekanat Oberburg), Marburg 1877, 43 sl.; Letopis Matice Slovenske 1878, 22.

njegov tovariš Schönleben. Kakor je jasno razvidno, sta ga oba že v pogledu na Hrenovo zgodovinsko pomembnost smatrala za častitljivo ostalino.

Verjetno je, da so te Hrenove pridige prišle v ljubljanski škofijski arhiv že pred Schönlebnovo smrtjo, oziroma še preden je odšel za župnika v Ribnico na Dolenjskem. Na službo stolnega dekana je resigniral in prevzel ribniško župnijo l. 1667, umrl pa je v Ljubljani 15. oktobra 1681.⁴ Po smrti ljubljanskega škofa Jožefa Rabatta 18. februarja 1683 je bil še isto leto sestavljen uradni inventar škofijske imovine, ki se kot vezan rokopis hrani v ljubljanskem škofijskem arhivu pod števil. 131. Na fol. 104' tega inventarja so med arhivalijami ljubljanskega škofijskega arhiva, ki ga inventar dobro razlikuje od gornjegrajskega, pod števil. 102 in pod zgoraj navedenim naslovom zabeležene tudi Hrenove pridige. Ta stara signatura (No 102) je na naslovnem listu Hrenovih pridig še danes ohranjena.

3. Dosedanji literarni zapiski o Hrenovih pridigah. — O Hrenovih pridigah govori najprej Valvasor (VI, 350; VIII, 668 sl.), a rokopisa pridig ne omenja.

Na zabeležbo Hrenovih pridig v Rabattovem inventarju, ki se je nahajal tudi v arhivu ali knjižnici baronov Erbergov v Dolu, je prvi postal pozoren baron Jožef Kalasanc Erberg († 1843).⁵ Leta 1825 jo omenja v svojem rokopisu Versuch eines Entwurfes zu einer Literatur-Geschichte für Krain. Iz prepisa tega Versucha, ki si ga je Bleiweis pridobil iz Erbergovega arhiva v Dolu za muzejsko društvo, je potem V. F. Klun prvi objavil inventarsko beležbo o Hrenovih pridigah v Mittheil. des hist. Ver. f. Krain 1852, 26 sl.⁶

Prve določnejše podatke o Hrenovih pridigah nam potem nudi P. pl. Radics. Že l. 1859 govori o njih tako, da jih je moral videti.⁷ Potem jih navaja med viri za Hrenovo biografijo l. 1864.⁸ V Letopisu Matice Slovenske za l. 1878, str. 17 sl. govori isti pisatelj o Hrenu kot pridigarju, a podatkov o rokopisu Hrenovih pridig nam tu ne nudi nobenih.

Radicsevi podatki o Hrenu kot pridigarju, ki nam jih nudi v citiranem Letopisu, niso vsi točni. Neosnovano trdi, da je Hren kot kanonik in stolni pridigar »dobil po svojem trudu privolilo«, da bi se v stolnici še nadalje smela oznanjati beseda božja v slovenskem jeziku. Tudi ni točna trditev, da je Hren po l. 1600 v stolnici pridigoval vsako nedeljo in ob praznikih, ker iz poročila, ki ga je Hren l. 1616 poslal papežu, to ne sledi, kakor misli Radics; kajti Hren pravi tam, da tedaj pridiga v stolnici ali on sam ali pa kdo drug namesto njega.

Pri oznaki Hrena kot pridigarja je Radics v Letopisu uporabljal tudi Valvasorja. Valvasor pravi (VI, 350), da je bil Hren na Trubarjevo mesto imenovan za apostolskega pridigarja, s čimer hoče pač reči, da je Hren apostolsko pridigoval. Radics je besedi »apostolski

⁴ Mittheil. des Musealvereines für Krain VII (1893) 27, 35.

⁵ Slov. biogr. leks. I, 165.

⁶ L. c. I, 166.

⁷ E. H. Costa, Vodnikov spomenik, Ljubljana 1859, 201.

⁸ Mittheil. des hist. Ver. f. K. 1864, 76.

pridigar« dejal v narekovaj in to brez vsakršnega pojasnila. Iz tega nepotrebnega narekovaja in iz zveze Hrenovega apostolskega pridigovanja z njegovim kanonikatom je potem A. Medved zapisal nekritično trditev, da je Hren po imenovanju za kanonika in stolnega pridigarja »kmalu dobil častni naslov apostolskega pridigarja.«⁹

O pomenu Hrenovega cerkvenega govorništva piše A. Medved, ne oziraje se na rokopisno ohranjene Hrenove pridige, takole: »Izvanredne so Hrenove zasluge v slovenskem cerkvenem govorništvu. Ni nam sicer zapustil tiskanih cerkvenih govorov, a vendar je njegov pomen ravno na tem polju tolik, da ga smemo nekako primerjati s sv. Cirilom in Metodom. Kakor sta v IX. stoletju sveta brata iz Soluna privedla velik del slovenskih poganov v naročje sv. krščanske vere, tako je Tomaž Hren v XVII. stoletju spreobrnil ogromno število protestantskih Slovencev h katoliški veri. Storil je to večinoma s pomočjo cerkvenega govorništva.«¹⁰ Dalje piše: »Tomaž Hren je slovensko cerkveno govorništvo znova oživil in mu priboril veljavo, kakršno mora imeti v katoliški cerkvi. Navdušenje, katero je Hren obudil, je mogočno prevevalo še celo stoletje za njim. Na leci je našel mnogo prav spretnih posnemalcev.«¹¹

Ta Medvedova ocena je v marsičem slepo zadela resnico,¹² čeprav svojih trditev ni podprl z dokazi.

Prve podatke o Hrenovih rokopisno ohranjenih pridigah je do sedaj objavil le Radics, in sicer šele l. 1887 in 1894,¹³ a še ti niso čisto točni. Napačno trdi, da jih je vseh skupaj 90 in da so med njimi tudi slovenske pridige; prav tako ni točna trditev, da so bile te pridige določene večinoma za posvetitve novih cerkva in za Marijine praznike; končno je zmotna trditev, da je Hren v govoru ob polaganju temeljnega kamna za kapucinski samostan v Ljubljani recitiral povest o starih kranjskih poganskih božanstvih Ladi, Plejnu in Poberinu.

Tako so do sedaj imeli Hrenove rokopisne pridige v evidenci kanonik Stopar, stolni dekan Schönleben, Rabattov inventar, J. K. Erberg, Klun in Radics. Znanstveno pa jih doslej še nihče ni obdelal. Tej nalogi skušajo zadostiti naslednja izvajanja.

⁹ Zgodovina slovenskega cerkvenega govorništva, Voditelj v bogosl. vedah IX (1906) 266. — To je nazoren primer nehotenega potvarjanja zgodovinske resnice, ki ga zagreše mnogokrat vsi, ki pišejo o zgodovinskih rečeh, preden se zadosti seznanijo z viri in literaturo. Zato predstav, ki se jim vzbujajo pri čitanju kakega zgodovinskega spisa, ne pretehtajo kritično, ali se skladajo z zgodovinsko resnico ali ne.

¹⁰ L. c. 265.

¹¹ L. c. 267.

¹² Kar zadeva Medvedove razprave o zgodovini cerkvenega govorništva drugod in pri nas, mislim, da je A. Stegenšek vprav v pogledu nanje zapisal v svoji razpravi »Srednjeveški liturgični odlomek iz Skofič pri Vrbskem jezeru« (Voditelj v bogosl. vedah X, 1907, str. 364) rahlo kritično pripombo: »Sploh bi bilo zanimivo opazovati in študirati zgodovino cerkvenega govorništva pod vidikom notranjega ustroja pridig in ne samo z ozirom na zunanjo zgodovino slavnih govornikov.«

¹³ Argo III (1894) 161 sl.; Slovan 1887, 378.

4. Skupno število osnutkov in zapiskov. — Vseh osnutkov in zapiskov je 58. Po njihovem vrstnem redu jih označujem s številkami od I do LVIII.^{13a)}

Zapiskov je pet in sicer so to naslednje številke: VIII, ki obstoji zgolj iz bibličnega teksta, izbranega za geslo pridige; XII je zapisek točk za govor o obhajilu pod eno podobo; v štev. XV so zabeležene figurae altarium et sacrificii D. N. Jesu Christi; XXXIII obstoji zopet le iz gesla za pridigo na pepelnico sredo; XLVI vsebuje točke o vprašanju, s čim si pravični zaslužijo nebesko krono.

Osnutkov za pridige je torej 53.

5. Izvedba tekstov. — Do konca so izvedeni naslednji osnutki: IV, VII, XVI, XVIII, XXIV, XXVIII, XXXI, XXXV, XXXIX, XLIII, XLV, XLVII, LII, LV, LVII, LVIII.

Skoraj do konca so izvedeni osnutki: II, III, VI, IX, X, XIV, XXXIV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XL, XLII, XLVIII, LVI.

Ostali osnutki so izdelani le v začetku.

6. Datiranje tekstov. — Popolnoma določeno, t. j., z navedbo leta, meseca in dneva so datirani osnutki: IV (14. avg. 1594, 7. sept. 1596), V (8. sept. 1596), VI (11. dec. 1597), VII (7. sept. 1598), IX (22. okt. 1600), X (27. maja 1601), XI (8. sept. 1604), XII (2. aprila 1606), XIII (30. aprila 1606), XIV (25. aprila 1607, 11. junija 1623), XVI (8. sept. 1607), XVII (8. sept. 1608), XVIII (8. sept. 1610), XIX (15. avg. 1611), XX (15. avg. 1611), XXI (8. sept. 1611), XXII (26. dec. 1611), XXIII (8. sept. 1612), XXV (21. aprila 1613), XXVI (25. nov. 1613), XXVII (12. febr. 1614), XXVIII (5. jul. 1615), XXIX (10. jan. 1616), XXX (17. jan. 1616), XXXI (16. febr. 1616), XXXIV (8. sept. 1616), XXXV (7. jul. 1618), XXXVI (7. okt. 1599), XXXVII (8. okt. 1599), XXXVIII (9. okt. 1599), XXXIX (25. jul. 1619), XLI (27. dec. 1619), XLII (19. jan. 1620), XLIII (30. avg. 1620).

Nepopolno so datirani ali se dajo datirati: 1. samo z letom: I (1595), II (1595), III (1596), IV (1604), XL (1619); 2. samo z dnevom meseca: XVI (15. avgusta), XLV (25. jan.), XLVII (25. marca), XLIX (26. julija), L (15. avg.), LII (6. avgusta), LIII (6. avgusta), LIV (10. avg.), LV (15. avgusta, quarta slovenica), LVI (24. avg., sexta, namreč concio, in cathedrali ecclesia), LVII (8. sept., nona in cathedrali ecclesia), LVIII (14. sept., duodecima in cathedrali ecclesia). Osnutek XLVIII ima na čelu zapisek: S. Thomas et Damasus; če naj ta zapisek pomeni datum, bi bil to 21. december.

7. Kronološki pregled vsaj z letom označenih osnutkov bi bil torej naslednji: 14. avg. 1594 (IV), 1595 (I, II), 1596 (III), 7. sept. 1596 (IV), 8. septembra 1596 (V), 11. dec. 1597 (VI), 7. sept. 1598 (VII), 7. okt. 1599 (XXXVI), 8. okt. 1599 (XXXVII), 9. okt. 1599 (XXXVIII), 22. okt. 1600 (IX), 27. maja 1601 (X), 1604 (IV), 8. sept. 1604 (XI), 2. aprila 1606 (XII), 30. aprila 1606 (XIII), 25. aprila 1607 (XIV), 8. sept. 1607 (XVI), 8. sept. 1608 (XVII), 8. sept. 1610 (XVIII), 15. avg. 1611 (XIX), 15. avg. 1611 (XX), 8. sept. 1611 (XXI), 26. decembra 1611 (XXII), 8. sept. 1612 (XXIII), 21. aprila 1613 (XXV), 25. novembra 1613 (XXVI), 12. febr. 1614 (XXVII), 5. jul. 1615 (XXVIII), 10. jan. 1616 (XXIX), 17. jan. 1616 (XXX), 16. febr. 1616 (XXXI), 8. sept. 1616 (XXXIV),

^{13a)} Teksti si slede takole: I (fol. 2—3'), II (f. 4), III (f. 6—7'), IV (f. 10—11'), V (f. 12), VI (f. 14—15'), VII (f. 18—19'), VIII (f. 20), IX (f. 22—23'), X (f. 26—27'), XI (f. 30—32'), XII (f. 34—34'), XIII (f. 38—38'), XIV (f. 42—43'), XV (f. 45'), XVI (f. 46—47'), XVII (f. 50), XVIII (f. 52—53), XIX (f. 56—57), XX (f. 59'), XXI (f. 60), XXII (f. 62), XXIII (f. 64—64'), XXIV (f. 66—67'), XXV (f. 68—70, 71'), XXVI (f. 72—73'), XXVII (f. 76—78, 79'), XXVIII (f. 80—82), XXIX (f. 84—85), XXX (f. 85'—86), XXXI (f. 88), XXXII (f. 88'—89), XXXIII (f. 89'), XXXIV (f. 92—95'), XXXV (f. 96—97), XXXVI (f. 100—101), XXXVII (f. 101'—102'), XXXVIII (f. 102'—103'), XXXIX (f. 104—106), XL (f. 108—110'), XLI (f. 112—112'), XLII (f. 114—116), XLIII (f. 118—120), XLIV (f. 122—123), XLV (f. 125'), XLVI (f. 126), XLVII (f. 128—129'), XLVIII (f. 130—130'), XLIX (f. 131—132'), L (f. 133), LI (f. 137—138'), LII (f. 141—143), LIII (f. 143—143'), LIV (f. 145—146), LV (f. 147—149), LVI (f. 149—151), LVII (f. 151—152'), LVIII (f. 153—154').

7. julija 1618 (XXXV), 1619 (XL), 25. julija 1619 (XXXIX), 27. decembra 1619 (XLI), 19. januarja 1620 (XLII), 30. avgusta 1620 (XLIII), 11. junija 1623 (XIV).

8. Kraj pridig je naznačen, oziroma se da eruirati pri naslednjih osnutkih: IV (Ljubljana, Nova Štifa na Stajerskem), V (Ljubljana), X (Gornji grad), XIII (Gornji grad), XIV (Ljubljana), XVI (Nova Štifa), XVII (Nova Štifa), XVIII (Nova Štifa), XIX (Nova Štifa), XX (Nova Štifa), XXIII (Nova Štifa), XXV (Maribor), XXVI (Gornji grad), XXVII (Kranj), XXVIII (Gradec), XXIX (Gradec), XXXI (Gradec), XXXIV (Nova Štifa), XXXVI (Kamnik?), XXXVII (Kamnik), XXXVIII (Nova Štifa), XXXIX (Gradec), XLI (I. mo. Dom., t. j. in monasterio dominicano); Ljubljana: LV—LVIII.

9. Razdelitev pridig po vsebini. — 1. Nedeljske pridige: VI (3. adventna nedelja), IX (21. nedelja po sv. Trojici), XXIX (1. nedelja po epifaniji), XXX (2. nedelja po epifaniji), XLII (2. nedelja po epifaniji), XLIII (12. nedelja po binkoštni osmini).

2. Pridige o praznikih:

a) o praznikih Gospodovih: XLVIII (povišanje sv. križa), LI (veliki petek), LII (Kristusovo spremenjenje), LIII (Kristusovo spremenjenje), LVIII (povišanje sv. križa);

b) o praznikih Marijinih: o prazniku Mar. oznanjenja XLVII; o prazniku Mar. vnebovzeta: XIX, XX, XXIV, L; o prazniku Mar. rojstva: V, VII, VIII, XI, XVI, XVII, XVIII, XXI, XXIII, XXIV, XXXIV, LVII.

c) o praznikih svetnikov: sv. Lovrenca (I, II, LIV), sv. Jerneja (III, LVI), sv. Štefana muč. (XXII), sv. Katarine, device in muč. (XXVI), sv. Jakoba st. (XXXIX), sv. Janeza evangelista (XLI), spreobrnjenja sv. Pavla (XLV), sv. Ane (XLIX).

3. Pridige o raznih priložnostih. — IV (za sprejem romarjev), XIII (ob novi maši Janeza Textorja); XIV, XXV (ob polaganju temeljnega kamna za samostan); XXVII in XXXIII (na pepelnico sredo); XXVIII, XXXV, XL in XLIV (posvečevanje cerkva); XXXI in XXXII (ob štirideseturni pobožnosti na pustni torek); XXXVI—XXXVIII (o priliki tridnevne ob času kuge).

10. Posebni pripiski pri pridigah. — Na čelu ali zgoraj ob robu imajo nekateri osnutki naslednje pripombe in zapiske.

Najprej srečavamo invokacije: + (XLVII, LII), Ihs (I, II, XVIII, XXIII, L), Ihs Maria (XXVII), Ihs et Maria (VII, XVII), I. + M. (XL, XLII, XLIII).

Pri pridigah za Marijine praznike se glase naslovi: In festo gloriosissimae Virginis Mariae, Patronae meae benignissimae optimae maximae (VII) ali Patronae meae in aeternum benedictae (XVI) ali Patronae meae optimae benignissimae (XVII), gloriosissimae et super omnia benedictae (XIX), Dominae mundi ac Reginae coelorum optimae, maximae, clementissimae (XXI), Patronae meae clementissimae optimae maximae (XXIII), Patronae nostrae congregationis (L). O pomenu teh pripiskov za Hrena moremo pač z njim reči: Res toties repetita et inculcata magni momenti (X). Prav tako je za Hrena psihološko važen pripisek pri pridigi o Materi božji (XXIV), ki se glasi: In somnis revelata.

Na čelu osnutka za pridigo o Materi božji pri Novi Štifi l. 1611 (XX) je zapisal pripombo: Titulus pro ecclesia B. Mariae Virginis in New Styfft. | Locus iste sanctus non ab hominibus est inventus, | sed a Deo optimo maximo mirabiliter per | ignem, lucem et flammam ignis electus, | demonstratus et illustratus. Propterea | vocatur locus iste: Ad Salvatorem | nostrum D. N. Jesum Christum et Beatam | Virginem Matrem eius super omnia benedictam. | Haec episcopus Petrus Seepacher | in suo Passaviensi Brevario | inscriptis sua manu.¹⁴

¹⁴ Glej v zvezi s to beležko podatke o početku božje poti pri Novi Štifi O r o z e n o. c. 68—71. Protestanti so to božjo pot zelo mrzili (ib. 71 sl.); tem bolj je bil nanjo navezan T. Hren (ib. 74). Iz Hrenovega zapiska o naslovu cerkve Matere božje pri Novi Štifi in iz osnutka za pridigo Marijinega vnebovzeta (dormitionis B. M. V.), bi bilo možno sklepati, da je bil patro-

Pri pridigi IV ima naslednjo pripombo: *Concio habita in peregrinatione D. Abbatis cum 13 plebibus eius ditioni subiectis in Vigilia Assumptionis B. Virginis anno 1594, quando arx Petriensis capta est. Item in Vigilia Nativitatis B. Mariae Virginis anno 1596. Item ad Novum Aedificium 1604.*

Pri pridigi V pa beremo naslednji pripis na čelu osnutka: *In festo Nativitatis gloriosissimae Virginis Mariae in magna et aetate hominis immemorabili processione a reverendissimo domino Domino Laurentio Abbate Sithicensi Labacum instituta anno 1596, tunc cum Sultanus Turcarum imperator cum 300.000 hominum Viennam oppugnaturus 4. augusti eiusdem anni Belgradum appulisset.*

Iz teh dveh zapiskov je prvič razvidno, da sta prišli v Ljubljano dve procesiji stiškega opata Lovrenca Rainerja ob času turške nevarnosti: prva za praznik Marijinega vnebovzjetja l. 1594, druga pa za praznik Marijinega rojstva l. 1596. Drugič je razvidno, da je Hren pridigo (IV), ki jo je imel na romarje prve procesije l. 1594 na vigilijo Marijinega vnebovzjetja, imel tudi na romarje druge procesije na vigilijo Marijinega rojstva l. 1596.

O neki procesiji, ki je pod vodstvom stiškega opata Lovrenca Rainerja prišla v Ljubljano, govori Hren tudi v svojem memorialu za zgodovino reformacije na Slovenskem.¹⁵ O njej pravi, da je prišla v Ljubljano l. 1596, in sicer na praznik Marijinega vnebovzjetja, in prav tako v času turške nevarnosti.

Na prvi pogled bi se utegnilo zdeti, da imamo tu opraviti s tremi procesijami istega stiškega opata v Ljubljano. A če si stvar natančneje ogledamo, moramo reči, da je letnica v memorialu zmotna; namesto 1596 bi morala stati letnica 1594, tako da je mogoče govoriti le o dveh procesijah. Kajti vse, kar nam Hren pripoveduje o procesiji v svojem memorialu, se nanaša na procesijo za praznik Marijinega vnebovzjetja l. 1594. Tako v pridigi (IV) za romarje na vigilijo vnebovzjetja l. 1594 kakor tudi v memorialu je govor o obleganju trdnjave Petrinje po krščanskih četah. V pridigi (IV) beremo: *Princeps noster serenissimus archidux Maximilianus cum suo exercitu obviam processit hosti, arcem eius Petriniam obsedit, oppugnat, periculis se exponit maximis. Decet nos omnes contristari, sed ad poenitentiam et orationem. V memorialu pa: in publica catholicorum processione et devotione anno 1596 (ob strani pripisek: ea sacratissima die se nanaša na assumptae Virginis celebritatem festivam), qua pro nostro exercitu in Petriniae obsidione orationes fiebant ad Deum a multis millibus Labacum cum vexillis et canticis sub ductu domini Laurentii abbatis Sithicensis pie memoriae advenientibus. Hren je svoj memorial pisal po 5. dec. 1605¹⁶ in zato ni čudno, če je našo prvo procesijo napačno datiral, oziroma jo deloma (kar se tiče leta, ne pa dneva) zamenjal z drugo. Sicer pa tudi pripisek ob robu pridige (IV) ni čisto točen, ker pravi, da je bila (seveda od krščanske vojske) Petrinja že zavzeta, dočim je v pridigi sami še vedno govor o obleganju. To kaže, da je pripisek ob robu nastal pozneje, po zavzetju Petrinje, ki so jo krščanske čete osvojile 10. avgusta 1594, vendar Hren za to zmago še ni zvedel, ko je sestavljal načrt za pridigo l. 1594; res so jo l. 1596 Turki zopet brezuspešno naskakovali, a Hren je imel od 4. avgusta dalje pred očmi drug in nevarnejšo turško vojno operacijo, ki je, kakor priča pripisek k pridigi V, dala povod novi stiški procesiji v Ljubljano.*

cinij te cerkve 15. avgusta. Stegenšek, ki mu ta zapisek ni bil znan, domneva, da bi utegnil biti stari patrocinijski praznik Marijinega varstva (Cerkv. spomeniki lavantinske škofije, I. Dekanija Gornjegrajska, Maribor 1905, str. 108). Vendar je treba upoštevati tudi Hrenov zapisek v 2. zvezku njegovega prvega škofijskega protokola (Vol. II. PPP. 145) o ljudskih shodih (concursum) pri Novi Štifti, ki jih našteva v tem-le redu: 1. na praznik Marijinega rojstva (Tunc etiam est primus concursus apud Novum Aedificium), 2. na praznik Marijinega vnebovzjetja (15. avg.), 3. na praznik Marije Snežne (5. avg.), 4. na praznik obiskovanja Matere božje (2. jul.), 5. na binokosti, 6. na praznik sv. Mihaela (29. sept.).

¹⁵ Časopis za zgod. in narodopisje XIX (1924) 22, m.

¹⁶ L. c. 24.

Isto pomoto glede letnice v memorialu potrjujejo dodatki k pridigi z dne 14. avg. 1594. Ti dodatki podstavljajo napade protestantov na procesijo za praznik Marijinega vnebovzvetja l. 1594. Kakor poroča Hren v svojem memorialu, so ljubljanski protestanti že prej odpravili zlasti dva praznika kot preveč »papistična«, t. j., praznik Marijinega vnebovzvetja in Marijinega rojstva. Hren in stiški opat Rainer pa sta, kakor se vidi, po svojem katoliškem reformatorskem programu prav tema dvema praznikoma hotela dati posebno slovesen značaj. Ševeda je to ljubljanske protestante bodlo v oči. Zato so skušali versko manifestacijo katoličanov ob priliki stiške procesije o Velikem Šmarnu motiti z vzkliki, da je bila Marija prav takšna ženska kakor vse druge (adeo ut... leves mulierculae et maechanici homines in fenestris nentes et laborantes ad catholicae plebis vexationem et devotionis turbationem sese exposuerint asserentes Mariam esse unam mulierem ut alias).¹⁷ Le če se je to zgodilo pri procesiji o Velikem Šmarnu l. 1594, nam je razumljivo, zakaj je pozneje Hren isti pridigi za vigilijo Marijinega rojstva 1596 dodal opomin, naj se verniki v svoji pobožnosti ne dajo prav nič motiti od luterancev: Non erubescite coram haereticis vestram explore devotionem. Amentiae est mendacium erubescere aut repudiare gratiam aut donum oblatum.¹⁸

Pri pridigi VI ima Hren pripisek: E(piscopus) Electus.

Na čelu pridige XXV pa je zabeležil: Pro alicuius actus pontificalis, praesertim ad consecrationem et positionem solemnem primarii lapidis ecclesiae et monasterii B. Mariae Virginis recens in Marchburg pro religiosis patribus Capuccinis ab illustri D. Jacobo Kisl L. Barone recens aedificandae, ad quam litteris R-mi in Christo Patris D. Martini episcopi Seccoviensis amanter rogatus sum. Laus Deo. Ob levem robu: sed et R. P. Fortunati Veronesis commissarii generalis nec non R. P. Damasceni Veneti Capuccinorum.

Pridigi XVI je l. 1607 prisostvoval po pripisku ljubljanski jezuitski rektor Nikolaj Jagnatovius.

Pri osnutku XXXIII beremo: Feria quarta Cinerum, quando post serenissimum Ferdinandum archiducem primus ego accepi ab illustrissimo D. Nuntio apostolico cineres. Ob desnem robu: P. G., t. j., praedicata Graecii.

Pri osnutkih XXIX in XLIII je Hren ob robu pripisal: P. Balth., pri XXXV pa P. Labbe. Kaj naj pomenita ta pripiska, ali morda vir pridige ali kaj drugega, nisem mogel dognati.

Za pridigo XXVII sledi zapisek: Ordinandi in acolitos feria IV. Cinerum Crajnburgi Balthasar Wurzer ex Lak, discantista Serenissimi 22 annorum expletorum, sed quia dioecesis Aquileiensis est, negotium est suspensum. Gregorius Rosmannus. Ob desnem robu: 1614.¹⁹

11. Viri Hrenovih pridig. — Kakor vse kaže, je Hren svoje pridige samostojno sestavljal. Za to govori njegova literarna sposobnost, ki jo razodevajo njegove latinske pesnitve, dalje spreminjanje in popravljanje besedila, končno zapiski (n. pr. XV), ki predstavljajo zbiranje gradiva.

Ako hočemo označiti vire Hrenovih pridig s homiletično-teoretičnega stališča, moramo reči, da uporablja Hren popolnoma pristne in zakonite vire; ti viri so božje razodetje, ki je zapopadeno v svetem pismu in ustnem izročilu, to je, v spisih cerkvenih očetov in cerkvenih liturgičnih tekstih in obredih, dalje naravni človeški razum in človeška življenjska izkušnja, teologija in zgodovina.

¹⁷ L. c. 22.

¹⁸ Stiški opat Lovrenc Rainer je l. 1595 poročal oglejskemu patriarhu, da je priredil po Ljubljani procesijo, pri kateri so katoličani glasno klicali presveto ime Jezus; luteranci pa da so osupnjeni zijali in se grozno jezili (A. Koblar v IMK II, 1892, 65).

¹⁹ Glej IMK XIII (1903) 143 o Wurzerju in Rosmannu.

Sv. pismo citira najbolj pogosto. Vidi se, da ga je dobro poznal in zato z največjo lahkoto uporabljal. Izmed grških cerkvenih očetov in pisateljev navaja (dvakrat) sv. Ignacija Ant., (štirikrat) Dionizija Pseudo-Areopagita in (štirikrat) sv. Krizostoma; izmed latinskih pa sv. Ambroža (osemkrat), sv. Hieronima (sedemkrat), sv. Avgušтина (enaindvajsetkrat), sv. Leona Velikega (štirikrat), sv. Gregorija Velikega (osemkrat), sv. Izidorja Seviljskega in Venancija Fortunata (po enkrat). Od teologov navaja Hrabana Mavra, Radulfa Ardensa, svetega Anzelma in Hugona Viktorinca (vsakega po enkrat), Nicefora Kallisti (dvakrat), sv. Bernarda (petnajstkrat), sv. Tomaža Akvinskega (izrečno le enkrat), Gracianov Decretum, Ludolfa Saškega in Tomaža Bozija.

Po enkrat sta pri Hrenu citirana še dva pisatelja, ki ju za enkrat nisem mogel identificirati; to sta Caesarius Aur. hom. 33 (X) in Philbertus Cardinalis (LVII).

Od filozofov citira po enkrat Platona in Aristotela; dalje rimskega pisatelja Valerija Maksima, Quintil., de contemptu mortis (LV) ter verz: *Nunc frondent sylvae, nunc formosissimus annus.*

Na koncu pridige XVIII je pod naslovom *Doctrinae ex S. Bernardo lib. de interiori homine cap. 16* povzel dobesedno vse nauke, ki jih nahajamo v Migne-ovi lat. patrološki zbirki (184. zv., 507. stolpec) pod naslovom *Liber de interiori domo seu de conscientia aedificanda cap. 15.* Od Bernardovega teksta se tekst pri Hrenu loči po tem, da so misli zaznamovane s številkami in nekoliko drugače razvrščene.

Iz sv. Tomaža Akvinskega pridige o sv. Štefanu²⁰ so z malimi spremembami dobesedno povzete kreposti, s katerimi si zasluži pravični nebeško krono in ki jih Hren brez navedbe vira navaja pod našo številko XLVI. Naštevanje in razdelitev zunanjih in notranjih učinkov ljubezni do Boga (XX) sta povzeta iz teološke Sume svetega Tomaža Akv. 2 II, qu. 28—33. Prav tako so iz iste Sume (III qu. 25, a. 4) povzete besede o češčenju Kristusovega križa (XLVIII, LVIII).

Navadno se Hrenovi navedki nanašajo le na ime cerkvenega očeta ali pisatelja in redkokdaj tudi na njegov spis in mesto v spisu.

Če si zato zastavimo vprašanje o virih Hrenovih pridig z literarnega vidika, moramo reči, da je, izvzemši deloma sv. pismo, zajemal iz njih večinoma pač posredno. Zato predstavljajo neposredne vire, odnosno literaturo Hrenovih pridig, kolikor se mi je posrečilo ugotoviti, naslednja glavna literarna dela:

1. Belgijskega frančiškana in poznejšega kapucina Franca Titelmanna (1498—1537) *Summa mysteriorum christianae fidei ex autoritate divinarum Scripturarum veteris et novi Testamenti congesta atque in pias contemplationum formulas commode digesta*, Lugduni 1555. Izvod, v katerega je Hren zapisal več svojih beležk, hrani danes Državna (univerzitetna) knjižnica v Ljubljani.

²⁰ Divi Thomae Aqu... sermones... pro festis totius anni, Graecii 1744, 10 sl.

2. Učenega italijanskega oratorijanca in tovariša sv. Filipa Nerija Tomaža Bozija (Bozio, lat. Bozius, 1548—1610) delo *De signis Ecclesiae Dei*, Lugduni 1594 sl. (prvikrat je delo izšlo v Rimu 1591/92).

3. Ludolfa Saškega *Vita Christi, Domini Nostri, ante CCL annos ex Sacris Evangelii veterumque Patrum sententiis contexta atque ita disposita, nihil ut eorum, quae tum ad Historiae tum ad Homiliarum totius anni rationem spectant, deesse quidquam possit, Venetiis 1581.*

4. Valerii Maximi Dictorum factorumque memorabilium libri IX in usum scholarum Societatis Jesu, Ingolstadii 1605.

5. Nicephori Callisti Ecclesiasticae historiae libri decem et octo, Basileae 1553.

Vsa ta dela so se, tudi po seznamu *Index librorum et Authorum Bibliothecae Oberburgensis* iz l. 1655 (kapit. arh. v Lj. fasc. 96, 14), nahajala v Gornjem gradu, od koder so prišla v Licejsko, zdaj Državno knjižnico v Ljubljani.

Posebno važna je Ludolfa Saškega *Vita Christi*, debel foliant, ki ga je imel Hren v posesti že kot kanonik in stolni pridigar. Že na naslovni strani ima lastnoročno Hrenovo beležko: *Sum Thomae Chrōnii, canonici et ecclesiastae labacensis*. A tudi med tekstem in ob robu je polno Hrenovih podčrtavanj in beležk, kar kaže, da je Hren to delo marljivo proučeval.

Je pa to delo po svoji bogati vsebini res tudi prava zakladnica ascetičnih in mističnih misli. Ludolf Saški je bil najprej dominikanec, potem pa je postal kartuzijan; umrl je 10. aprila 1377 v Straßburgu. Njegova *Vita* je bila od l. 1470 tako rekoč neštetokrat tiskana. Po svoji vsebini pa sega nazaj do nekako l. 1300. Tedaj je namreč toskanski minorit *Janez de Caulibus* spisal delo *Meditationes vitae Christi*, ki je imelo izredno velik vpliv na versko življenje, literaturo, umetnost, zlasti slikarstvo, in na srednjeveške verske dramatične predstave; izredni vpliv tega dela se kaže od 14. do 18. stoletja. Iz njega so črpali Vincenc Ferrer, Peter iz Alcantare in zlasti Martin Cochemski. Poleg drugih ga je na svoj način predelal Ludolf Saški v svojem zgoraj imenovanem delu *Vita Christi*, ki je napravilo v času njegove bolezni globok vtis na sv. Ignacija Lojolskega in je najbrž vplivalo tudi na sestavo njegovih »Duhovnih vaj«. Ludolf je po svojem vplivu preko sv. Ignacija Lojolskega kot glavni pionir utrl pot moderni kristološki premišljevalni metodi. (Glej *Lexikon für Theol. u. Kirche* V, 486; VI, 683.)

12. Zgradba Hrenovih pridig. — Svoj cerkveni govor ali pridigo imenuje Hren sam sermo (IV, XLI, LI) ali pa še največkrat concio (IV, VII, XXIV, LIII, LV, LVI, LVII). Vendar ne dela med tema dvema imenoma nobene razlike, kakor kaže primer IV. Homilije pa svojih govorov nikjer ne imenuje.

Za presojo ustroja Hrenovih pridig in sploh za presojo pomena, ki ga je Hren pripisoval oznanjevanju besede božje, so velevažne

njegove določbe o tem v njegovi instrukciji za člane gornjegrajskega Marijanskega kolegija iz l. 1605. Te določbe, ki jih moremo smatrati za nekako kratko Hrenovo homiletiko, so naslednje:

»5. Quando est concio facienda, flexis genibus implora gratiam et assistentiam D. N. Jesu Christi et Spiritus eius Sancti, cum ipse Dominus dicit in sancto Evangelio: »Sine me nihil potestis facere.« »Ego autem dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere omnes adversarii vestri: Non enim estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Sanctus, qui loquitur in vobis.« Postea perlege Evangelium et conare illud bene et recte interpretari et explanare carniolance. Puncta postea elige, quae populo propones, et in omnibus concionibus ista quatuor attende: 1. ut videlicet populo proponas virtutes ad imitandum, 2. vitia ad vitandum et fugiendum, 3. poenam eisdem damnationis aeternae propositam, 4. et gloriam caelestem omnibus sanctis et Deo obtemperantibus dandam atque promissam.

6. Conciones omnes sint breves atque dilucidae, et adverte, ut morose, distincte ac intelligibiliter loquaris et verba bene proferas, unde populus intelligat et aedificetur.

9. Notabis et quam diligentissime attendes, quibus potissimum peccatis aut vitiis populus maxime gravetur et in illa scelera et peccata concionem totam intendes ad destruendum illa et induendum virtutes illis contrarias, ut si inebrietas, fornicatio vel blasphemiae saeviant, contra istas te accinge.

14. — Denique bonum, pium, modestum, castum et exemplarem se exhibebit (namreč sacerdos curatus), ut decet sacerdotem et filium Mariani huius Collegii, ut honoretur per ipsum D. N. Jesus Christus et Beata Virgo et omnes sancti, Ecclesia restauretur et exornetur, populus autem bonum exemplum vivamque habeat doctrinam, Nos vero occasionem illum uti filium amandi in Christo et promovendi.«²¹

Hrenove pridige sestavljajo tile bistveni deli: 1. svetopisemski citat kot geslo, 2. uvod (exordium), 3. napoved teme (propositio), 4. točke premišljevanja in moralni nauki (puncta in doctrinae), 5. zaključek.

Zgradbo Hrenovih pridig nam nazorno predstavlja že ta njegova skica za pridigo o Marijinem vnebovzetju (XX):

»Exordium, quod placet.

Propositio.

(Puncta):²²

1. Evangelii explicatio.

2. Narratio historiae dormitionis B. M. Virginis.

3. Laudes foeminarum, quas Scriptura commemorat.

4. Collatio earum cum Deipara Virgine, quae optimam elegit partem.

5. Qualiter illam nos imitari et sequi debeamus.

Doctrinae ad peregrinos, senes, iuvenes, coniuges, viros, foeminas, omnes peccatores.«

Uvod sestoji navadno najprej iz splošne misli, potem pa iz zgledov, ki dotično misel ponazorujejo, oziroma v govorniškem smislu dokazujejo. Zadnji izmed teh razlogov je navadno vzet iz evangelija dotičnega dneva. Misli jemlje Hren večinoma iz življenja in iz rekov cerkvenih očetov, zglede pa predvsem iz sv. pisma Stare in Nove zaveze.

²¹ Formulare maius str. 22 sl. v škof. arh. v Ljubljani. Objava teksta pri Orožnu II/2, 56 sl., je pomanjkljiva.

²² V smislu Hrenove zgoraj citirane instrukcije smo to besedo dodali mi.

Naslednji primeri naj ta sestav uvoda ponazore:

a) II. Geslo: *Ignem me probasti et non est inventa in me iniquitas.*
Psal. 16.

Splošna misel: *Quaelibet res, priusquam iudicetur bona vel mala, probari solet. Secus iudicium vel censura rei falsa essent.*

Zgledi: *Sic dicit evangelicus ille avarus: Iuga boum emi quinque et vado probare illa (Luc. 14). Sic equi, canes venatici, arma et similia. Et Deus filios suos per tentationem. Tanquam aurum in fornace probavit electos Dominus et invenit eos dignos se. Slede zgledi iz Stare zaveze in tako se uvod približa temi: Et hoc (namreč zgoraj citirano geslo) Spiritus sanctus dicit de beato Laurentio.*

b) III. Geslo: *Exiit Jesus in montem orare et erat pernoctans in oratione.* Luc. 6.

Splošna misel: *Arduae res atque difficiles, quas humanae cogitationes forte moliuntur, nisi praevis magnis praeparamentis non perficiuntur,*

(Zgledi:) *prout videre est in bellorum atque obsidionum motibus. Rex Arphaxad... Rex item Nabuchodonosor... Holofernes... Item videtis fieri in nostris expeditionibus, quanta praeparentur contra Thurcas.*

Konec uvoda: *Jesus Christus (ko je hotel izvoliti apostole) quid fecerit prius. Ascendit in montem orare...*

c) VI. Geslo: *Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta.* Joan. 1.

Splošna misel: *Solent magni principes aut reges in iis locis, ubi cum potentia et gloria ingredi vel consistere aliquandiu deligunt, suos praemittere praecursores et tibicines, qui adventum suum, cui se omnes parent, ostendant atque denuntiant.*

Zgledi: *Legitur de Antiocho... Sic Imperator noster ad imperii comitia. Archidux noster serenissimus ad suum homagium. Hoc audistis aliqui ex vobis saltem.*

Konec uvoda: *Imperator coelorum in hunc mundum... descendurus... sicut evangelium sonat.*

Včasih splošno misel opusti in kar takoj začne navajati primere, ki so podobni evangelijskemu primeru.

Zgled: *XXVIII. Hic peccatores recipit et manducat cum illis (Luc. 18). Murmuravit contra Moysen Maria, soror eius... Murmuravit populus Israel... Murmurant hic scribae et pharisaei contra Dominum, per Moysen significatum, quod publicanos et peccatores reciperet.*

Navadno navaja več zgledov, tudi do deset (n. pr. XXVI), zadovolji pa se tudi z zgledom iz evangelija dotičnega dneva. Za to nam nudi lep zgled osnutek XXXIX, katerega exordium se glasi:

Accessit ad Jesum mater filiorum Zebedaei petens aliquid ab eo (Matth).

Est communis omnium Ecclesiae Doctorum ac constans doctrina (praesertim illuminatissimae gemmae inter illos, Augustini): Homines aliqua labiis petere, quae aliter petunt corde, alios hoc corde, quod ore, scilicet quod utile sibi credunt fore, Deum autem ea nobis dare, quae corde, non ore fieri cupimus, et dare quidem suo congruo tempore. Inter alia, quae adduci possent, exempla id ipsum docet quam evidentissime hodiernum Evangelium. De quo, gratia coelesti prius per orationem solitam impetrata, utile quidpiam proferemus.

Na zglede, ki jih navaja v uvodu, se sklicuje celo v glavnem delu osnutka IX, ko pravi: *E contra vero tribulationes et angustiae hominem ad Deum et ad cor reducunt, sicut in exordio exempli demonstratum.*

Za uvodom sledi napoved predmeta, o katerem ima govornik namen govoriti. To napoved imenuje *Hren propositio*. Ob robu osnutkov je napoved tudi izrečno označena s pripiskom: *Propos. (VI, VII, XI, XIV, XVIII, XIX, XXIII, XXIV, XXVIII, XXXIV, XXXV, XXXVII, XXXVIII, XL, XLI, XLII, XLIII, XLIV, XLIX, LI, LII, LVI) ali Propositio (XXXIX, LV) ali Trimembris propos. (IX) ali Propositio trimembris (X, XIII)*. Včasih je isto ime zapisano tudi v začetku tega dela govora. Sicer pa je napoved predmeta razvidna tudi brez te izrečne oznake.

Zgledi: I. Triplici igne probavit Dominus beatum Laurentium et non iniquus, sed fidelis inventus est.

III. Tria videmus in evangelio notatu digna, quae fecit Dominus nobis explicanda, quibus sancti Bartholomaei historiam subiiciemus: 1. quod Dominus in montem ascendit orare, 2. quia pernoctat in oratione, 3. apostolos eligit.

VI. 1. De adventus Domini multiplicitate, 2. de eo, quem ex evangelio Sancta Mater Ecclesia celebrat nunc, 3. quo modo ad eum parare nos deceat, doctrinas afferemus.

VII. Per beatæ Mariæ Virginis gratiam et auxilium tria in praesenti epistola contenta explicabimus: 1. excellentiam tantæ Virginis, 2. pietatis maternæ in peccatores affectum (!), 3. devotorum beatæ Mariæ Virgini honorem et praemium.

VIII. Dicemus igitur de tribulationibus, quam necessariae nobis sint quamque misericorditer a Deo nobis submittantur. De parentum cura in filios. Et doctrinas nostris temporibus ac malis congruas afferemus.

XI. Videamus per D. N. Jesu Christi gratiam et Virginis Mariæ benedictionem et suffragium divitias et haereditarias virtutes sanctorum Patrum in Virgine Maria, ut imitemur eas et aeternum ditemur, subiicientes doctrinas.

Doctrinae, ki se posebej imenujejo, so praktični moralni nauki, kajti v XIII se propositio glasi: 1. quid sint primitiae, 2. quid per illas notetur, 3. quare Domino Deo placeant, et morales doctrinas afferemus.

Včasih ima propositio obliko vprašanja, n. pr. XIV: Et quid sibi volunt tam celebres et sacrosanctae caeremoniae? Prav tako XVI, XIX, XXIV, XL, XLI.

Poleg določnih napovedi imamo tudi nedoločne, n. pr. XVIII: Doctrinas ex evangelio aliquot more nostro tractabimus, ali XXXIX: De quo (namreč evangelio)... utile quidpiam proferemus.

Za napovedjo sledi v nekaterih osnutkih tudi captatio benevolentiae, n. pr. XLIV: Praeparate corda et inchoabimus in nomine Jesu et Mariæ; glej tudi XXVIII.

Glavni del Hrenovih pridig obsega premišljevanje o napovedanih točkah in moralne nauke, ki slede iz premišljevanja. Moralne nauke (morales doctrinae ali kratko doctrinae) daje ali takoj za vsako točko ali pa vse skupaj, kakor v I, IV, XI, XXVII, XXXIV, XLVII, XLIX, LI, LII, LIV), tako da predstavljajo tako rekoč drugi del govora.

Premišljevanje, pojasnjevanje ali dokazovanje se opira na sv. pismo, na nauk Cerkve, cerkvenih očetov in teologov, na zglede iz zgodovine zlasti Stare zaveze in na primere iz življenja. Razpravljanje je preprosto in ne preobširno ter je bolj intelektualno kot patetično. Izmed retoričnih sredstev uporablja le ponavljanja, naštevanja, opisujoče definicije, amplifikacije, vprašanja in vzklike. Zelo pogosta je raba zgledov, figur ali tipov in mistična razlaga in uporaba svetopisemskih tekstov.

Da si je podrobnejša izvajanja prihranil le za ustni govor, pričajo njegova naslednja opozorila: Recita historiam (I, III, VI, X, XIV, XXXIX, XLIII) ali Narra historiam (XXIV) ali zgolj Historia (LV); pri teh opozorilih je mislil predvsem na svetopisemske zgodbe. Druga opozorila se glase: Narra (XXIV), Discurre (XXXIX), Explica (XXIX), Diffunde sermonem (XLI), Percurre sacramenta (XL), Percurre peccata (XXXVII, LI) ali Recense peccata (XXXVI).

Zaključek pridig je čisto kratek. Navadno je navezan na zadnji moralni nauk, kakor n. pr. v osnutku XI: »6. Omnes simul certatim virtutes imitemur Mariæ, quibus uti scalarum gradibus post eam in coelum conscendere nitamur per intercessionem eius praestante D. N. Jesu Christo, qui est Deus benedictus in aeterna saecula. Amen.« Zaključek je kratek apel na poslušalce ali pa tudi apostrofa na Mater božjo ali na svetnika, oziroma molitev k Bogu. Tako med drugimi pri XVIII, XXXV, XXXIX, LII, LVII. Pri govoru LII je na koncu prevedel v slovenščino cerkveno molitev na praznik Kristusovega spremenjenja. Ta slovenski tekst je v dosedanji slovenski literarni zgodovini ostal neopazhen.

13. Sistematičen pregled verskih in moralnih nauk ter zgodovinskih reminiscenc v Hrenovih pridigah. — Ne bi bilo zadosti, če bi rekli, da je vsebina Hrenovih pridig tradicionalna. Vsebino Hrenovih pridig moremo in moramo presojati s posebnim ozirom na Hrena in njegovo dobo.

Po Hrenovem nauku je naše življenje na zemlji popotovanje v onostranstvo, ker na zemlji nimamo stalnega bivališča. Izhodišče naše poti mora biti vera, brez katere se ni mogoče približati Bogu; pot, po kateri naj hodimo, naj bo krščansko upanje, konec poti pa ljubezen (LIII).

Prava vera je le katoliška vera. Kakor je svetila luč ponoči le Izraelcem, ne pa tudi Egipčanom, tako sveti luč prave vere le v katoliški Cerkvi: Sic in Ecclesia catholica solum illa lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum D. N. Jesus Christus clare et perspicue fulget, extra illum non (I). Gospod je stopil le v Simonov čoln, iz njega je učil, pomiril valove, zbral množico rib in delal čudeže. Le v katoliški Cerkvi najdemo svetnike. Le za katoliško Cerkev je Kristus molil, da ne bi v veri opešala. Na Petrovo skalo je sezidal svojo Cerkev; pri njej ostane do konca sveta; njej je obljubil in poslal sv. Duha, tolažnika in učitelja vse resnice (I).

Prava katoliška vera se je zgodaj razširila tudi po naših deželah. Poudarjajoč katoliški princip tradicije spominja na to, da se je ta vera razširila k nam iz Judeje od Jezusa Kristusa, iz Rima po svetem Marku in iz Akvileje po sv. Mohorju. Zato ne more biti prava vera tista, ki se širi iz Saške in iz Tübingena: Fides catholica ab apostolis coepta et nobis tradita ad nos usque propagata, ab omnibus sancte observatur. Qui enim aliter credit, anathema.

Non ex Saxonia vel Tubinga, sed ex Judaea a Jesu Christo et Roma a sancto Marco et ab Aquileia per sanctum Hermachoram ad nos fides Christi pervenit (III).

Pri polaganju in posvečevanju temeljnega kamna za samostan kapucinov v današnji Zvezdi v Ljubljani je 25. aprila l. 1607, torej na praznik sv. Marka, zopet spominjal na sv. Marka kot apostola naših krajev: Fuit apostolus harum partium. Recita historiam. Per ipsum cognovimus Deum (XIV). Pri tem se je z žalostjo spominjal tistih časov, ko so prebivalci Kranjske še častili poganske malike: Lada, Plejn, Poberin, Idola et dii antea Carniolae (XIV).^{22a} Zato je pozival poslušalce k hvaležnosti nasproti Bogu za dar prave vere: Simus grati Domino Deo propter lumen fidei acceptum (XIV).

V pridigi, ki jo je imel v Gradcu 30. avgusta 1620 (XLIII), blagruje sicer tiste, ki so imeli to srečo, da so Boga in Jezusa Kristusa videli in slišali, zlasti blagruje v tem pogledu Mater božjo, a še veliko bolj blagruje tiste, ki ga niso videli, pa so verovali. Tu se spominja tistih časov, v katerih je Evropa živela po katoliški veri pred nastopom protestantske reformacije:

Beati maiores nostri et parentes in generationibus suis, viri magni in virtute et pietate, qui permanentes in doctrina Christi ac disci-

^{22a} Glej o teh imenih Kelemina v Glasniku Muz. društva za Slovenijo XVII (1936) 152.

pulorum eius nunquam defecerunt a fide catholica. Ambulantes in simplicitate cordis sui devoti, veraces, boni, humiles, pii nescierunt timorem et vanitatem superbiae huius saeculi, quod deridet tales. Sed cum his sermocinatio Dei.

Nato gre Hrenov pogled po času naprej in se ozre na dobo protestantske reformacije. Ali blagruje tudi to dobo oziroma tiste, ki so začeli oznanjati krivo vero, in one, ki so jim verovali? Sam pravi: Quid autem de haereticis, quorum est infinitus propemodum numerus? Boemi, Moravi, Hungari, Austriaci, Silesii, Lusatii, Palatini, Imperiales, Holandi, Seelandi, Belgae, Angli, Galli! Ecce isti erga Deum rebelles contra Ecclesiam, Caesarem, suos superiores pugnant. Quid hi evangelici buccinatores? Maledicti a Deo. Maledicti oculi, qui vident eos, aures, quae audierunt. Ecce Lutherum monachum viderunt cum monacha incaestas nuptias celebrantes. Stupent sancti angeli, natura, coelum et tota in terra posteritas. Et hunc audierunt. In Gallia Calvinum, qui propter peccatum sodomiticum cauterium liliorum Gallicorum humeris eius inustum a magistratu publice accepit. Et hunc audierunt. O generatio coeca et perversa. Convertere ad Dominum Deum tuum et gremium Sanctae Matris Ecclesiae (XLIII).

Ako se Hren zgraža nad protestantskimi reformatorji in njihovi pristaši, pa z veseljem in ponosom govori o dobi katoliške restavracije in reformacije — ta dva izraza rabi Hren sam —, zlasti ko jo primerja z dobo protestantske reformacije.

V Gradcu nadaljuje v imenovani pridigi takole: Postremo ad evangelium ab his reversi beatos vos praedicamus, oculos auresque vestras. Quare? Ecce rememoramini faciem huius civitatis ante Reformationem: paucitatem catholicorum N. N., restinctum fervorem pietatis. Quam pauci fuerint confitentes, communicantes, in processionibus et praesertim Sanctissimi Sacramenti. Lotio perfusa umbella ex vicedominatu (ob robu: Recita historiam). Quam pauci comitati sacerdotem deportantem Sanctissimum Sacramentum ad infirmos! Sibili post eos, praesertim monachos. Quam neglectus templorum et altarium ornatus! Videbantur harrae potius et stabula. Ecce quanta omnium rerum mutatio! Discurre per singula.

Vendar se Hren zaveda in opominja, da končna zmaga nad protestantizmom še ni dosežena, ako katoličani ne bodo ostali stanovitni. Zato jih ob koncu govora opominja takole:

Beati ergo oculi, qui vident, quae vos videtis, et aures, quae audiunt, quae vos auditis! Et beatiores multo, si usque in finem perseveraveritis (aversi ab impiis et rebellibus haereticis) in fide catholica, gremio Sanctae Matris Ecclesiae in omni bonitate et pietate, quia merces vestra erit magna nimis valde in coelis, quam nobis concedat per misericordiam suam D. N. Jesus Christus, qui est Deus per omnia benedictus in saecula. Amen (XLIII).

Podobno je govoril že prej v zgoraj navedeni pridigi 25. aprila 1607 v Ljubljani: Mementote, quomodo malignus daemon suo veneno curavit destrui per sua membra B. M. Virginis et S. Joannis Ecclesias. Ecce restaurantur omnia. Estote ergo grati (XIV).

Na kakšno razdejanje v dobi protestantske reformacije in na kakšno obnovo v času katoliške reformacije misli Hren pri teh besedah, nam sam pojasnjuje v prvem zvezku svojega škofovskega zapisnika,²³ kjer je zapisal, da so protestanti porušili v Ljubljani cerkev sv. Volbenka (in medio flumine, ubi id noctu claudi assolet). Marijino cerkev v Gradišču, cerkev sv. Janeza pri šentpeterskem mostu in cerkev sv. Martina blizu današnje Zvezde.^{23a} Restavracija pa se je izvršila takole: namesto cerkve sv. Volbenka je kartuzijanski prior iz Bistre p. Avguštin Brenz zgradil l. 1606 kapelo sv. Brunona in Hugona nad cerkvijo sv. Klemenā in Fridolina na Bregu, namesto cerkve sv. Martina sta se zgradila cerkev in samostan kapucinov, namesto Marijine cerkve v Gradišču in cerkve sv. Janeza pri šentpeterskem mostu pa Marijina kapela in kapela sv. Janeza v kapucinski cerkvi. Et sic — tako zaključuje Hren ta svoj zapisek — restaurata sunt Labaci omnia. Restaurata zaradi tega, ker se je s tem obnovilo delo naših prednikov. V pridigi 25. aprila 1607 namreč pravi: Haec maiores nostri passim in hac patria, ubi plurimae ecclesiae constructae sunt, cogitabant, opere adimplebant. Prav iz teh obnovitvenih teženj je razumljivo Hrenovo veselje in delo pri posvečevanju cerkva in oltarjev. Zakaj so cerkve potrebne, zakaj se zidajo v čast svetnikom, zakaj se časte te relikvije svetnikov in se posvečujejo osebe, pojasnjuje v posebni pridigi XL, kjer vzklika: Viderint, qui foundationes convellunt, bona ecclesiastica rapiunt, alienant! Obisk cerkva in pobožnost v njih priporoča v pridigi I. Cerkev je domus orationis et mensae Domini (XXV).

Ko v XXIX pridigi govori o dvanajstletnem Jezusu v templju, se ustavi pri besedah, da je bil in medio doctorum, in opozarja, kateri so pravi doctores: Multi dicunt: hic est Christus. Ego habeo evangelium. Ego veram fidem. Et hoc Lutherani, Calvinistae, Anabaptistae. At nunquid non dixit Christus: Attendite a falsis prophetis? Nolite exire ad eos! Quid ergo? Inter doctores invenitur (namreč Kristus). Missam aliqui abrogant. Quaere sanctum Ambrosium, sanctum Andream apostolum! Aliqui purgatorium, jejunium. Sanctos Patres require. Interroga patrem tuum et dicet tibi, maiores tuos et annuntiabunt tibi.

Zakaj so nekateri odpadli od prave vere in Cerkve? Iz ljubezni do ljudi, zaradi časti in ženitve: A Deo igitur et Ecclesia hominis amore nec nos abducatur. — Multi ob honores et coniugia deficient a fide (LVI). Bog stavi ljudi na preizkušnjo in le tistim, ki to preizkušnjo prestanejo, podeli nebeško krono: Ecce militia est vita hominis super terram. Multi militant Deo, sed non omnes sunt stabiles et probati. Tanquam aurum igitur probat electos Dominus in fornace ignis tentationum. Quos autem perseverantes et dignos se invenerit, qui tradunt animas suas in mortem pro amore Christi, illos coronat in coelis (I). Zato ne smemo preveč zaupati vase in se ponašati pred Bogom, da nas ne bo zavržel in sprejel druge, kakor se

²³ Vol. I. Primi Protocolli Pontificalium, kopija, ljublj. škof. arhiv str. 215.

^{23a} Glej Vrhovnik, Danica 1903, 109.

je zgodilo z Judi in nemškimi protestanti: *Pro Judaeis electi sunt gentiles. Pro haereticis in Germania a fide catholica apostatantibus iam Indi, Japones, paulo antea fabulegi convertuntur (XXVII).*

Nasproti protestantom naglaša katoliško skupnost in edinstvo prav tako kakor svetost, apostolstvo in veseljnost katoliške vere: *Nos autem omnes unum corpus mysticum sumus, cuius caput Christus Dominus est. Unde in fide catholica credimus et confitemur communionem esse sanctorum . . . extra quam unitatem haeretici longe positi sunt. — Cognoscant igitur haeretici, adversarii nostri, confusi sua illa dissensione et falsa fide, cognoscat totus mundus dilectionem nostram fraternam . . . (IV).*

Ako Hren že na splošno tako zelo poudarja, da je prava vera le katoliška, potem je razumljivo, če tudi v podrobnostih posebno naglaša in priporoča tisto, kar so protestanti zavrgli. Tudi Hren uči, da je sv. pismo za nas vir razodetja, ker je navdahnjeno od svetega Duha: *Sacra Scriptura, quae ad nostram doctrinam Spiritu Sancto inspirante tradita est (L).* Toda načela sola Scriptura ne priznava. Že zgodaj smo videli, kako naglaša tudi ustno izročilo, cerkvene očete. Tudi on uči, da brez milosti božje nič nismo: *gratia Dei, sine qua nihil sumus (XLIX)*, toda z milostjo božjo lahko dosežemo pravo notranjo svetost, kakršno so dosegli svetniki, ki so naši vzori. Odločno zavrača protestantski nauk, da nas more zveličati sola fides: *fides, quae non habet opera, mortua est (LVI).* Ko govori o Kristusovi zapovedi o ljubezni, pravi: *Lutherani non observant hoc Christi praeceptum (LVI).* Ko bolj prosto navaja Pavlove besede (1 Kor 2): *Non oculus vidit, nec auris audivit nec in cor hominis descendit, quae Deus praeparavit omnibus diligentibus se, podčrtava: Nota diligentibus se: non sola fide credentibus. Sequitur exinde Lutheranis praemia vitae aeternae non esse praeparata (LVI).*

Če hočemo, da bodo naša dela Bogu všeč, uči, da mora najprej biti dober subjekt, ki dela vrši, ker slabo drevo ne more roditi dobrega sadu; potem je potrebno, da naša dela izvirajo iz svobodne volje, češ da Bogu ne more biti všeč, kar ni prostovoljno (*quod non est voluntarium, non est Deo acceptum neque gratum*); dalje moramo imeti dober namen, t. j., željo, da ugajamo le Bogu, ne pa ljudem; končno morajo biti tista dela resna in težavna, vršiti jih moramo vestno in iz ljubezni (LIV).

Ko popisuje, kako je Kristus izbral svoje apostole, se obrača proti Luthrovemu nauku o splošnem svečeništvu rekoč, da Kristus ni izbral vseh, temveč le dvanajst svojih učencev: *non omnes, ut Lutherus mentitur, sed duodecim ex ipsis.* Tudi se Kristus pri postavitvi apostolov ni posluževal laikov kakor luteranci: *Non adhibet Dominus externos laicos vel proceres more ordinationis lutheranae, sed solus potestatem habens a Patre in coelo et terra mittit apostolos eisque mittendi quoque potestatem impertit (III).* Opominja, kakšni morajo biti dobri cerkveni predstojniki ne le v pogledu na luterance, temveč v prostodušnem pogledu na razvade med katoličani. Kakor je šel Kristus na goro, tako se morajo povzpeti na goro, t. j., na visoko stopnjo krščanske pravičnosti tudi cerkveni predstojniki, dušni pa-

stirji, duhovniki: Qui aliis praepositi sunt, ut pascant, doceant, magnam iustitiam et vitam exemplarem habere debent. Hinc sacerdotes mali nil aedificant, sed potius destruunt: sine honore sunt, ut videre est inter haeticos (III). Živahno opisuje Kristusa kot dobrega pastirja in ga stavi za vzor duhovnikom: Episcopi et sacerdotes nunc urbaria, quam ovilia potius curant. Dicendi pistorum, non pastorum, porcos et vaccas, non oves quaerentes (XXVIII). V govoru o sv. Lovrencu opominja, kakšne zaklade morajo upravljati cerkveni predstojniki in kako: Per thesaurum Ecclesiae intellige etiam bona ecclesiastica, quorum fideles dispensatores sint praelati. Item beneficia non affinibus, cognatis vel divitibus, sed viris devotis et egentibus conferenda. Vel sacramenta Ecclesiae, quae non simoniace sunt dispensanda, sed gratis danda (I).

O presv. Evharistiji uči, da je pravi zakrament, v katerem je pričujoč Kristus sam, in prava daritev (XII). V XXXII govori: In missae sacrificio sub panis specie offertur essentialiter tantum corpus Christi et sub vini specie tantum sanguis, quibus repraesentatur illud sacrificium cruentum, quod Dominus semel tantum obtulit, uči pa tudi, da je Kristus ves pričujoč tudi le pod eno podobo: per concomitantiam naturalem totus Christus sub vini et totus sub panis specie, qui in altari Deo Patri sacrificatur.

Ob raznih prilikah pojasnjuje katoliški nauk o češčenju Matere božje in svetnikov. Po sv. Avguštinu pravi: Ideo colimus Beatae Virginis et sanctorum festivitates, ut imitari non pigeat, quod celebrare delectat (XVIII). Svetniki so prijatelji božji, ki jim Bog ničesar ne odreče, ko prosijo za nas (IV).

Zlasti ob Marijinih praznikih je Hren rad pridigoval svojim vernikom in jih navduševal za češčenje in posnemanje Matere božje. K Marijini božjepotni cerkvi pri Novi Stifci je tudi on prihajal že na predvečer Marijinega praznika in zbrane romarje spodbujal k vestni pripravi na proslavo naslednjega dne. Kajti na velike praznike se je treba prav posebno lepo pripraviti: Hoc ipsum Sancta Mater Ecclesia in magnis festivitatibus facere assolet. Hoc vos, peregrini et devotae beatae Virginis animae, facitis hodie. Ideo convenistis, ut festum Reginae coeli nobis peccatoribus ad salutem natae vestra devotione, vestris donariis, vestris votis ac precibus honoretis, ut vigiliis noctis in cantibus usque mane peragatis, ut per ipsam, quae Jesum Salvatorem mundi peperit, gratiam et misericordiam impetretis (VII).

S sv. Hieronimom uči, zakaj smo dolžni posebno čast izkazovati Materi božji in kako s pobožnostjo do Nje častimo tudi Njenega Sina: Quia si Deum propheticis ore in sanctis suis laudare iubemur, multo magis in hac celebritate beatae Mariae Virginis Matris eius oportet cum hymnis et canticis diligentius extollere et dignis Deo iubilare praeconiis. Nulli enim dubium, quin totum ad gloriam laudis eius pertineat, quidquid digne Genetrici suae impensum fuerit (LV).

Brezmadežno spočetje Marijino oznanja z besedami (XXIV): Et hoc Deus per gratiam praeventem effecit, ne ullo temporis momento esset in potestate serpentis infernalis, cuius caput contrivit (Gen. 3).

Marijo proslavlja v luči kreposti vseh njenih prednikov, ki je vse prekosila (XI). K zaupanju v Marijo nas mora vzpodbujati dejstvo, da je vse svoje milosti prejela zaradi nas grešnikov: Sic magna Dei miseratione actum est, ut quidquid beata Virgo gratiae a Domino accepit, illud propter peccatores accepit. Magna consolatio, fratres, magna fiducia datur, tibi haec audimus (V). Marija pa nas tudi sama imenuje svoje otroke (VII). Zato moramo poslušati njene nauke in jo posnemati v veri, v ljubezni božji, v pokorščini, ponižnosti, potrpežljivosti, čistosti in čuječnosti (VII, XVIII).

Lepo pojasnjuje, zakaj je Kristus ob svojem vnebohodu pustil Marijo še nekaj časa na tem svetu. To se je zgodilo zato, 1. da bi bila v tolažbo apostolom in Cerkvi, kajti če so angeli v nebesih smeli gledati Njenega Sina, naj bi verniki na zemlji gledali Njegovo Mater; 2. da bi pomagala apostolom in evangelistom pri pisanju evangelijev s podatki, za katere je mogla vedeti le ona; 3. da bi bila vernikom v tolažbo v času preganjanja; 4. da bi ji Njen Sin pripravil mesto v nebesih (LV).

Končno pa je tudi Marija umrla in bila po smrti vzeta v nebesa. Umrla je, 1. da bi pokazala, da je bil Njen Sin res pravi človek, ki se je rodil iz umrljive matere, 2. da bi ne bila deležna večje časti kot Njen Sin, 3. da bi si s smrtnim trpljenjem pridobila še več zaslug za nebesa, 4. da bi bila v tolažbo vsem umirajočim (LV).

Ker je naloga cerkvenega govornika, grešnike spreobračati k pokori, pravične pa utrjevati v dobrem, spominjati grešnike na kazni za greh, pravične pa na plačilo pri Bogu, je tudi Hren z vso resnostjo opozarjal vernike na njihove dolžnosti. Kot prerok je na pepelnično sredo l. 1614 klical v kranjski župni cerkvi: O Cranjburgum, o Carniola! Adhuc quadraginta dies et Ninivae subvertentur! (XXVII). V Gradcu pa je na pustni torek pridigal: Semper multum valet ac valet deprecatio iusti assidua (Jac. 5). Sic faciamus et nos aversi a vitiis et abominatione mundi et bacchanaliorum insistentes orationi et misericordiam Dei deprecantes, quandoquidem plurimi in peccatis nunc pereant (XXXI); pri tem je spominjal na vesoljni potop in na usodo Sodome in Gomore. Z vso resnostjo svari pri drugi priliki pred sodbo božjo (VI).

Kazen za greh in preizkušnja za pravične so že razne časne nesreče. Hren spominja na sodobne nadloge: Turca, fames, caristia, pestis iam tertium in annum in hac dioecesi (X l. 1601 v Gornjem gradu). Največje nadloge so turška nevarnost, krivoverstvo in kuga. Fratres nostri, utique commembra nostra habitantes in finibus Croatiae et Ungariae caede et rapinis et flammis incendiorum vastantur, in servitute abiguntur more beluarum. Decet nos contristari, sed ad poenitentiam et orationem (IV).

Časne nesreče nam prav za prav le koristijo, ker nas uče, da nam more pomagati samo Bog, ako se k njemu zatečemo: Sic nos peste, obsidione Canishae, morbis, haeresi ac infinitis malis pressi compellimur ad eum (namreč Deum) currere, quem peccatis nostris offendimus et qui haec nobis intulit mala (IX). Pri drugi priliki zopet vzklika: Et qui sunt miseri magis quam fideles christiani! Mundus,

sathan, caro, infideles, pagani, Turcae, haeretici adversus illos perpetuo dimicant (X). Vendar tudi kljub največjim bridkostim ne smemo obupavati. Nadaljuje namreč: Et quis maior coelorum Rege, qui in altis habitat et humilia respicit in coelo et in terra? Hic cum sit misericordiarum Pater et Deus totius consolationis, ad nos clementer loquitur: Si quid petieritis . . . (X).

V bridkosti in sploh v vsaki važni zadevi se je treba z molitvijo priporočiti Bogu: Res magna, attende, oratione inchoari et perfici debet (III). Ko popisuje, kako je Kristus ponoči molil za nas, opominja: Cum ergo Dominus pernoctat in oratione, species tibi datur, forma praescribitur, quam debeas aemulari. Quid enim te pro salute tua facere oportet, quando pro te Christus in oratione pernoctat? (III).

Molitev je torej potrebna. Mora pa biti seveda pravilna (IV, IX). Predvsem mora biti ponižna. Na vprašanje, v čem obstoji ponižnost, odgovarja: Humilitas autem consistit in contritione cordis, confessione oris et satisfactione operis pro peccatis nostris (IV). V molitvi je treba poklekniti pred Kristusov križ, ki nas uči pokorščino, usmiljenje, potrpežljivost in ponižnost (XLVIII). Na križu se je Kristus na poseben način razodel kot človek in kot Bog. K besedam Ecce homo dodaja Hren besede Ecce Deum (LI). Naše zatočišče naj bodo petere rane Kristusove: Quoties daemon, caro, mundus, peccatum, tribulatio, angustiae adeo insurgunt, ut mundi spatia nobis angustiarentur, huc fugite oratione, meditatione, sacramentorum perceptione, quae hinc profluxerunt, et salvaberis (XXVIII). Slovenske molitve, ki jih je Hren l. 1624 sestavil ob času kuge, se tudi res vse obračajo na Kristusa križanega.

Ob kugi, ki je razsajala l. 1599, je Hren izprosil od papeža posebne odpustke za svojo škofijo. V dneh od 7. do 9. oktobra tega leta se je v ljubljanski škofiji obhajala spokorna tridnevnicca s procesijami. Vse tri dni je pridigal Hren. V svojih pridigah (XXXVI—XXXVIII) poudarja, da je prava nevarna bolezen le greh, pravi zdravniki duhovniki, pravo zdravilo pa zakramenti in odpustki. Za to duhovno zdravljenje je potrebno, da pravo bolezen spoznamo, da zdravila rabimo in da se držimo diete, t. j., poslušamo pridige, prejemamo zakramente in se ravnamo po navodilih Cerkve. Da se te bolezni popolnoma iznebimo in ozdravimo, je potrebno, da vržemo iz sebe strupene snovi v spovedi svojih grehov, da uživamo pravo hrano, sv. Rešnje Telo, in da se potem varujemo vsega, kar bi utegnilo našemu dušnemu zdravju škodovati.

S svojimi moralnimi nauki se Hren obrača na vse stanove skupaj ali pa tudi posebej. Tako so miloščino dajati dolžni vsi, duhovniki in laiki (I, XVI). Starše uči, kako morajo skrbeti za svoje otroke v njihovih telesnih in dušnih potrebah (IX). Zlasti opozarja na važnost prave vzgoje mladine: Discant parentes a beatae Virginis parentibus filios suos mature Dei servitio studioque virtutum imbuere. — Mala nunc saecula, quia mala puerorum disciplina (XI). Za mirno in srečno zakonsko življenje daje najlepše praktične nauke v podobi šesterih vrčev na ženitnini v Kani Galilejski (XLII). Prav posebno zanimiv je Hrenov nauk, kakšen pomen ima zakon za širjenje ljubezni

med ljudmi. Pravi namreč: *Sponsa assumitur, 1. ut filii procreentur in dilectione et unione mirabili, quae in sacro (fit) coniugio, 2. ut perpetuentur et jungantur familiae, 3. ut charitas extendatur in mundo et repleat mundum; ideo cognati excluduntur, solae ducuntur extraneae a cognatione, 4. ut familia recte gubernetur et domestica vigeat oeconomia (XLIV).*

14. Druge Hrenove pridige. — Napačno bi bilo misliti, da Hren od l. 1588 do 1630 ni imel nobenih drugih pridig kakor te, ki smo si jih pravkar ogledali. Pridigoval je namreč redno kot stolni kanonik in stolni pridigar, pa tudi pozneje kot škof še pri raznih drugih prilikah, za katere ni mogel kar tako porabiti nobenega izmed pričujočih osnutkov. Če je napravil pismene osnutke tudi za druge pridige, moramo pač priznati, da se nam niso ohranili.

Da je Hren kot škof še večkrat pridigal, je razvidno iz njegovih poročil papežu Pavlu V., iz njegovih škofovskih zapisnikov in koledarjev. Za dokaz tega dejstva naj navedemo le nekaj primerov. Dne 1. novembra 1598 je pridigal v špitalski cerkvi sv. Elizabete »praesente magna multitudine populi utriusque sexus« ob priliki, ko je to cerkev iztrgal protestantom iz rok in jo znova slovesno blagoslovil.²⁴ Ko je začela svoje delovanje versko-reformacijska komisija, je Hren v ljubljanski stolnici pridigal slovensko 24., 25., 26. in 27. decembra l. 1600 de deserendo lutheranismo.²⁵ Govorov, ki jih je imel kot reformacijski komisar l. 1601, in sicer 8. februarja v Kamniku, 12. februarja v Kranju, 18. februarja v Škofji Loki, 12. in 13. marca v Radovljici²⁶ in potem v Ljubljani²⁷ ali pa drugod, ne smemo smatrati za pridige. Kajti pridige so notranje cerkveno liturgično opravilo in so zato namenjene vernikom. Govori pa, ki jih je imel Hren za tiste luterance, ki so bili pozvani pred reformacijsko komisijo, niso bili nič drugega kot dobrohoten pouk o katoliških resnicah, ki naj bi zapeljane vernike na miren način privedel v naročje katoliške Cerkve. In vprav to je bilo glavno Hrenovo delo v reformacijski komisiji. Zato imenuje Hren sam te svoje govore komisijske govore (Commissions Fürtrag, v koledarju l. 1601 k 12. marcu) in jih že po imenu loči od pridig, od katerih je imel dve tudi na svojem komisijskem potu v Radovljici v nedeljo 11. marca 1601 in v nedeljo 18. marca istega leta; v poslednji je govoril o obhajilu pod eno podobo.

Kakor poroča papežu, je Hren za velike praznike res sam pridigal v ljubljanski stolnici; kajti po njegovih koledarskih zapiskih je pridigal v stolnici n. pr. na velikonočno nedeljo 11. aprila 1610, na božični praznik 25. decembra 1612, na praznik sv. Treh kraljev²⁸ in zopet na velikonočno nedeljo 12. aprila l. 1626. Dne 11. maja 1617 je pridigal v šmartinu pri Kranju, 28. julija 1627 v Kokarjih. Dne 5. ju-

²⁴ Hrenov koledar 1598 v Narodnem muzeju; Mittheil. d. hist. Ver. f. K. 1861, 75.

²⁵ Hrenov koledar l. 1600 v kap. arh. v Ljubljani.

²⁶ Koledar l. 1601 v Narodnem muzeju v Lj.

²⁷ P. R a d i c s, Über ein »Protocoll Religionis Reformationis«, C o s t a, Vodnikov spomenik, Lj. 1859.

²⁸ Vol. II. Primi Protoc. Pontif. 24.

nija 1622 pa je pridigal v jezuitski cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani pri proslavi kanonizacije svetnikov, ki so značilni za dobo katoliške reformacije, sv. Ignacija Lojolskega, sv. Frančiška Ksaverija, sv. Terezije, sv. Filipa Nerija in sv. Izidorja.²⁹

15. Pomen Hrenovih pridig. — Pomen Hrenovih pridig si moramo najprej razlagati iz njegovega naziranja o važnosti oznanjevanja besede božje. V pridigi III naglaša, da Kristusovo kraljestvo ni od tega sveta in da si zato ne osvaja sveta z oboroženo silo, temveč s pridigovanjem: *Jesus Christus, cuius regnum non est de hoc mundo, suo subiugare volens imperio terrarum orbem per praedicationem apostolicam, non in equis aut quadrigiis, sed in mansuetudine, sed in pace et dilectione . . .* V pridigi VI uči, da pride Kristus v dušo po pridigi in človekovem sodelovanju: *Per praedicationem Verbi Dei et cooperationem hominis Christus venit in mentem.*

Kakšno važnost je Hren pripisoval oznanjevanju božje besede, dokazujejo njegove instrukcije za člane gornjeograjskega kolegija, ki smo jih zgoraj navedli. Ta njegova navodila o pridigovanju sem primerjal z reformnim dekretom o pridigovanju, ki ga je izdal tridentski cerkveni zbor, in sem našel, da se z njim skoraj dobesedno krijejo.³⁰ Na osnovi tega dejstva moramo Hrenu priznati čast reformatorja cerkvenega govornišтва na Slovenskem v smislu reform tridentskega cerkvenega zbora. Kakor ta cerkveni zbor, zahteva tudi Hren, naj bodo cerkveni govori preprosti, lahko umljivi in kratki. Znano je, da so bile v Hrenovem času, vsaj v drugih deželah, v navadi zelo dolge pridige. Da je bilo tako tudi pri nas, priča za to ne le Hrenova določba, naj bodo kratke, temveč tudi odlok apostolskega vizitatorja Siksta Carcana, ki ga je izdal po vizitaciji ljubljanske škofije l. 1620/21 in se glasi: *Curent parochi . . . ne eos (t. j. parochianos) potius tedio quam devotione afficiant, conciones non nimis in longum protrahant, sed una hora sint contenti; t. j. mašo in pridigo naj končajo v eni uri. Kar zadeva snov in jasnost pridig, pa določa isti vizitator: Curati in pagis, ubi omnes rustici catholici sunt, caveant, ne in concionibus eorum mentes confundant, quam instruant proponendo aut confutando sectariorum dogmata, sed potius eorum vitia repraehendant, et ad christianam pietatem informant.*³¹

Svojo pridigarsko dolžnost je Hren vršil z največjo vnemo. Za to nam služi kot popolnoma zanesljiv vir zgodovinar Valvasor, ki je o tej zadevi zbiral podatke pri katoliških duhovnikih, ki so Hrena poznali.³² Valvasor poroča (VIII, 668 in VI, 350), da je Hren kot apo-

²⁹ O. c. 278.

³⁰ Tridentiski cerkveni zbor določa, naj dušnopastirski duhovniki »diebus saltem dominicis et festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis; docendo quae scire omnibus necessarium est ad salutem, annunciandoque eis cum brevitate et facilitate sermonis vitia, quae eos declinare, et virtutes, quas sectarii oporteat, ut poenam aeternam evadere, et coelestem gloriam consequi valeant« (Sessio V. de ref. cap. II).

³¹ Acta Visitationis Apostolicae episcopatus Labacensis . . . anno Domini 1620 . . . v Vatikanskem arhivu (Arch. Concilii).

³² Zato pravi Valvasor VI, 350: *Wie man Römischer-Catholischer Seiten urtheilet. Ali: Seynd Worte eines Catholischen Geistlichen.*

stolski pridigar z vso gorečnostjo pobijal luteranstvo in katoličane opominjal k stanovitnosti. Prav zaradi te njegove gorečnosti ga je, pravi (VI, 350), škof Tavčar priporočil za svojega naslednika.

Valvasorjevo poročilo potrjujejo škof Tavčar, Hren sam in apostolski vizitator Sikst Carcanus. Škof Janez Tavčar je 27. okt. 1589 poročal papežu, da pridiga v ljubljanski stolnici en kanonik vsako nedeljo in vsak praznik ob veliki udeležbi katoličanov; da se more stolni pridigar tem bolje posvečati svojemu delu, mu h kano-niškim dohodkom dodaja še nekaj iz svojega: *In ecclesia cathedrali . . . quolibet die Dominico et festo ad populum cum satis magna frequen-tia catholicorum habetur concio per canonicum, qui licet portione-m cum reliquis accipiat, attamen ut quietius honestiusque vivere atque commodere studere possit, ego de proprio illi salarium adiungo et suppleo.*³³ Ta stolni pridigar je bil Tomaž Hren. Tedaj se je, kakor poroča dalje Tavčar, pridigovalo v Ljubljani razen v stolnici še v Križankah ravno tako kot v stolnici vsako nedeljo in vsak praznik, le včasih pa v špitalski cerkvi sv. Jakoba in v frančiškanski cerkvi. Dne 4. julija 1608 pa že poroča Hren, da je v Ljubljani vsako nedeljo in vsak praznik skozi vse leto pet pridig med mašo na različnih kra-jih, to je pri jezuitih, pri frančiškanih, v Križankah, pri kapucinih in v stolnici, včasih pa še več, kadar se pridiga tudi popoldne. Omenja, da se prav tako pridiga tudi v šentpetrski župni cerkvi. Značilno je, kako pohvalno se izraža o pridigah kapucinov: *Foventur meo patēr-no amplexu boni et religiosi patres isti suntque toti civitati ob prae-stantissimas eorum conciones et singulare praedicandi studium ma-ximo solatio et aedificationi. Tudi sicer, pravi, da se po škofiji oznanja zdrav nauk: In caeteris vero mihi subiectis et huic episcopatu annexis sive unitis parochiis et plebibus ubique sana doctrina secundum praescriptum et interpretationem Sanctae Romanae Ecclesiae et sen-sum Sanctorum Patrum catholicorum praedicatur.*³⁴

Ta veliki napredek v oznanjevanju božje besede v Ljubljani in ljubljanski škofiji je zasluga Hrenovega dela in dobrega zgleda kot gorečega pridigarja. Sam poroča, kako pridiga kot škof in kako je prej dolgo vrsto let pridigal kot stolni kanonik in dekan: *Cui praedi-candi officio in praecipuis summisque festis etiam maximis interdum committorum provincialium negotiis occupatus, in quibus aliquot iam annos principis serenissimi partes utpote commissarius delegatus sustineo et, quae toti provinciae significanda iubentur, propono negotiaque omnia loco Suae Serenitatis tracto, compono et perficio, nunquam vel certe illibenter desum. Hoc idem ipsum sanum concio-nandi studium, dum in canonicatu et decanatu Labacensis Ecclesiae annis superioribus versarer, ad tria propemodum lustra in medio luporum tanquam in solo fluctuans sic Deo cooperante peregi, ut fructum aliquem animarum facerem et catholicos vacillantes in gremio Sanctae Matris Ecclesiae in fide et officio continerem.*

Za besedama Labacensis Ecclesiae je imel spočetka namesto zgornjega konca stavka naslednje besedilo, ki ga je potem v kon-

³³ Vatik. arhiv (Arch. Concilii).

³⁴ Kapit. arhiv v Lj. fasc. 57, 17.

ceptu prečrtal, najbrž zaradi tega, ker se mu ni zdelo primerno poročati papežu, kakor da ga je postavil za škofa nadvojvoda Ferdinand; za nas pa je to prečrtano besedilo zgodovinsko važno, ker potrjuje Valvasorjevo poročilo. Prečrtano besedilo se glasi: *me sacris sermonibus totum darem et ordinarii praedicatoris officio plurimos annos perfungerer, me ita gratum serenissimo principi Ferdinando, archiduci Austriae et domino meo clementissimo reddidit, ut me etiam renitentem ad istam episcopalem dignitatem eveheret ac idoneum putaret.*³⁵

Hrena je kot pridigarja pogostokrat poslušalo mnogo ljudi. Tako poroča papežu škof Tavčar in l. 1616 v konceptu svojega poročila tudi Hren sam. Isto sledi iz Hrenovih zapiskov o stiških procesijah v Ljubljano l. 1594 in 1596 ter o proslavi kanonizacije sv. Ignacija in tovarišev 5. junija 1622. Zlasti pa so v velikem številu poslušali Hrenove pridige romarji, ki so iz najrazličnejših krajev prihajali k Novi Štiti. Kakor poroča škof Seebach, se je pri Novi Štiti zbiralo od 10 do 30 tisoč vernikov.³⁶ O zunanjem Hrenovem govorniškem nastopu nimamo nobenih direktnih poročil. Da pa je moral govoriti neustrašeno in navdušeno, lahko sklepamo iz njegovega značaja in iz uspehov njegovih pridig. Iz njegovih pripomb tudi sledi, da je slovenskemu ljudstvu govoril slovensko, čeprav si je osnutke za pridige sestavljal v latinskem jeziku. Kakor poroča v svojem poročilu za papeža iz l. 1608, je drugim duhovnikom skušal olajšati slovensko pridigovanje s priredbo raznih slovenskih tekstov. Po zgledu svojega prednika škofa Tavčarja je tudi škof Hren podpiral stolnega pridigarja gmotno in moralno. V kapiteljski seji 3. novembra 1605 se je pod škofovim predsedstvom stolnemu pridigarju določila plača. Dne 17. novembra 1609 pa je stolnim pridigarjem poklonil stanovanje v hiši, ki jo je bil kot kanonik iz svojega sezidal. Prvi se je te ugodnosti poslužil pod Hrenom stolni pridigar Adam Sonntner. Pred njim je bil od l. 1601 stolni pridigar v Ljubljani kanonik Andrej Sturzenstainer.³⁷

Da je Hren tudi na svojih škofijskih sinodah opominjal duhovnike k pridigovanju, je samo po sebi razumljivo. Na to se nanaša 5. konstitucija gornjegrajske sinode iz l. 1604, ki se glasi: *Curati ipsimet concionentur.*

Za uspeh Hrenovih pridig je značilna častna pohvala, ki jo je o Hrenu izrekel apostolski vizitator Sikst Carcanus v svojem poročilu za papeža, kjer pravi, da je Ljubljano spreobrnil h katoliški veri s svojimi pridigami in da verniki vse njegove škofije silno radi obiskujejo pridige: *Laudatur reverendissimus Ordinarius Labacensis... quod civitatem Labacensem, quam totam fere invenit haeresi infectam, eiectione inde et ex multis aliis locis non sine vitae periculo lutheranis praedicantibus ad fidem catholicam sua praedicatione converterit, ut pauci in ea iam inveniantur haeretici exceptis Nobilibus Provincialibus; dalje, quod ad audiendas con-*

³⁵ L. c.

³⁶ Orožen II/2, 70.

³⁷ Izvestja muz. dr. za Kr. V (1895) 190, 191, 194; Orožen II/2, 42.

tiones et suscipiendum sacramentum confirmationis (pri birmovanju je Hren tudi vedno pridigal, kakor poroča v svojem rimskem poročilu l. 1608) magna cum aviditate occurrant in tota eius dioecesi Carniolae. Ljudstvo si je pridig pač želelo in če mu niso pridigali katoliški duhovniki, je hodilo poslušat pač v d o b r i v e r i protestantske pridigarje, ki so ga zavajali v verske zmote. Zato je isti vizitator izdal določbo, naj duhovniki tudi pod kaznijo izobčenja odvrtaajo vernike od obiskovanja protestantskih pridig: Sub poena excommunicationis prohibeant illis, ne eant ad audiendas expositiones seu conciones lutheranas, quas in arcibus saepe faciunt nobiles haeretici vel eorum praefecti vel ludi magistri.³⁸ Za Ljubljano je vizitator izrazil le še željo, da bi bilo dobro, če bi se v postnem času pridigovalo v kaki cerkvi tudi ob petkih.

Ko pravi apostolski vizitator, da je škof Hren spreobrnil Ljubljano h katoliški veri s svojim pridigovanjem, se moramo vprašati, ali misli pri tem na Hrenove reformacijske komisijske govore ali na prave pridige. Vse kaže, da misli na poslednje. Kajti reformacijski komisijski govori so bili potrebni le za tiste, ki so bili v dobri veri odločni pristaši novoverskega gibanja. Toda velika večina prebivalcev ni bila takšna. To so predstavljali ljudje, ki jih Hren imenuje vacillantes — omahljivce in ki so šli za prvim dobrim voditeljem. Dokler ni bilo katoliškega voditelja, ki bi bil protestantom kos, so šli za protestantskimi voditelji. Ko pa je nastopil tako odločen katoliški voditelj, kakor je bil Tomaž Hren, so šli seveda za njim in se pri poslušanju njegovih pridig v svoji veri utrdili. Koliko je na vse to vplival tudi zakrament sv. birme, ki ga je Hren podelil tolikim desetisočem, bo pač dogmatik najbolje vedel.

Iz Hrenovih pridig je jasno razvidno, da je Hren kot katoliški reformator deloval v prvi vrsti dušnopastirsko in iz svojega globokega verskega prepričanja. Zgodovinsko znanstveno dognano je dejstvo, da bi ves nastop javnih političnih oblasti v Notranji Avstriji proti protestantom in za versko obnovo ne bil imel nobenega uspeha brez notranjega cerkvenega delovanja škofov in novih redov, zlasti jezuitov in kapucinov. Kajpada je na drugi strani tudi res, da so politične oblasti škofo podpirale, kakor si je bil želel tridentski cerkveni zbor in kar so s pohvalo odobraval tudi papeži. Obojna akcija se je medsebojno podpirala. Brez javnopravne zaščite bi bilo škofom njihovo cerkveno delovanje spričo nasilnosti tedanjih odločnih protestantov silno otežkočeno, če že ne naravnost onemogočeno. Še pri takšni zaščiti se je škof Hren večkrat znašel v smrtni nevarnosti. V pogledu na takšne razmere so škofo svetnim knezom na njihov poziv radi ali neradi pomagali pri njihovi politični upravi. Nikakor pa niso teh poslov smatrali za svoje glavno poklicno opravilo. Vsaj za Hrena velja to čisto gotovo. V več svojih zapiskih obžaluje, da ga namestniška služba v Gradcu ali kak drug politični posel zadržuje od dušnopastirskih poslov, ne le v svojem poročilu za papeža iz l. 1608, temveč tudi v pismu škalskemu župniku z dne 29. avgusta

³⁸ Acta Visitationis Apostolicae ... a. 1620.

l. 1620.³⁹ Sicer pa je, kakor smo videli, pridigoval za časa svoje namestniške službe tudi v Gradcu. Le zaradi nezadostnega poznanja zgodovinskih dejstev je mogel A. Dimitz izreči o Hrenu naslednjo krivično sodbo: Der Bischof war eifriger in der Bekehrung der *Ketzer*, als in der Fürsorge für die *getreuen Schäflein*, der Eine Irrende kümmerte ihn mehr, als die 99 ‚Gerechten‘! Ueberdies war er zugleich Staatsmann und betrachtete die Sache des Katholicismus zunächst von diesem Standpunkte.⁴⁰ Da ta sodba zgodovinsko ni utemeljena in da je bil Hren nasprotno v prvi vrsti dušni pastir, kakršnega je zahteval tedanji čas, je naš prvi glavni zaključek na osnovi njegovih pridig.

Drugi glavni zaključek iz njegovih pridig pa je, da je bil res velik častilec Matere božje. Kakor povsod drugod, združuje z zahvalo Bogu tudi zahvalo Materi božji; kakor njegov kameniti križ na Ambroževem trgu v Ljubljani prosi Marijo Monstra Te esse Matrem, tako tudi v svojih številnih pridigah o Mariji, svoji dobrotni zaščitnici, vzklika s Cerkvijo: Gaude, Maria Virgo: cunctas haereses sola interemisti in universo mundo. S to svojo pobožnostjo se Hren popolnoma sklada z dobo katoliške reformacije, za katero je bilo širjenje češčenja Matere božje po božjih potih in marijanskih kongregacijah posebno značilno.⁴¹ Izmed svetnikov pa je tedaj postal deležen posebnega češčenja apostol sv. Jakob st. s svojim središčem v Santiagu de Compostela v Španiji. Kako je tudi Hren proslavljal tega svetnika in Španijo, tisto deželo, iz katere je izšla katoliška reformacija, nam kaže zlasti njegova pridiga o tem svetniku.

Kot tretji glavni zaključek moremo iz Hrenovih pridig posneti njegovo pobožnost do Kristusovega trpljenja in križa kot vira vse tolažbe. Le iz te njegove pobožnosti moremo razumeti njegovo geslo »Terret labor, aspice praemium«, ki je tudi vsekano v njegov spominski križ na Ambroževem trgu. Emblem na njegovih spominskih svetinjah, ki pojasnjuje to geslo, je podoba človeka, ki nosi križ na svoji rami, angel iz nebes pa mu kaže krono in palmovo vejo.⁴² To je misel, ki veže goro Tabor z goro Kalvarijo.

DODATEK.

Pripomba. — V tem dodatku objavljamo osnutke treh Hrenovih pridig pod zgoraj navedenimi številkami XXXIX, XLVII in LII, da more vsak bralec sam neposredno dobiti nazorno sliko o obliki Hrenovih pridig sploh. V pogledu na vsebino smo vprav te tri osnutke izbrali iz časovno-zgodovinsko in za Hrena osebno značilnih razlogov, ki smo jih navedli kot glavne zaključke na koncu predstoječe razprave.

Kurzivni tisk pomeni, da je tekst dobesedno prevzet iz vira. V dobesedno prevzetem tekstu pa Hren ne navaja vedno vseh besed, ki se nahajajo v viru. Razprto tiskane besede so povzete bolj svobodno. Pokončne črte med besedami pomenijo, da je tekst sestavljen iz različnih vrst isteга svetopisemskega poglavja. Obrobne navedke svetopisemskih mest

³⁹ Orožen II/2, 74.

⁴⁰ Geschichte Krains, III. Theil, Laibach 1875, 372.

⁴¹ G. Schnürer, Katholische Kirche und Kultur in der Barockzeit. Paderborn 1937, 186 sl.

⁴² Glej posnetke v prilogi k Mittheil. d. hist. Ver. f. K. 1849.

ali imen pisateljev smo postavili v okroglem ali oglatem oklepaju v tekst, kamor spadajo. Druge obrobne opombe, ki jih nismo navedli že v razpravi, smo z izrečnim opozorilom nanje dostavili na koncu teksta.

XXXIX.

I. + M.

In festo sancti Jacobi Maioris apostoli.

*Accesit ad Jesum mater filiorum Zebedaei petens aliquid ab eo (Matth.).*¹

Est communis omnium Ecclesiae Doctorum ac constans doctrina (praesertim illuminatissimae gemmae inter illos Augustini): Homines aliqua labiis petere, quae aliter petunt corde; alios hoc corde, quod ore, scilicet quod utile sibi credunt fore; Deum autem ea nobis dare, quae corde, non ore fieri cupimus, et dare quidem suo congruo tempore. Inter alia, quae adduci possent, exempla id ipsum docet quam evidentissime hodiernum evangelium. De quo gratia coelesti prius per orationem solitam impetrata utile quidpiam proferemus.

Apostoli adhuc quae carnis et saeculi erant, non spiritualia vel coelestia considerantes petunt per matrem, ut unus a dextris, alter a sinistris sedeat in regno Christi, quod mox tunc surrecturum Hierosolymis putabant (S. Chrysostomus).² Ut ipsi prae aliis in aula eius regia tanquam cognati aestimarentur. Sic³ multi aulas regias sectantes quod sperant, non impetrant et coelestia amittunt. Discurre.

Dominus Jesus, Deus et homo, scrutator cordium et renum⁴ licet non exaudierit tunc apostolos Jacobum et Joannem secundum oris sui ac verborum intentionem, fecit tamen omnipotentia sua, ut sanctus Jacobus Maior in terra obtineret postmodum, quod tunc petiit. Quid autem in coelis!

Multi⁵ vana spe lactati frustra serviunt in aula nec honores optatos nec divitias, quas volunt, obtinentes. Non sic in aula Christi Domini. Licet enim inaudierint: *Nescitis, quid petatis* (der Supplicanten begeren hatt nit statt), verumtamen in tempore, numero, pondere et mensura rex aeternae maiestatis et gloriae ministros suos ac praesertim sanctum Jacobum Hispaniae apostolum aliter sublimavit, iuxta illud: *Constitues eos principes super omnem terram, memores erunt nominis tui (Psal. 44)*, Domine, scilicet Hispaniae regnorum protectorem et patronum.

Negant id haeretici. Sed 220 magnae auctoritatis classici authores, inter quos etiam sanctus Isidorus Hispalensis episcopus, unanimiter hoc testantur. Cui ergo magis credes? Est traditio continuata.⁶

Magna dignitas sancto Jacobo a Christo collata in hoc fuit. Probatur primo: Quia nullum regnum Hispania videtur antiquius. Syrorum, Chaldaeorum, Aegyptiorum modico duravit tempore.⁶ Hoc stat meritis et intercessione sancti Jacobi.

Secundo: Nullum regnum ex uno eodemque regio sanguine, ut testatur Thomas Bozius,⁷ tam diu regnavit sicut Hispaniarum, utpote 1033 annis continuus.

Tertio: Nullum regnum tot habuit reges sanctitate praestantes, quos numerat Bozius, et authores illi 120⁸ S. Vincentius, sancta Teresia,⁹ beatus Ignatius Lojola, beatus Joannes Dei et alii complures. Sanctus Dominicus.

Quarto: Nullum regnum in servanda, propaganda ac defendenda religione catholica praeter Hispaniam constantius ac laudabilius, adeo quod Ferdinandus III. rex se, suos haeredes ac successores sanctae Inquisitioni in perpetuum subiecerit, cum alias reges non ligent leges. Ipse ardore et magnitudine fidei sic voluit. Hinc tot regna Hispaniarum ab haereticae pravitatis peste sunt aliena. Ecce florentissima regna Angliae, Scotiae, Hyberniae, Danniae, Norvegiae, Suetiae, Boemiae, Hungariae, Galliae et ipsum Romanum imperium quo non pervenerunt per haereses? Graecia? Sed Hispania viget meritis et protectione sancti Jacobi. Quomodo ergo honoravit amicum suum D. N. Jesus Christus? Ita ut ab initio sumpti evangelii Christi perstiterit in sancta fide catholica.

Quinto: Nullum regnum bello fortius, quod undequaque ab hostibus infestetur et in parva manu eosdem miraculose vicerit ac debellarit.¹⁰ Radimirus rex cum mille militibus acie prostravit multa centena Maurorum millia. Six rex Almirattus. Sic rex Fernandus iam, ut putabat, interneconi hostium proximus dixit ad episcopum sibi astantem: Hic, bone episcope, simul moriamur. Cui episcopus crucem sole lucidiorem in coelis ostendens respondit: Quin hic potius victores vivamus. Et sic factum est, ut pauci infinitam Sarracenorum multitudinem in virtute et signo sanctae Crucis prosternerent ac victoria potirentur exactis ex Hispania Mauris. Sic suos Hispanos iuvat ac tuetur Deus meritis et intercessione sancti Jacobi apostoli in tantum, quod saepe visus fuerit in aëre eques armatus spicula et tela contorquens in hostes aciem antecedendo, ita ut Hispani vix unquam praelium aggrediantur nisi nomen augustissimum D. N. Jesu Christi inclament et sancti Jacobi, quem pro suo tutelari honorificant.¹¹

Nota.³ Solent Hispani, antequam praelium ineant aut cum hoste confligunt, confiteri, communicare. Sic faciebant Macchabaei et veluti leones in conferta ruebant agmina ut plurimum victores.

Sic sanctus Cyprianus Vandalis suam Affricam (!) infestantibus et Ecclesiam depraedantibus apparuit episcopo eum confortans: Patientiam modicam habeant, brevi se a Deo suis precibus effecturum, ut Vandali dent impietatis suae poenas et ex Africa eiiciantur. Et ita factum fuit.

Milites³ ergo boni sint. Ecclesias non expilent. Quod si faciant, in ruinam tendunt, sicut Mansfeldius, Turrianus Matt. cum dedecore ex Austria pulsi et caesi.

Sexto: Nullum regnum latius unquam domini extendit limites aut tam late regnavit quam Hispaniae:¹² usque ad Jappones et Chinas per religionem christianae antesignanos Patres Societatis Jesu, sed terrestri dominatione usque Calecutium, Goam, Armuzium, Malacam, Cochimum, Mozambiquen, Adenam. Distat Olysipo a Goa (ubi collegium primum Societatis Jesu erectum est) ad minus 4000 milliariis; et regna illa vicies ampliora sunt Romano imperio toto.

Ecce Romani ultra Persidem non transierunt nec fere Danubium aut Rhenum stabili possessione, sed semper retulerunt pedem. Longius processit sanctus Jacobus et plus ultra.

Disciplina³ christianae religionis mansuescunt homines, ideo dilatantur regna per eam et imperia ac firmiter durant.

Sed postquam deseritur fides catholica, efferantur homines, discordiae, caedes, rapinae exoriuntur et ruunt regna et imperia. Recita historiam de sancta cruce Caravacensi in Hispania Mauritana.¹³

Exaudivit ergo D. N. Jesus Christus matrem filiorum Zebedaei in tantum, quod ii exaltati sint in terris. *Nimis honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principalus eorum (Psal. 138, 17).*¹⁴ Quia in omnem terram exivit sonus eorum et in fines orbis terrae verba eorum,¹⁵ ita ut exaltentur ac dominantur a finibus terrae¹⁶ ac regnent in coelis cum Christo super duodecim sedes¹⁷ sedentes iudicaturi totum universum. Qui orent pro nobis. Amen.

XLVII.

+

In festo Annuntiationis gloriosissimae Virginis Mariae.

Missus est Angelus Gabriel a Deo etc. ad Virginem desponsatam viro, cui nomen Joseph (Luc. 1).

Consueverunt magni principes et potentes saeculi ad pertractandas et componendas res maximas ad magnas itidem personas sive simillimas suos legatos autoritate et eloquentiae laudibus praestantes mittere.

Misit Jacob nuntios ante se ad Esau fratrem suum in terram Seir, in regionem Edom etc. dicens: Mittoque nunc legationem ad dominum meum, ut inveniam gratiam in conspectu tuo (Gen. 32.).

Ad filios Ruben et Gad et dimidiam tribum Manasse miserant filii Israhel in terram Galaad Phinees, filium Eleazari sacerdotem, et decem principes cum eo, singulos de singulis tribubus etc. ratione altaris infinitae magnitudinis ad tumulos Jordanis extracti (Josue 22).

Principes Babylonis legationem miserunt ad Ezechiam regem Juda faelicissimum interrogantes de portento, quod accidit super terram (2 Par. 32).

Jonatas ad Bacchidem misit legationem componere pacem (1 Macch. 9).
Item ad Romanos et Spartiatas (1 Macch. 12).

Rex Nabuchodonosor ad omnes, qui habitabant in Cilicia et Damasco et Libano et ad gentes, quae sunt in Carmelo et Cedar et inhabitantes Galilaeam in campo magno Esdreton et trans flumen Jordanem etc. Samariam, Jerusalem et terminos Aethiopiae (Judith 1.)²

Sic ad regem Salomonem cum muneribus magnis legati veniebant. Unversa enim terra desiderabat vultum Salomonis, ut audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius (5 Reg. 10).

At quanto excellentior et valde inusitata, sed nec a saeculo audita fuit hodierna legatio, promissa quidem antea a sanctissima Triade (Gen. 3), sed hodie in Virgine gloriosissima adimpleta: *Missus est enim Angelus.*

Quatuor ergo in praecellenti aliqua legatione honorata omnino requiruntur, quae summa sunt in hodierna.

Primo excellentia legantis, qui est Deus super omnia benedictus. Non imperator, rex, archidux etc., sed is, de quo: *Nudus est infernus coram illo et nullum est operimentum perditioni. Qui appendit terram super nihilum. Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum. Qui terminum circumdedit aquis usque dum finiantur lux et tenebrae. Columnae coeli contremiscunt et pavent ad nutum eius (Job. 26).* In cuius manu sunt omnes fines terrae. (Psal. 94). Qui dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt (Psal. 148). A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen (Psal. 112) eius. Et adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes servient ei (Psal. 71). Cuius coelum sedes est, terra scabellum pedum eius (Matth. 5). In summa rex regum et Dominus dominantium (Apoc. 19).

Secundum dignitas legati, qui non princeps aut orator, philosophus etc. fuit, sed Angelus, qui *semper vident faciem patris, qui in coelis est (Matth. 18).* Secundo nec quisvis angelus, sed archangelus et hic quidem Gabriel, qui est fortitudo Dei, condignus nuntius eius, qui est *Dominus virtutum et rex gloriae, Dominus potens in praelio (Psal. 23),* qui fortem armatum superans spoliavit (Luc. 11.). Tertio quia non fuit pro uno Caesare, regno, civitate etc., sed inaudito legationis usu pro toto mundo missus. *Omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei (Rom. 5).* Quartum in hac autem legatione gloria Dei et salus humana vertebatur. Non erat actio de pace inter Turcam et Caesarem etc., sed quomodo homo de peccato, morte et servitute diaboli per Messiam Spiritu Sancto cooperante ex Virgine gloriosissima nasciturum liberaretur, de qua: *Ponam inimicitias inter te et mulierem et inter semen tuum et semen illius. Ipsa conteret caput tuum (Gen. 3.),* scilicet quando venit plenitudo sacri temporis (Gal. 4.).

Tertium est personae nobilitas, ad quam missus legatus suo munere ac oratione nihil omittens probe perfunctus est. Primo ex salutationis titulo: *Ave, Virgo Maria. Dicit Maria, quod est illuminata.³ Quasi stella matutina in medio nebulae et quasi luna plena in diebus suis lucet (Ecclesiasticus 5.),* inter alias scilicet virgines quotquot unquam sunt et erunt. Haec est illa *radians mulier, amicta sole, habens lunam sub pedibus suis et in capite eius coronam stellarum duodecim (Apoc. 12.),* id est virtutum.

Virgo. Insignis titulus, competens angelicae naturae, qui nec nubent neque nubentur (Matth. 22.). Merito ergo salutatur ab Angelo. Rara et difficilis virginitas, quam qui possunt, capiunt (Matth. 19, Marc. 10, Luc. 18.). Propter difficultatem et excellentiam non praecipitur, sed arbitrio libero committitur. *De virginibus praeceptum Domini non*

habeo, consilium autem do (1 Cor. 7.). Singulare donum Dei. Quo modo contineam, nisi Deus dederit (Sap. 8.). Difficilia autem, quae pulchra. Ergo excellens persona. Sancta et immaculata virginitas, quibus te laudibus efferam, nescio.⁴

Secundo et persona Virginis clarior redditur et orator munus recte peragit ab exordio docilitatis, attentionis et benevolentiae plenissima. *Gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.* Nunquam talis oratio ab exordio mundi audita, nulli tale ac tantum elogium datum est. Rebecca. Rachel. Debora. Jaël. Abigail. Anna. Judith. Hesther. De hac siquidem Virgine benedicta dicente per Ecclesiam Scriptura: *Multae filiae congregaverunt divitias, tu supergressa es universas (Prov. 31.). Ex hoc beatam me dicent omnes generationes (Luc. 1.).*

Tertio legatus, quid velit aut desideret fieri, et fructum negotii sui perorando demonstrat. *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies et paries filium et vocabis nomen eius Jesum,* quasi dicat: Nunc per ipsam, si assentiatur, prophetiam esse complendam: *Ecce Virgo concipiet⁵ etc.* Quidnam hoc aliud quam quod Angelus ait: *Ecce concipies in utero?*

Quarto declaret Angelus rei, quam narrat, possibilitatem et modum, quo fiat: *Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit etc.* Nota: His verbis confunduntur Judaei errantes Christum ex semine Joseph procreatum esse, qui eius duntaxat nutritus et Mariae sponsus erat. Primo, ut per generationem Joseph Mariae origo ostenderetur (Matth. 13., Marc. 6.). Secundo ne a Judaeis ut adultera lapidaretur (sanctus Hieronymus), tertio ut in Aegyptum fugiens haberet solatium, quarto ut secundum Ignatium partus eius diabolo caelaretur, dum putat eum non de Virgine, sed uxore generatum.⁶

Quinto breviter concludit orationem: *Ideoque quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.* In quo probatur Jesus natura Dei et hominis esse filius.

Sexto possibilitatem rei eventurae exemplo Elisabethae sterilis innuit.

Ultimo probationis dicti factique rationem reddit: *Quia non impossibile erit apud Deum omne verbum,* qui naturam et ea, quae supra naturam sunt, et omnia ex nihilo creavit, cuius dicere facere est. Nota ergo ex legantis maiestate, legati praestantia et legationis ac orationis sublimitate tantam gloriosae Virginis eminentiam, quam tamen nec angelica exprimere possit eloquentia.

Doctrinae.

Prima. Gratiis agamus Domino Deo pro gratuito et tam admirando incarnationis Jesu Christi etc. opere. Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei, non ex operibus, quae fecimus nos etc. (Tit. 3). *Ponite haec verba mea in cordibus et animis vestris et suspendite ea pro signo in manibus et inter oculos vestros collocare. Docete filios vestros, ut illa meditentur, quando sederis in doma tua et ambulaveris in via et accubueris atque surrexeris. Scribes ea super postes et ianuas domus tuae. (Deut. 11).* Unde datur ter pulsus in signum huius Annuntiationis laetissimae. Non enim constat, quando Angelus venerit. Primum festum christianorum.

Secunda. Ut arduum hoc mysterium credamus, ut per fidem Christum hic in via et per gloriam contemplationis in patria concipiamus. Hoc fiet, si verbum Dei audierimus et custodierimus exemplo Beatissimae Virginis (Luc. 11.). Sic enim audiendo et custodiendo beata facta est.

Tertia. Nihil dubitemus in fide catholica, etsi non intelligamus nonnulla exemplo Virginis gloriosissimae, quae nihil in verbis Angeli dubitavit. Zacharias (Luc. 1).

Quarta. De donis a Deo acceptis non superbiamus, cum non simus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est (2 Cor. 3.). Sed humiliemur cum Maria, quae Mater Domini effecta dicit. *Ecce, ancilla Domini. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jac. 4.)⁷*

In festo transfigurationis D. N. Jesu Christi.

Et resplenduit facies eius sicut sol, vestimenta eius facta sunt alba sicut nix (Matth. 17.).

Proprium hoc est regum dignitate et opibus excellentium in suos esse beneficos et gloriosos. Alterum est clementiae et pietatis, alterum vero gloriae et maiestatis reges decorantis.

Rex Aegypti Pharaon exaltavit Joseph in tantum, ut unico tantum regni solio eum praecederet et ad imperium Joseph cunctus populus obediret, annuloque de manu sua ablato et torque aurea donaret. *Fecitque eum conscendere currum suum secundum clamante praecone, ut genu coram eo flecterent vertitque nomen eius Salvatorem mundi (Gen. 41.).*

Quam vero gloriosus Salomon, ut ad eius nomen et famam regina Saba obstupesceret et beatum illum, sed et servos eius, qui coram eo stabant et sapientiam eius audirent, praedicaret. Magnificatus enim erat rex Salomon super omnes reges terrae divitiis et sapientia. *Et universa terra desiderabat vultum Salomonis (3 Reg. 10.).*

Quis magnificentiam regis Ahassueri et maiestatem exprimat verbis, siquidem nec Sacra scriptura prae magnitudine satis eam declarare valet.¹ *Fecit enim grande convivium cunctis principibus et pueris suis, ut ostenderet divitias gloriae regni sui (Esth. 1.).*

Sed quid dicemus de rege gloriae et virtutum² D. N. Jesu Christo, qui sublimis in maiestate, qua elevatus est super caelos, cuius prae omnibus principatum habet titulus, ut sit *rex regum et dominus dominantium*,³ qui sane in humilitate sua conversatus cum hominibus suisque discipulis beneficus ostendit ipsis hodierno evangelio divitias regni et gloriae suae, ut ad eam consequendam vestigiis illius insisterent.

De commutatione illa Christi seu transfiguratione gloriosa, qualiter et quare facta sit, adductis etiam doctrinis agemus.

Quoad primum, qualiter Dominus gloriam claritatis suae in corpore humilitatis nostrae assumpto ad implendum pretium redemptionis nostrae exhibuerit electis suis apostolis, in raptu et excessu illo mentis suae eam contemplatus exclamat et canit regium vates dicens: *Gloriosus apparuisti in conspectu Domini. Propterea decorem induit te Dominus.*⁴ Evangelista autem clarius describit dicens: *Assumpsit Jesus Petrum et Jacobum et Joannem fratrem eius, duxit etc. et transfiguratus est ante eos.* Tres istos apostolos ad videndum gloriam suam futuraeque resurrectionis Dominus assumpsit propter praerogativam (!) eminentiae specialis inter alios.⁵

Petrus propter fervorem fidei, quo inter reliquos apostolos principaliter eminebat, ideo claves regni coelestis accepit (Matth. 16).. Joannes virginitatis praerogativa, propterea et a Domino dilectus eique fuit familiarior (Joan. 21). Jacobus autem primus inter apostolos pro nomine Jesu sanguinem suum fudit (Act. 12).

Seorsum et in montem eos duxit, ut et dignos coelestium rerum contemplatione et gloria, qui sic excelebant vita, ostenderet, et a tumultu saeculi debere abstractos esse doceret.

1. *Transfiguratus est ante eos:* non mutatione figurae vel lineamentorum corporis vel vestimentorum, sed claritatis immensitate.

2. *Resplenduit facies eius sicut sol.* Sciendum, quod anima Christi a principio creationis suae gloriosa quidem fuit propter visionem apertam et fruitionem, sed divina dispositione non redundavit in corpus, ut esset passibile et morti obnoxium propter redemptionem humanam, sed in hora transfigurationis Domini eadem ordinatione divina redundabat gloria animae in corpus valde miraculose.

3. *Resplenduit igitur ut sol facies eius et vestimenta apparuerunt alba sicut nix, in tantum, ut claritatem illam non posset sustinere infirmitas discipulorum, sed corruerunt in faciem suam.*

4. Item ne videatur somnium vel vana quaedam illusio, alia quoque in illo miraculo accessit institutio. Moyses enim et Helias, lex scilicet et prophetae, apparuerunt cum Domino, ut verissime in illa quinque virorum praesentia completeretur, quod dictum est: In duobus vel tribus testibus stat omne verbum (Deut. 17. Joan. 8). Quid hoc stabilius, quid firmitus verbo, in cuius praedicatione Veteris et Novi Testamenti concinit tuba et cum evangelica doctrina antiquarum protestationum instrumenta concurrunt? Adstipulantur enim sibi invicem utriusque foederis paginae et quem sub velamine mysteriorum praecedentia promiserant signa, manifestum atque perspicuum praesentis gloriae splendor ostendit. (S. Leo)⁶ Moyses cornutus a consortio Dei figura transfigurationis (Exod. 34).

5. Petrus mundana spernens, in aeternorum desiderium gaudiorum mentis raptus excessu et gaudio totius visionis impletus ibi cum Jesu optabat habitare, ubi manifesta eius gloria laetabatur dicens: Domine, bonum est hic nos esse. Ipse cum Jesu, alii cum Elia et Moysse. Nil respondit Dominus, non quidem improbum, sed inordinatum erat, quod cuperet, cum salvari mundus nisi morte Christi non potuerit (Leo).⁷

6. Testes huius transfigurationis gloriosae apostoli, principes Novi Testamenti.

7. Testis tota Sancta Trinitas. Filius in carne gloriosa. Pater in voce, Spiritus Sanctus in lucida nube, per quam plenitudo veritatis ostenditur. In qua visione terminus seu perfectio vitae spiritualis, videlicet gloria futura resurrectionis demonstrata fuit. Sic in baptismo, in quo consistit regeneratio sive principium vitae spiritualis, pari modo tota se manifestavit Sancta Trinitas: Filius in aquis et in carne, Spiritus Sanctus in columbae specie, paterna vox in nube de coelo (Matth. 3). Magnum ergo Jesu Christi filii Dei et hominis testimonium.

Quare transfiguratur Dominus? Prima ratio: in transfiguratione illud principaliter agebatur, ut de cordibus discipulorum crucis scandalum (1. Cor. 1) tolleretur (Leo)⁸ Unde praemisit Dominus ante transfigurationem passionis suae et ignominiae concionem (Matth. 16). (Aug.: Quam dedecorosa olim crux, nunc autem Christo clarificato crux de poenis latronum transivit in frontes Imperatorum. Nativitas quoque humilis et tamen angeli laetabantur)⁹ (Unde Judaei signa petunt, Graeci sapientiam. Nos autem praedicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, gentibus stultitiam, ipsis autem vocalis Judaeis et Graecis Christum Dei virtutem et sapientiam. Sed evacuatum est scandalum crucis [Gal. 5] quando crucifixus apparet in gloria).¹⁰

Secundo: ne conturbaret apostolorum fidem voluntariae humilitas passionis, quibus revelata esset absconditae excellentia dignitatis (Leo). (Omnes relicto eo fugerunt. Petrus ter negavit, sed recordatus verbi Domini exivit foras et fleit amare. Hac visione animabantur etiam ad martyrium postea).¹¹

Tertio: Ecclesiae sanctae spes fundabatur, ut totum Christi corpus agnosceret, quali esset commutatione donandum (1. Cor. 15.), ut eius sibi honoris consortium membra promitterent, qui in capite praefulsisset (Leo). Fundatur hic articulus de resurrectione mortuorum. (Nescitis, quia corpora vestra sunt membra Christi [1. Cor. 6; 1. Cor. 12; Eph. 5]).¹² Promittitur piis eadem gloria. Non enim omnes immutabimur¹³ sed tantum iusti et boni, (qui rapientur Christo obviam in aëra.¹⁴ Reprobi stabunt deformes et graves in terra).¹⁵

Doctrinae.

Docemur hic: (primo) D. N. Jesum Christum verum hominem ex Maria Virgine natum in forma servi, ut nos redimeret, eundem etiam verum Deum, qui in gloria sua discipulis, Moysi et Helia praesentibus apparuit. Idem comprobatur vox paterna: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, hunc audite.*

Secundo: Ubi dicit Pater de caelis: hunc audite, audiamus ergo hunc Dominum, praemia iustis post labores certo ac infallibiliter sequutura (!) promittentem eaque hodie in seipso ostendentem, sed etiam poenam malis pariter eventuram, si non audierint mandata eius et ea custodierint.

Tertio: Corruerunt apostoli a voce maiestatis Dei et delectatione tantae visionis non eam sustinere valentes.¹⁶ Quid facient peccatores in die iudicii, ubi venerit in maiestate sua terribili? Dicent montibus: *Cadite super nos.*¹⁷

Quarto: (Praemium et gloria post labores vitae).¹⁸ *Accessit Ihesus ad discipulos, tetigit eos et consolatus est: Nolite, inquit, timere, quasi dicat: Vobis talis gloria proposita est, si humilem me per humilitatis et crucis exemplum sequi (!) fueritis. Humiles autem extimescunt superbiae contra Deum per peccata et iactantiam aliquam. Lapides enim in altum mittunt peccatores, qui cadunt super capita eorum. Sed timentes¹⁹ Deum in viis eius ambulat et exaltabit illos Dominus sicut publicanum hodiernum iustificavit, superbum autem pharisaeum reprobavit.*

(Quinto: Inter montem Thabor et Calvariae collem loquebantur Helias et Moyses. Si enim compatimur et conglorificabimur,²⁰ uno oculo defixi in monte Calvariae Crucifixo gratias agentes, altero in eius ineffabili gloria per crucis contumeliam comparata [Luc. 24]. *Levavi oculos meos in montes, unde veniat auxilium mihi. Auxilium meum a Domino* [Psal. 120] hinc a cruce, quia in illa redemptus, illinc ab eius gloria, ad quam per crucem oportet venire. *Si quis vult venire post me etc.* [Matth. 16].²¹

Sexto: Sex dies interposuit Dominus, quando crucem suam praedixit discipulis, inter illam tristitiam et suam gloriam. Ut nos doceat agones quidem breves, sed gloriam aeternam nobis paratam esse. *Modicum tribulationis aeternum gloriae pondus nobis operatur* [2. Cor. 4]. Doctrina: 1. Via crucis regia via ad coelum. *Oportuit Christum pati et sic intrare in gloriam suam* [Luc. 24]; 2. Non igitur sola sufficiens fides.²²

Oratio.

O ty vezhni vsigamogzhi prezhudni Gospod inu Bog, kateri si te s. catholiciske karszhanske vere sacramente inu skrivnosti vtim cillu zhastittim presviteljno ali spreminjenju tvojga lubesniviga Synu vsprizho teh svetih Ozhakou poterdil inu si tu popolnamu pervozshezhejne ali gori vssetje nas kakor tvojih otruk skusi to is oblakou doli padezho shtimmo prezhudnu presnani, daj inu voszhi nam milostivu, de nas tiga nashiga vse zhastytiga krajla raven erbizhe sturish inu de ravnu teiste zhasty nas dileshne pustish biti. Skusi tiga istiga edinurojeniga Syna tvojga.

Opombe k dodatku.

XXXIX: ¹ Mt 20, 20. — ² Homilija v oficiju na praznik sv. Jakoba. — ³ Ob robu: Doctrina. — ⁴ Ps 7, 10. — ⁵ Da je bil sv. Jakob st. apostol Španije, je legenda, ki nima zgodovinske podlage. Pač pa je zgodovinska resnica, da ga je Španija častila kot svojega patrona zlasti v bojih proti mohamedancem. Sicer pa so častili sv. Jakoba kot svojega zaščitnika tudi božjepotniki. Legenda, da je sv. Jakob oznanjal evangelij v Španiji in bil pokopan v Santiagu de Compostela, je nastala šele v 7. stoletju. Izidor Seviljski, De ortu et obitu Patrum gl. Migne, Patr. lat. 83, 151. K sv. Jakobu v Kompostelo so hodili na božjo pot tudi naši rojaki. L. 1602. se je zanjo odločil neki Pankracij Choret, za katerega je v ta namen izdal priporočilno pismo škof Hren (Acta Aquileiensia v škof. arh. v Lj. str. 191). — Ob robu ima Hren še pripisek: Traditio quid? — ⁶ Ta podatek je Hren zajel iz dela, ki ga sam navaja v osnutku, t. j. Thomas Bozius, De signis Ecclesiae Dei, tom. II. pars 2., Lugduni 1595, str. 138 (lib. XXI, cap. 3). — ⁷ Po Hrenovem navedku ob robu: lib. 8, cap. 7, t. j. tom. I., Lugduni 1594, 558. A isto trdi Bozius tom. II. pars 2. str. 138 sl. — ⁸ V resnici navaja Bozius samo dva kralja

svetnika, tom. I. str. 652 in tom. II. pars 2. str. 69. Na katere pisatelje misli Hren, ki jih navaja v skupnem številu enkrat 220, drugič 120, ni razvidno. Bozius se sklicuje imenom na nekatere. Ti so: Marinaeus, Rodericus Sanctius, Rodericus Toletanus in Vasaeus (t. I. str. 557; t. II. p. 2. str. 69; t. I. 622, 638) ter Volaterranus, Franciscus Tarapha in Jornandes (t. II. p. 2, str. 140). — ⁹ Zanimivo je, da Hren prišteva svetnikom Terezijo Jezusovo že l. 1619, ko je imel ta govor. Kajti kanonizirana je bila šele 12. marca 1622 skupaj s sv. Ignacijem Lojolskim, ki ga Hren v isti pridigi pravilno prišteva blaženim. — ¹⁰ Bozius, t. I. str. 638. — ¹¹ O. c. t. I. str. 638, 700, t. II. pars 1. Lugduni 1595, 257. Radmira in Almiratta Bozius nikjer ne imenuje, temveč le Ranimira (t. I. 638; t. II. pars 2. str. 135 sl.). Prav tako ne nahajamo pri njem navedenega pogovora med škofom in Fernandom. — ¹² Bozius, t. I. str. 557, 626; t. II. pars 2, str. 139. — ¹³ V Caravaci se je v 16. in 17. stol. častil poseben križ, ki so ga tja po legendi prinesli angeli. — ¹⁴ Ob robu je napačen navedek: Psal. 44. — ¹⁵ Ps 18, 5. — ¹⁶ Ps 60, 3. — ¹⁷ Mt 19, 28.

XLVII: ¹ Vulgata ima: sacerdotis. — ² Ob spodnjem robu dodatek: David ad Hannon, regem filiorum Ammon (2 Reg. 10). — ³ Dodatek ob zgornjem robu: Maria haebraice sonat stella maris, latine amarum mare, syriace domina. — ⁴ Vzklik, ki ga je Cerkev prevzela baje od sv. Gregorija Velikega in ga rabi v božičnem oficiju. L. Janssens, Summa theologica, t. V, Friburgi Brisg. 1902, str. 316. — ⁵ Iz 7, 14. — ⁶ Te misli so povzete iz komentarja sv. Hieronima k 1. pogl. evangelija sv. Mateja. — Sprejete so tudi v homilijo sv. Hieronima na praznik sv. Jožefa 19. marca, ki ga je za vso Cerkev l. 1621. zapovedal papež Gregor XV. Besede sv. mučenca Ignacija Antiohijskega beremo v njegovem pismu Ad Ephes. n. 19 (Funk, Patr. apost. I. str. 186 sl.) — ⁷ Sledi še nekaj nečistljivih besed ob spodnjem robu.

LII: ¹ Zdi se nam, da se tu, kakor tudi v prejšnjih dveh pridigah, izraža okus za tedaj značilno dvorjansko kulturo baročne dobe. — ² Ps 23, 10. — ³ Raz 19, 16. — ⁴ Ob robu: Psal. brez številke. S pomočjo konkordance nisem našel tega verza v psalmih; pač pa ga rabi Cerkev v oficiju na praznik spremenjenja Gospodovega. — ⁵ Misel je povzeta iz homilije sv. Krizostoma v oficiju na praznik spremenjenja Gospodovega. — ⁶ Besedilo je prevzeto iz govora sv. Leona v oficiju na isti praznik. — ⁷ Besede iz istega Leonovega govora, le da Hren včasih kako besedo izpusti, jih drugače razporedi in veže. — ⁸ Leon navaja ta razlog in še naslednje pred zgoraj navedenim besedilom. Hren je torej Leonov govor samostojno razmislil in poedine misli razločil med seboj tudi s številkami. — ⁹ Dodatek ob robu. — ¹⁰ Poznejši dodatek in citat iz 1 Kor 1, 22—24. — ¹¹ Poznejši dodatek ob robu iz Mt 26, 56 in 75. — ¹² Poznejši dodatek med vrsticami. — ¹³ 1 Kor 15, 51. — ¹⁴ 1 Tes 4, 16. — ¹⁵ Poznejši dostavek ob robu in med vrsticami. — ¹⁶ V rokopisu pomotoma: volentes. — ¹⁷ Lk 23, 30. — ¹⁸ Dodatek precej višje ob robu, ki spada po logični zvezi na to mesto. — ¹⁹ V rokopisu: timent. — ²⁰ Rim 8, 17. — ²¹ Ta misel je vir Hrenovega gesla: Terret labor, aspice praemium. V poštev prihajajo tudi Pavlove besede po Vulgati (Hebr. 12, 2): Adspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusionem contempta atque in dextera sedis Dei sedet. Ilustracija teh besed je podoba na Hrenovih spominskih svečinah in njegov spominski križ na Ambroževem trgu v Ljubljani. — ²² Poznejši dodatek ob robu.

(Drugi del razprave še pride.)

Praktični del.

DESETLETNA RAST SLOVENSKE KATOLIŠKE AKCIJE.

(Nadaljevanje.)

II. Doba tipanja okoli katoliške akcije.

5. Katoliški kulturni svet.

Načrti za Vrhovni narodni svet so po zadnji dekanski konferenci obležali v arhivu in niso več zagledali belega dne. Pač pa je njegova zamisel v mnogo ožjem obsegu nekaj mesecev nato dobila meso in kri v novi medorganizacijski ustanovi — v Katoliškem kulturnem svetu. Po vsebini bi ga lahko smatrali okrajšano izdajo Vrhovnega narodnega sveta, a nagibi, ki so ga ustvarili, so bili povsem drugi. Spočet in rojen je bil iz težnje po katoliški akciji. Vprašanje o katoliški akciji, ki se je doslej v uradnih krogih obravnavalo le bolj mimogrede radi predlogov, ki so prišli od spodaj, je naenkrat tudi pri škofu Jegliču stopilo v ospredje. In vsa druga vprašanja so dobila podrejeno mesto. Vendar pa so ga pri skrbi za katoliško akcijo vodili drugačni nagibi, kakor pa smo jih videli v kamniški spomenici. Duhovnikom po župnijah naj bi bila katoliška akcija zdravilo za potrebe in težave našega katoliškega gibanja, prinesla naj bi ključ, ki bi odklenil in rešil našo organizacijsko problematiko. Škofa Jegliča pa je navdušila zanjo predvsem želja, ustreči naročilom vrhovne cerkvene oblasti. Kako je prišlo do te preusmeritve škofa Jegliča, ki pomeni novo smer v našem dotedanjem katoliškem delu?

I.

Papež Pij XI. je že tista leta pri sprejemih vsakemu škofu govoril o katoliški akciji in jo nekako zahteval.⁴⁴ In jugoslovanski episkopat je zato sklenil, vpeljati jo tudi v Jugoslaviji.⁴⁵ Seveda so Hrvatje v pogledih na Pijevo katoliško akcijo tudi imeli svoje težave, več ali manj podobne težavam, ki smo jih videli doslej pri nas. Mnoge je mikalo, da bi posneli kar italijanski tip organizirane katoliške akcije. Slovenska škofa pa s takim posnemanjem nista bila zadovoljna. Poudarjala sta, da moramo Slovenci računati s svojim že zelo razvitim katoliškim gibanjem. Zato sta obljubila, da bomo na Slovenskem svoje dosedanje katoliško gibanje skušali prilagoditi Pijevi katoliški akciji. In ko Hrvatje izvedejo svojo organizacijo katoliške akcije, bomo stopili z njimi v stik, da bo mogoče v ugodnem primeru skupno z njimi voditi katoliško gibanje v Jugoslaviji.

Škof Jeglič je kmalu dobil priliko, da je poizkusil izvesti te načrte. V poletju 1926. je šel z Orli v Rim. Tamkaj je dobil pravila

⁴⁴ Prim. Lj. škof. l. 1927, str. 9.

⁴⁵ Prim. Lj. škof. l. 1927, str. 84.

Italijanske katoliške akcije in nekaj mesecev nato, 28. oktobra, je bil v Ljubljani že ustanovljen Katoliški kulturni svet.⁴⁶ Ta ustanova naj bi bila tista obljubljeni prilagoditev slovenskega katoliškega gibanja Pijevi katoliški akciji. Bila naj bi njen slovenski izraz, njena slovenska oblika. Vršila naj bi pri nas enako delo kakor katoliška akcija v drugih državah. Po svoji obliki in sestavi »je Kulturni svet isto, kar drugod škofijska zveza katoliške akcije, od katere se le nekaj malega v nebistvenih stvareh razlikuje«. Razlike so malenkostne, »ker tako zahtevajo naše okolnosti in tudi sv. oče ta ozir popolnoma odobravajo, kakor razvidimo iz njihovih nagovorov«.

Katoliški kulturni svet so sestavljale naslednje osrednje organizacije: Prosvetna zveza v Ljubljani, Prosvetna zveza v Mariboru, Slovenska orlovska zveza, Slovenska orliška zveza, Slovenska krščanska ženska zveza. Akademsko zveza in Slovensko katoliško akademsko starešinstvo.⁴⁷ V vsej naglici sestavljeni Katoliški kulturni svet pa pri svojih članih ni našel pravega odmeva. Slovensko katoliško starešinstvo je kmalu izpadlo iz njegovih vrst. Štajerci se za ljubljansko članstvo sploh niso zmenili. Katoliški kulturni svet je slednjič z lavantinsko škofijo imel edinole rahlo zvezo po zasebni osebi in nič več.⁴⁸ Preko zime se je vendarle ustalilo članstvo v Katoliškem kulturnem svetu. Zato je na pomlad naslednjega leta 1927. škof Jeglič obvestil duhovnike o ustanovitvi te združbe in jim pojasnil njen ustroj in poslovanje. Sedaj so bile v njem zastopane petere osrednje organizacije v ljubljanski škofiji kot zastopnice posameznih stanov. In te so bile: 1. Prosvetna zveza za moške; 2. Orlovska podzveza za mladeniče; 3. Akademsko zveza za akademsko mladino; 4. Slovenska krščanska ženska zveza za ženske; 5. Orliška podzveza za dekleta. Zastopniki teh organizacij so bili odborniki Katoliškega kulturnega sveta; poleg teh se je še posebej volilo predsedstvo, sestoječe iz predsednika, podpredsednika in tajnika. V predsedstvo je bil imenovan tudi duhovni svetovalec. Za prvega predsednika in obenem za duhovnega svetovalca je bil izbran dr. Slavič.

Kakšno delo naj bi vršilo to novo medorganizacijsko vodstvo v naših slovenskih razmerah ter potrebah in s kakšnimi sredstvi naj bi dosegalo svoje namene, nam na kratko pove pet točk njegovih pravil. Namen in sredstva Katoliškega kulturnega sveta so: »1. navajati posamezne organizacije k smotrnemu in enotnemu delovanju v verskem in narodnem oziru⁴⁹ tako v osrednjih zvezah, kakor v posameznih društvih; 2. zasledovati delovanje posameznih organizacij in jim dajati informacije o splošnem stanju katoliškega prosvetnega gibanja; 3. dajati iniciativo in pobudo za načelno katoliško gibanje v zasebnem,

⁴⁶ Njegova pravila, poslovanje in sorodnost s katoliško akcijo je opisal škof Jeglič v Lj. škof. l. 1927, str. 47—51 pod naslovom Katoliška akcija.

⁴⁷ Prim. Erjavec, o. c. 333, op. 97.

⁴⁸ Prim. Lj. škof. l. 1927, str. 50.

⁴⁹ Podčrtal jaz.

družinskem in družabnem življenju; 4. pospeševati produktivnost delovnih moči in organizacij; 5. razsojati v sporih med včlanjenimi organizacijami zlasti glede načela delokroga in taktike.«

Katoliški kulturni svet naj bi torej naše katoliško gibanje približal Pijevi katoliški akciji. Da bi duhovniki bolje umevali Katoliški kulturni svet v tej vlogi, je škof Jeglič takoj za uvod v pravila Katoliškega kulturnega sveta napisal daljše pojasnilo, kaj je katoliška akcija. Opisal je »splošno katoliško akcijo... na temelju dotičnih pravil za to akcijo v Italiji«. Ker smo že v prejšnjem poglavju slišali o katoliški akciji v Italiji, naj tu navedemo le značilnejše stavke iz Jegličevega pojasnila. Že v novoletni besedi za l. 1926. smo videli, da je škof Jeglič čutil, da gre pri Pijevi katoliški akciji za neki pokret. Sedaj pa že naravnost govori o pokretu. Takoj v začetku katoliško akcijo ponovno naziva pokret; pokret, o katerem »sv. oče žele, da se začne in pospešuje po vsem svetu«. Potem očrtava namen tega pokreta, njegovo taktiko in njegove organizacijske nosilce. »Namen katoliške akcije je: združiti vse organizirane katoliške moči, da se poudarjajo, razširjajo, čuvajo in branijo katoliška načela pri posameznih osebah, v družinskem in družabnem življenju.« Kako se ta pokret uveljavlja, nekoliko pokaže, ko opisuje delovanje škofijskih zvez in župnijskih svetov. »Škofijska zveza skrbi... za skupne nastope v skupnih zadevah, da prireja skupne manifestacije v obrambo katoliške družine, v obrambo katoliške šole, v obrambo javne morale, da skrbi za posvečevanje nedelj in praznikov, da pospešuje lepoto službe božje, da si prizadeva za poglobitev vere in odločno krščanskega življenja, da proučava sodobne važne probleme, da snuje župnijske svete in slično.« In naloga župnijskih svetov je: »Vzdrževati razne organizacije (namreč moške, ženske, mladeniške in dekliške zveze), skrbeti za skupne nastope v splošnih zadevah, pospeševati versko izobrazbo, pomagati pri socialnih nalogah, navduševati za versko-cerkveno življenje, izvrševati sklepe škofijske zveze.«

Poleg škofijskih zvez in župnijskih svetov kot vodilnih organov Pijeve katoliške akcije so Jegličevo pozornost obrnili nase posebno nosilci tega pokreta — zadevne katoliške organizacije. Negativno razmejuje njihove vrste s tem, da našteva organizacije, ki niso vključene v tehnično vodstvo tamkajšnjega pokreta. »V katoliško akcijo (— pri tem misli vsekakor na škofijske zveze in župnijske svete —) se ne vključijo čisto verske družbe, n. pr. tretji red, Marijine kongregacije.« Semkaj tudi ne spadajo »razne politične, socialne in gospodarske organizacije«. Nosilci katoliške organizacije in njenega pokreta so predvsem nekake stanovske organizacije: zveza mož, zveza fantov in zveza akademikov; prav tako za ženske: zveza žená, zveza deklet in zveza akademičark. Škof Jeglič jih imenuje — kakor že dr. Slavič — vzgojno-prosvetna društva. Ko namreč označuje na drugem mestu članstvo v Italijanski katoliški akciji, pravi: »V to akcijo vstopijo vzgojno-prosvetna društva po vsem kraljestvu.« Vendar pa »vsako priključeno društvo ohrani svojo samostojnost.«

»Le v splošnih katoliško-cerkvenih vprašanjih se po navodilu glavnega načelstva združijo vsa ta včlanjena društva v skupen, enoten, mogočen nastop.«

Te šestere organizacije igrajo torej vso vlogo v pokretu katoliške akcije v Italiji in so nekaka šola tudi za druge katoliške organizacije. Člani Marijinih družb, tretjega reda, socialnih in gospodarskih organizacij se v teh stanovskih vzgojno-prosvetnih organizacijah »izobražujejo tako, da morejo v vseh teh organizacijah nastopati in delati v luči krščanskih načel«.

Stvarno idejno ni Jeglič videl v italijanskem pokretu Pija XI. in v njegovih organizacijah nič takega, kar ne bi Slovenci že imeli v svojem pokretu ali v njegovih vzgojno-prosvetnih organizacijah. Saj tudi te naše organizacije utrjujejo v svojih članih versko zavest in jih vzgajajo po načelih vere in cerkve. Sicer je bral v pravilih Italijanske katoliške akcije tudi o apostolatu laikov, a na to potezo ni polagal posebne važnosti, ki bi morda prihajala v poštev v primerjavi naših in italijanskih organizacij. V presoji katoliške akcije v Italiji je v glavnem ostal pri ugotovitvah dr. Slaviča, le v formalnem oziru ga je dopolnil. Razliko med našim in italijanskim gibanjem je videl edinole v dveh organizacijskih posebnostih. V Italiji imajo vzgojno-prosvetne organizacije za posamezne stanove, česar mi nimamo, vsaj za moške ne. In za delavno skupnost in enotnost teh organizacij imajo župnijske svete, škofijske zveze in narodno vodstvo, česar tudi mi pogrešamo.

Da bi se Slovenci s svojim katoliškim gibanjem približali Pijevi katoliški akciji, je smatral torej za potrebno, da dobimo prosvetno organizacijo za moške. In to nalogo je dobila Prosvetna zveza. Za skupno vodstvo naših vzgojno-prosvetnih organizacij pa se je ustanovil Katoliški kulturni svet, ki naj bi po deželi ustanavljal župnijske kulturne svete, »da se tudi po župnijah delo enako koordinira kakor v centralah«.

Vse naše približevanje Pijevi katoliški akciji je obstajalo torej v teh dveh organizacijskih oblikah. Idejno pa smo ostali seveda, kjer smo bili. Zato nam pravila Katoliškega kulturnega sveta ne povedo nič novega, le z drugimi besedami poudarjajo to, kar sicer beremo v društvenih pravilih o namenih in ciljih naših prosvetnih organizacij.

II.

Kako je stopil Katoliški kulturni svet v vrvež našega katoliškega gibanja? Takoj po svoji ustanovitvi jeseni l. 1926. je pričel z delom. Mesečno je imel sestanke, kjer so se obravnavala razna vprašanja, n. pr. kako bi naše organizacije zajezile vpliv slabega tiska, kako pritegniti v Katoliški kulturni svet delavsko prosvetno organizacijo Krekovo mladino.⁵⁰ Potem, ko je bil Katoliški kulturni svet razglašen in pojasnjen v Škofijskem listu, je bilo pričakovati, da se bodo začeli

⁵⁰ Prim. Lj. škof. l. 1927, str. 84.

ustanavljati tudi župnijski kulturni sveti. Toda meseci so minevali, po deželi pa nobenega odmeva, vse je šlo dalje svojo staro pot.

To »nevšečno spanje« naj bi skušala prebuditi zopet dekanska konferenca. Tisto leto je bila sklicana šele na jesen, oktobra meseca, nekako ob obletnici ustanovitve Katoliškega kulturnega sveta.⁵¹ Za prvo točko dnevnega reda je bilo določeno posvetovanje o nalogah in razmerju Katoliškega kulturnega sveta, osrednjega in po župnijah, do naših prosvetnih društev. Doktrinarno konferenca dopolnjuje Jegličevo pojasnilo o Katoliškem kulturnem svetu, ki ga je podal preteklo pomlad. Škofijski list je pisal o njej predvsem s stališča italijanske organizacije katoliške akcije, zato dela vtis, kot da se je z zanimajem za Pijevo zamisel pozabila ali odložila naša organizacijska problematika, o kateri je bilo doslej toliko govorjenja v naši javnosti. Konferenca nam pa kaže, da je snovatelji Katoliškega kulturnega sveta niso popolnoma izgubili izpred oči. Tu se je namreč razpravljalo o tej novi ustanovi s stališča naših domačih organizacij in njihovega življenja. Tako se nam na konferenci kaže Katoliški kulturni svet od naše domače strani in zato tudi njegova praktična vrednost za naše župnijske razmere. Potek razpravljanja je bil sličen onemu pred poldrugim letom, ko se je obravnavalo vprašanje ustanovitve Vrhovnega narodnega sveta. Kakega posvetovanja prav za prav ni bilo. Nihče ni vprašal, zakaj po župnijah doslej ni bilo nobenega odziva. Ali so vzroki v neumevanju duhovščine, ali morda v stvari sami? Le razlagal in pojasnjeval se je Katoliški kulturni svet z druge, nove, domače strani.

Za poročevalca je bil naprošen predsednik Katoliškega kulturnega sveta dr. Slavič. Svoja izvajanja o nalogah te ustanove in o njenem razmerju do prosvetnih organizacij⁵² je pričel s pojasnilom, katere so bile tiste domače razmere, ki so nas napotile, da je prišlo do takega Katoliškega kulturnega sveta, kakršnega imamo. Potrebno je bilo, da uvedemo katoliško akcijo tudi pri nas. Ker gre pri tej Pijevi zamisli, z naših razmer gledano, predvsem za formalno organizatorično posebnost: za stanovske vzgojno-prosvetne organizacije in njihovo medsebojno delovno in vodstveno povezanost, je nastalo vprašanje, ali naj italijanski zgled popolnoma posnemamo, ali pa naj se mu le prilagodimo. Odločili smo se za drugo pot. Popolno posnemanje italijanske organizacijske oblike bi namreč pri nas zadelo na velike težave in je tudi vprašanje, če bi imeli od tega kako korist. Razpustiti bi morali v tem primeru vsa naša prosvetna društva in orlovske odseke, ter namesto tega ustanoviti šest zvez, kakor jih imajo v Italiji. »Ne zdi se . . . pravilno rušiti obstoječe organizacije, ki uspevajo, in namesto tega ustanoviti nekaj, o čemer ne vemo, ali bi mogli z njim prodreti.« Zato smo se odločili le za prilagoditev obstoječih organizacij. »Uvesti hočemo le koordinacijo in kooperacijo obstoječih organizacij . . .« In to nalogo naj ravno vrši Katoliški kulturni svet kot osrednja ustanova. »Za centralizacijo . . . dela, za

⁵¹ Prim. Lj. škof. l. 1927, str. 71.

⁵² Prim. Lj. škof. l. 1927, str. 84—86.

kooperacijo in koordinacijo vseh kulturnih ustanov v župniji naj bi pa skrbeli župnijski kulturni sveti.« »To se je dalo tem lažje doseči, ker so nekaj takega tudi naše prosvetne organizacije same želele že na 5. katoliškem shodu l. 1923.⁵³ Ker bo torej Katoliški kulturni svet v Sloveniji tista ustanova, ki bi odgovarjala katoliški akciji,⁵⁴ nam bo zato tudi nudila možnost, da bi... v ugodnem primeru skupno s Hrvati vodili katoliško gibanje v Jugoslaviji.«

»Katoliški kulturni svet,« je nadaljeval dr. Slavič, »po obliki ni isto kakor katoliška akcija v Italiji. Dela pa v duhu in smislu te katoliške akcije.« Pri približji pojasnitvi, kako naše organizacije enako delujejo kakor italijanske, pa zopet pokaže, kako nas je pri presoji Pijeve zamisli vezala zunanja podobnost našega in italijanskega pokreta in podobnost njunih organizacij. Celo na najvišjo cerkveno avtoriteto smo se sklicevali, da naše organizacije in njihovo delo popolnoma odgovarjajo težnjam Pija XI. In v čem je videl dr. Slavič enakost delovanja obojnih organizacij, enakost ciljev, za katerimi streme? Predvsem v prizadevanju za prosveto! Delovanje italijanskih organizacij na kratko označi takole: Imajo štirinajst-dnevne ali vsaj mesečne sestanke »s stanovskim govorom duhovnega voditelja, s primernim predavanjem in z mesečnim sv. obhajilom«. Podobno, pravi, delujejo tudi naše organizacije. »Pri nas vršijo... Katoliško akcijo⁵⁵ Prosvetna društva, Orli, Orlice, Ženska zveza, Mladiške in Dekliške zveze, Marijine družbe in Apostolstvo mož«, ker »pri nas Marijine družbe in Apostolstvo mož tudi prosvetno delujejo«.

»Skrbeti, da se vrši tako prosvetno delo,⁵⁶ smatra Pij XI. kot dolžnost duhovnega pastirstva.« Zato ga moramo z vso ljubeznijo in požrtvovalnostjo gojiti. In v tem našem prosvetnem delu vidi dr. Slavič tudi tisti apostolat, ki ga Pij XI. tako zelo naroča s svojimi pozivi h katoliški akciji. »Pij XI. vedno in vedno poziva, naj skrbe duhovniki za apostolat laikov, ki se vrši po katoliški akciji⁵⁷ in hvali tiste, ki delajo v tem duhu.« »V vseh katoliških deželah tip in oblika mista ista. Isti pa bi moral biti katoliški duh in katoliška vnema za poglobitev verskega mišljenja, versko-nravnega življenja in delovanja po katoliških načelih.« Tako je dr. Slavič pripisoval apostolatu, ki ga naroča Pij XI. s svojo katoliško akcijo, s prosvetnim delom vred tudi tisto našo gorečnost za versko-nravno obnovo in delovanje po krščanskih načelih, ki jo je razvnel pri nas zadnji katoliški shod.

⁵³ Zato je bil Kat. kulturni svet drag našim osrednjim organizacijam. Prosvetna zveza v Ljubljani ga ima zapisanega kot svoj uspeh. »Prosvetna zveza je izvršila vsa pripravljala dela za Kat. kulturni svet, ki se je ustanovil dne 28. oktobra l. 1926.« Prim. E r j a v e c, o. c. 333.

⁵⁴ Besedo rabi v pomenu skupnega vodstva organizacij oziroma tudi v pomenu skupnega vodstva vsega pokreta.

⁵⁵ Z besedo katoliška akcija vsekakor označuje notranje življenje organizacij in njihovo skrb za vzgojo svojih članov.

⁵⁶ Po miselni zvezi je to delo isto, kakor ga vrše naše organizacije.

⁵⁷ Ker naše organizacije enako delujejo kakor italijanske, veljajo te besede tudi za nas in naše dosedanje delo.

Slovenski katoličani imamo torej svoj tip organizacij, a delo in duh pa odgovarjata smislu katoliške akcije, zato upravičeno ostanemo lahko pri svojih organizacijah tudi iz notranjih razlogov. In nam zadošča, da se le zunanje prilagodimo italijanskemu organizacijskemu tipu, kar smo ravno storili z ustanovitvijo Katoliškega kulturnega sveta.

Vse to govorjenje o Katoliškem kulturnem svetu je bilo prav za prav le pojasnjevanje naših pogledov na Pijevo katoliško akcijo. Glavno vprašanje dekanske konference pa je bilo, kakšne so naloge Katoliškega kulturnega sveta in kakšno je njegovo razmerje do prosvetnih društev posebno v župniji. Kaj naj delajo v Kulturnem svetu v župniji in kako naj delajo, je bilo važno za duhovnike po župnijah. Pa ravno na to vprašanje ni bilo nobenega odgovora, da, konferenca je dala vse kaj drugega kot pojasnilo. Dr. Slavič je nalogo Katoliškega kulturnega sveta le na kratko označil. »S smotrenim delom hočemo poživiti verskega duha, značajno katoliško mišljenje in delovanje v naših organizacijah, zlasti s ciklusi sistematičnih predavanj.« Toda to so bile besede, ki so se po katoliškem shodu vedno poudarjale. Čemu prav za prav nova ustanova, če ne nudi nobene nove ideje, ne kaže nobenega novega pogleda in ne utira nobene nove poti v našem dosedanjem organizacijskem delu? In razmerje Kulturnega sveta do prosvetnih organizacij v župniji? Dosegel naj bi koordinacijo in kooperacijo teh združb! Toda zopet, čemu zato novo organizacijo, če pa imamo tako povezanost že tu, kjer so n. pr. mladeniške vzgojne organizacije v župniji le odseki Prosvetnega društva? In dr. Slavič je sam priznal v svojem poročilu, da je, kjer je po župnijah delo tako poenostavljeno, že Prosvetno društvo nekak župnijski svet. Zakaj ne bi potemtakem ostala ali zopet postala Prosvetna društva središče vsega prosvetnega delovanja po župnijah? Zato je dekan Lavrenčič naravnost predlagal, naj v posameznih župnijah Prosvetno društvo tvori matico vseh tamkajšnjih prosvetnih organizacij. To je bila zamisel in težnja naših dušnopastirskih krogov, ki smo jo slišali poudarjati že pri osamosvojitvi mladeniških vzgojno-prosvetnih organizacij; duhovniki so čutili že takrat, da morajo biti katoliške vzgojne organizacije v župniji vendar na neki način organično povezane med seboj, če naj župnija še ostane duhovna enota. Ista misel je bila poudarjena tudi v kamniški spomenici pred dvema letoma, kjer je bil stavljen v njen prilog tudi širši konkretni predlog. Lavrenčičev predlog je bil slednjič sprejet v tem smislu, da naj se to izvrši tam, kjer se organizacije med seboj ne razumejo; tam naj bo »Prosvetno društvo nekaka matica oziroma župnijski svet, v čigar odboru imajo posamezne prosvetne organizacije svoje člane in tako omogočijo složno in skupno delovanje.« Toda če je Prosvetno društvo lahko matica organizacij, ki se ne razumejo, je še toliko lažje tam, kjer se dobro razumejo med seboj. Čemu potem sploh kak župnijski svet? Načrti z župnijskimi kulturnimi sveti, kakršni so bili, za naše domače razmere in potrebe torej niso imeli pravega smisla, nobene osnove, ki bi jih zahtevala.

Prav tako se je na konferenci pokazala nezadovoljnost tudi s samim osrednjim Katoliškim kulturnim svetom. Priporočalo se je, naj bi ta ne bil samo ustanova, ki bi le nekako avtoritativno stala nad našimi organizacijami. »Bil naj bi le centralni odbor, ki bi imel skupščine. Teh bi se udeleževali tudi delegati prosvetnih društev oziroma župnijskih svetov.« Predlog je očitno stremel za tem, da bi tudi župnijska zastopstva dobila možnost vplivati na osrednje vodstvo vsega našega vzgojno-prosvetnega organizacijskega življenja; dobila naj bi priliko, spraviti v razgovor vprašanja, ki se spodaj ob priliki močno čutijo, zgoraj pa bi zanje ne imeli pravega umevanja.

Po konferenci se organizacijsko življenje po župnijah ni nič spremenilo, šlo je dalje po svoji običajni poti.

Kat. kulturni svet je ostal neploden tudi za osrednje organizacije, ki jih je združeval v svojem naročju. Vsa njegova vsebina je bila povsem povzeta iz tedanje miselnosti in taktike naših prosvetnih organizacij, zato vsebinsko res ni mogel nuditi nič novega. Sicer pa kaj takega ni niti želel, niti nameraval. Hotel je tudi pri osrednjih organizacijah predvsem doseči enotno vodstvo in s tem povečati njihovo delavnost in uspešnost. In kaj je dosegel v enem in kaj v drugem oziru?

V organizacijskem pogledu je Kat. kulturni svet pomenil nekako rešitev enega izmed tistih vprašanj, ki so se pojavila po zadnjem katoliškem shodu. Če mislimo na načrte okoli »osrednjega sveta« in potem na razgovore o »Vrhovnem narodnem svetu«, potem moramo reči, da znači Kat. kulturni svet neko srednjo pot pri teh prizadevanjih, nekako njihovo delno rešitev. Povezati je hotel vsaj naše vzgojno-prosvetne organizacije in jih podrediti skupnemu vodstvu. Za vsa ostala vprašanja pa je še ostal, kakor je povedal na konferenci dr. Slavič, »Stalni odbor katoliških shodov, ki se zanima za vse mogoče organizacije in stvari, ki jih Kat. kulturni svet ne obsega«. Toda ta nova ustanova se tudi pri tako omejenem številu organizacij ni mogla povspeti do kake vodilne vloge. Delovanje posameznih vzgojno-prosvetnih organizacij, med katere so šteli tudi akademska društva, nam dovolj izpričuje vso nemoč Kat. kulturnega sveta.

Akademska zveza, ustanovljena že l. 1924. kot predstavnic naših katoliških akademskih društev, je s šolskim letom 1924/25 jela izdajati svoje glasilo: Križ na gori. List je postal glasnik nove miselnosti, nove smeri v naših akademskih vrstah. Njegovi pogledi na dotedanje katoliško gibanje med Slovenci so kazali naravnost reformatorične misli in težnje. Med akademsko mladino je ta nova smer dobila mnogo pristašev in se je utrdila v njihovih vrstah. In Kat. kulturni svet je ostal brez vpliva na to vrenje med akademiki, čeprav je pljuskalo daleč preko mej naše običajne katoliške miselnosti in delavnosti.

Nekaj podobnega vidimo tudi pri ostalih organizacijah. Katoliški kulturni svet naj bi predstavljal nekak »kartel« vseh naših ljudskih vzgojno-prosvetnih organizacij, ki so o njem sanjali orlovski krogi na 5. katoliškem shodu. Toda te sedaj res kartelirane združbe

se niso hotele zavedati svojega novega položaja in dolžnosti, ki ga jim je nalagal. Nobena ni pokazala smisla za kako omejitve svojega delovanja na čisto določen delokrog, v katerem ne bi posegala v delovanje sosednje organizacije. Nasprotno, vsaka bi bila rada totalitarna, ena kot druga je skušala nuditi svojim članom tudi to, kar so jim nudile ostale. Krekovo mladino so sploh zaman vabili v okrilje Kat. kulturnega sveta. O kakem pristopu niti slišati ni hotela. V Orlovstvu je videla svojega nasprotnika, ker je posegalo med delavsko mladino, ki jo je sama hotela vzgajati v delavsko razrednemu duhu. Orlovstvo se pa tudi ni hotelo odreči tej mladini in jo je povsod vabilo v svoje vrste. In prepiri ter nasprotja med tema mladinskima organizacijama niso hoteli ponehati, kljub Kat. kulturnemu svetu so bili iz dneva v dan vedno večji in vedno globlji.

Svojevrstno superiornost vlogo je še vedno igrala Prosvetna zveza. Prosvetna zveza se že l. 1923., ko si je nadela sedanje ime in izdala svoja nova pravila, ni brigala za naročilo katoliškega shoda, naj razmeji svoj delokrog z Orlovstvom. Še vedno govori v pravilih o telovadnih odsekih v svojem okrilju. Nasvete orlovskih krogov je pa upoštevala le toliko, da je svoj dotedanji delokrog razširila še na stanovsko in strokovno izobrazbo. Ne da bi bila uredila svoje razmerje z Orlom, je na ta način posegla v novo, tuje območje, v zadeve, ki naravno spadajo k pravicam in nalogam stanovskih in strokovnih organizacij. Prirejanje kmetijskih gospodinjskih in gospodarskih tečajev gotovo spada v delokrog Kmetijske zveze. Prosvetna zveza je torej očitno kazala stremljenja, da si ohrani in še utrdi tisto vodilno vlogo v slovenskem katoliškem gibanju, ki jo je nekdaj imela njena predhodnica SKSZ. Ko je z ustanovitvijo Kat. kulturnega sveta postala naenkrat zastopnica moških, je ostala ta naloga zanjo samo formalnega značaja in zato le na ppirju. Ostala je še vedno stara Prosvetna zveza s svojimi širokimi delokrogi in s svojimi velikimi težnjami osrednje organizacije. Tudi v svoji novi »centrali« je igrala tisto vlogo, ki jo je hotel prevzeti in imeti Kat. kulturni svet kot novi koordinator vseh naših vzgojno-prosvetnih organizacij.

Res je, Kat. kulturni svet je po svojih pravilih smatral razsojanje preprirov med svojimi članicami glede delokroga in taktike le za eno izmed svojih zadnjih nalog. Saj govori o tem šele v zadnji (5.) točki svojih pravil. Vendar pa bi bilo vprav od reda in urejenosti delokrogov gotovo v veliki meri odvisna uspešnost vodilne vloge, ki jo je hotel imeti, pa tudi produktivnost delovnih moči in organizacij, o čemer govori 4. točka njegovih pravil. Za svojo prvo in glavno dolžnost je smatral Kat. kulturni svet skrb za uspešno delovanje obstoječih organizacij; skrb, navajati jih k smotrenemu in enotnemu delovanju v verskem in narodnem oziru. Toda reči moramo zopet, da tudi glede te svoje naloge, ki si jo je naložil, ni ničesar dosegel, pa bi mu bila posebno Prosvetna zveza nudila lepo priložnost, da ji pokaže pot k smotrenemu delu v verskem in narodnem pogledu. Poglejmo nekaj značilnejših mest iz njenih pravil, ki nam kažejo, da Kat. kulturni svet ni rešil ne ene ne druge svoje naloge.

§ 1. Prosvetna zveza je zveza društev, ki širijo izobrazbo po krščansko-socialnih načelih . . . Društvo je kulturno in ni politično. — § 2. Namen Prosvetne zveze je: širiti med ljudstvom izobrazbo na podlagi krščansko-socialnih načel. — § 3. Prosvetna zveza dosega svoj namen: 2. z društvenimi predavanji in poučnimi izleti; 3. s posvetovanji in poučnimi tečaji za posamezne skupine, stanove, organizacije (kmete, delavce, obrtnike, vajence, igralce, telovadce, dijake itd. obojega spola); 4. z gojitvijo petja, glasbe, dramatike, telovadbe, športa, strokovnega pouka itd. po odsekih; . . . — § 5. Ustroj Prosvetne zveze: 1. Prosvetna zveza obstoji iz posameznih društev; 2. v okviru Prosvetne zveze obstoje avtonomne zveze odsekov posameznih društev, n. pr. pevskih, dramatičnih, telovadnih, športnih, abstinenčnih, narodno-obrambnih, ženskih, časnikarskih itd.

V pravilih Prosvetne zveze ne najdemo besede: vzgoja; posebno ni tu nobenega govora o verski vzgoji. Pravila govore dosledno le o izobrazbi. Izobrazba pa pomeni predvsem izpopolnjevanje človeških spoznavnih zmožnosti, bogatitev njegovega razuma, pri čemer pa srce in volja ostaneta lahko neobdelana, nevgojena. In Prosvetna zveza je bila centrala Prosvetnih društev, ki pa v svojih pravilih izrecno in na prvem mestu poudarjajo vzgojo. Tamkaj beremo: Namen društva je: krepiti med člani versko, narodno in gospodarsko zavest. In krepitev, utrjevanje zavesti je obdelovanje človeškega srca, njegovega čustvenega življenja, teženja, volje, na kratko — vzgajanje. Šele na drugem mestu govore pravila, da hoče društvo člane tudi »izobraževati na temelju naukov cerkve, zlasti še krščansko-socialnih načel« . . . Zato te združbe res lahko nosijo naslov: vzgojno-prosvetna organizacija. Če še dalje pomislimo, da je zadnji katoliški shod naložil vprav prosvetni organizaciji kot eno njenih prvih nalog, da skrbi in pospešuje versko-nravno obnovo slovenskega človeka, vidimo, da je Kat. kulturni svet ob vseh teh dejstvih imel res veliko in široko nalogo, da glede versko-nravne vzgoje poskrbi za red in sistem pri tem delu. Toda Kat. kulturni svet niti poskusil ni poseči v to tako važno, pa nič manj zapleteno vprašanje slovenskega organizacijskega življenja.

Po svojih pravilih je Kat. kulturni svet smatral takoj za versko-vzgojnim delom kot najvažnejše smotreno delovanje v narodnem oziru. Ker je imel pred očmi vzgojno-prosvetne organizacije, je to točko v njegovem programu treba tako razumeti, da je pri nas za versko vzgojo najpotrebnejša narodnostna vzgoja, krepitev narodne zavesti. Isto misel poudarjajo tudi pravila naših Prosvetnih društev. Prosvetna zveza je pa v tem vprašanju zopet šla svojo pot: zadovoljevala se je le z narodno obrambnimi društvi, z narodno obrambnim delom, z delom in skrbjo za rojake, ki so ostali izven mej narodne države. Prav za prav to delo ne spada v okvir vzgojne organizacije, semkaj spada predvsem narodnostna vzgoja. Pa vzemimo, da tako delo tudi doprinaša svoj delež k narodnostni vzgoji, a vendar pomeni le drobec v celoti narodnostne vzgoje, ki jo moramo pospeševati med našim narodom. Pri nas Slovencih narodno vprašanje še ni tako rešeno, da bi se mogli zadovoljevati s sicer potrebnim, a drugače tako

enostranskim narodnim delom in narodnostno vzgojo. V narodni državi nas za popolno narodno samostojnost čakajo še težki in dolgotrajni boji, katerih uspešnost je v največji meri odvisna od narodne zavednosti posameznih Slovencev. Najširši narodnostni vzgoji bi zato morala naša društva posvečati čim več skrbi in ljubezni, in to tem bolj, ker Slovenci nismo nikdar živeli svojega državnega življenja in zato tako pogrešamo narodne tradicije. Napačne račune delajo tisti, ki menijo, da bodo stranke rešile naše narodno vprašanje. Na političnem torišču se res rešujejo narodnostna vprašanja, a vsa moč in vzdržnost stranke v trdih bojih je nazadnje le odvisna od zavednosti posameznih članov in od njihovega navdušenja za njen narodni program, torej konec koncev od narodnostne vzgojenosti ljudi. Stranke danes so, jutri jih pa razpuste. Slovenstvo mora biti vcepljeno v srca naših ljudi, kjer ga ni mogoče spremeniti ali razpustiti, kar se more prigoditi registrirani organizaciji. Kako se po svetovni vojni goji narodnostna vzgoja pri največjih narodih! Slovenci, ki s svojim številom ne moremo postati nikomur nevarni, ne bomo šli nikdar predaleč, če v svojih organizacijah še tako gojimo ljubezen do lastnega naroda. Žal, da se tudi za to veliko nalogo v naši prosvetni organizaciji ni nič sistematičnega storilo.

Kat. kulturni svet se je pečal z raznimi drugimi vprašanji, ki pa niso mogla potegniti za seboj koordiniranih organizacij za kako skupno močno delovanje; organizacije so hodile svoja pota. Katoliški kulturni svet se je izkazal torej tudi nasproti osrednjim združbam kakor v formalnem tako tudi v stvarnem oziru brez prave življenjske sile.

III.

V zgodovini slovenskega katolištva bo Kat. kulturni svet označen kot prvi uradni poskus, kako uresničiti zamisel Pija XI. v naših slovenskih razmerah. Vse prizadevanje okoli tega vprašanja se je vršilo pod geslom: Naše dosedanje katoliško gibanje moramo prilagoditi Pijevemu pokretu. Delalo se je torej po načelu, ki ga je postavil škof Jeglič v svoji znani novoletni besedi duhovnikom za leto 1926. To taktiko, po kateri je škof Jeglič ves čas svojega škofovanja skušal priti do Pijeve katoliške akcije med Slovenci, smo nazvali induktivno taktiko. Njena zamisel je namreč bistveno ta, da moramo iz Pijeve ideje pobrati njene značilnosti in z njimi spolniti naš pokret; da moramo svoje gibanje približati italijanskemu; da Pijevo zamisel nekako vcepimo v svoje dosedanje delovanje. Prvi poskus po tej poti pa torej ni uspel. Vprašanje nastane, kje tiči vzrok te jalovosti, ali morda v metodi sami ali pa le v njeni nepravilni uporabi. Ker induktivni taktiki, kakor smo že slišali v prejšnjem poglavju, v jedru ni mogoče oporekati njene pravilnosti, moramo iskati napako predvsem v njeni prilagoditvi dejanskim razmeram. Zato hočemo v naslednjih vrstah premotriti, kako smo se pri snovanju Kat. kulturnega sveta držali te taktike. Trem stvarjem moramo posvetiti svojo pozornost: kako smo na eni strani presojali Pijevo zamisel, kako na drugi strani gledali na svojo tradicijo in dane razmere, ter slednjič, kako smo obojne prvine vezali med seboj.

Našo presojo Italijanske katoliške akcije nam najlepše kažejo pojasnila v uvodu k pravilom Kat. kulturnega sveta. Tu je lahko razvidno, da so naši merodajni krogi v celoti prevzeli italijanski ali sploh romanski obseg tega pojma, besede kat. akcija. Zato so s tem edinim nazivom označevali samo po sebi različne stvari. Jegliču kot tudi dr. Slaviču ni bilo neznano, da katoliška akcija pomeni apostolat laikov. Vendar pa eden kot drugi to le tako rekoč mimogrede omenja in na to vsebino v besedi »katoliška akcija« nista polagala posebne važnosti. Predvsem so tvorci Kat. kulturnega sveta v katoliški akciji videli pokret. S poudarkom te vsebine v besedi katoliška akcija je škof Jeglič sploh začel svoja pojasnila o Pijevi zamisli. Dalje rabijo besedo katoliška akcija za označevanje organizacijskih nosilcev tega pokreta, za označevanje organizacij katoliške akcije, in slednjič tudi — kakor smo že videli v kamniški spomenici — za oznako medorganizacijskega vodstva teh organizacij v župniji, škofiji, ali za skupno narodno vodstvo.

V splošnem moramo reči, da ta romanski način izražanja, ko se z eno in isto besedo »katoliška akcija« označuje toliko stvari, dela Jegličeva pojasnila težka in deloma nejasna. Pri pogostni rabi te besede ni rabil nobenega dopolnila ali prilastka, s katerim bi bil slovenskim ušesom takoj jasno povedal, kdaj ima beseda »katoliška akcija« ta in kdaj oni pomen. Prav tako tudi ni skušal s kakimi pravočasnimi razlikami določiti, kdaj pomeni pokret in kdaj le organizacijo. Glavni poudarek torej — vsaj teoretično — je polagal škof Jeglič v katoliški akciji na pokret; bila mu je gibanje, ki naj se po želji svetega očeta razširi po vsem svetu. Kakor je tako gledanje na katoliško akcijo popolnoma v skladu z romansko rabo besede akcija, prav tako je bilo tudi taktično pravilno, da je ravno pokret vzel za izhodišče svoji raziskavi Pijeve zamisli. Vprašanje nosilcev tega pokreta, vprašanje njegovih organizacij in njihovega tehničnega skupnega vodstva, je dejansko drugotnega pomena. Pokret je tisti, ki rodi organizacije in jim vtisne svoj značaj. Od njegovih določenih ciljev, za katerimi stremi, od njegovega duha, kateri ga preveva, dobivajo organizacije svoje značilne oblike, svoj način delovanja in svojevrstno vodstveno obliko.

Za naše opazovanje, kako se je pri snovanju Kat. kulturnega sveta uporabila induktivna metoda, je torej predvsem važno vprašanje, kakšno vsebino so dali pokretu katoliške akcije; kaj so videli značilnega v gibanju, ki si ga zamišlja Pij XI. in ki naj se raztegne na ves katoliški svet. Za točno presojo kakega pokreta pri tujem narodu, za spoznanje njegovega duha, ki mu daje značilne poteze, za ugotovitev določenih ciljev, ki jih ima pred seboj, je neobhodno potrebno vzeti v poštev vse okolje, ki ta pokret obdaja in v katerem se razvija. Tudi za italijanski pokret Pija XI. bi bilo potrebno, da bi se možje, ki bi radi naš pokret prilagodili onemu v Italiji, poglobili v zgodovino, iz katere je zrastle Pijeve katoliška akcija; da bi razčlenili čas, njegove težave in potrebe, katerim hoče biti kos ta pokret in jih obvladati. Znano načelo, ki ga je škof Jeglič postavil za sloven-

sko katoliško gibanje, da je namreč treba upoštevati njegovo tradicijo in dane prilike, bi bilo treba uporabiti tudi za presojo Pijeve katoliške akcije v Italiji. Potemtakem bi morali zidarji Kat. kulturnega sveta ubrati zgodovinsko pot za točno ugotovitev, kaj prav za prav hoče tamkajšnji pokret, kakršen je. Zgodovinska metoda pa zahteva mnogo dela in mnogo pripomočkov; tu ni dovolj, imeti pred seboj na študijski mizi samo pravila katoliške akcije kake dežele. Graditelji Kat. kulturnega sveta se pa temu daljšemu študiju niso posvetili. Čemu neki, ko so pa že imeli črno na belem zapisano, kaj je Pijev pokret in kaj hoče? V zgoščeni obliki jim je to pravila tista opredelitev katoliške akcije, na katero se je že popreje naslanjal dr. Slavič. Škof Jeglič jo kot osnovno podlago svojih pojasnil navaja že takoj v prvih vrsticah. Ta opredelitev, tedaj splošno v rabi, pa ne govori toliko o načinu delovanja kot predvsem o vsebini, širini, v kateri naj se razvija Pijev pokret. In ker je tako opredeljevanje katoliške akcije tako zelo slično tudi vsej širini, v kateri se giblje slovensko katoliško gibanje, smo smatrali, da sta oba pokreta tudi po duhu in ciljnih popolnoma enaka. Tako nam je bila ta opredelitev zopet tista Scila in Karibda, ki sta nas zadržali, da nismo mogli naprej na globoko morje Pijevega pokreta, kjer bi dobili novih razgledov, točnejših razvidov, ki bi vrgli novo luč tudi na vprašanja našega katoliškega gibanja.

Ker smo osnovnemu pojmu v katoliški akciji — pokretu dali popolnoma našo domačo vsebino, tudi z drugim pojmom — z organizacijami ni moglo biti drugače. Naravno, kjer so enaki pokreti, morajo biti enaki tudi njihovi nosilci, organizacije, podobne po svojem duhu in stremljenju. Organizacije Italijanske katoliške akcije so nam postale vzgojno-prosvetne organizacije naše značilne oblike. In na Pijevi katoliški akciji so nam preostale edinole nekatere zunanje organizacijske posebnosti.

Kako smo torej presojali Pijevo zamisel na njenem praktičnem zgledu v Italiji? Teoretično smo pričeli s pokretom, praktično pa smo končali s samimi organizacijskimi oblikami, v katerih smo z naših slovenskih razmer videli vso značilnost, vse bistvo Pijeve katoliške akcije.

In pogledi tvorcev Kat. kulturnega sveta na naše katoliško gibanje? Držali so se smernic 5. katoliškega shoda. Ta se ni pečal s kako presojo naše tradicije, imel je oči uprte le v prihodnost, ki naj bi se gradila z običajnim delom in po doslej preizkušenih potih. Zato se tudi ljubljanski krogi niso spuščali v kako kritično presojanje obstoječih razmer in ustanov. Glavno nalogo našega katoliškega gibanja so videli v tem, da se izvedejo sklepi katoliškega shoda. Smatrali so, da je najprej treba nekako povezati naše organizacije in jih podrediti skupnemu vodstvu. Vsi tozadevni poizkusi so se vršili z zgolj zunanjimi organizacijskimi sredstvi. Prezrli pa so pri tem, da je treba za res enotno in smotrno delovanje organizacij pod enim vodstvom, najprej točno razmejiti njihove delokroge, kar je vsaj deloma naročil tudi katoliški shod. *Clara pacta boni amici*, velja tudi za

delovanje katoliških organizacij. Poseganje v posestno stanje posameznih organizacij bi bila namreč mučna zadeva. Dotikalo se ne bi le časti in idealnega stremljenja poedinih organizacij, ampak bi moralo tudi globoko poseči v vprašanje versko-pravne obnove, nekako temeljno zadevo vseh naših združb, ker pri nas tudi vse vzgojno-prosvetne organizacije govorijo o versko-nravni vzgoji in je katoliški shod versko-nravno obnovitveno delo naložil kot eno prvih nalog tudi tem organizacijam.

Ker je bila versko-nravna obnova glavna naloga našega katoliškega gibanja za prihodnjo dobo, bi moralo ravno to vprašanje postati praktično izhodišče, iz katerega naj bi se jela reševati vsa naša organizacijska problematika. Žal, da smo vprav v vrtincu tega vprašanja ostali neorientirani in nismo točno vedeli ne kod ne kam.

V čem naj obstoji versko-nravna obnova našega naroda, kaj naj bo njen določen cilj in katera sredstva naj vodijo do nje, o tem katoliški shod ni razmišljal. Ali je pa bilo sploh potrebno baviti se s takimi podrobnimi vprašanji? Vsekakor. Da je najvišji normativni cilj vsakega versko-nravnega obnovitvenega dela krščanska popolnost, je jasno. Toda težave nastanejo s praktične strani, ko je treba začeti z obnovo. Krščanska popolnost ima svoj najvišji vzor v Bogu; Kristus je rekel: Bodite popolni, kakor je vaš oče v nebesih popoln. To je tako visok in svetel zgled, da ostane in bo ostal le ideal, kateremu se ljudje le bolj ali manj moremo bližati. Naravno je, da ga krščanstvo zato skuša dosegati po različnih poteh, kakor so primerni razmeram in potrebam življenja. Svetniki so gotovo najlepši in najvidnejši cvetovi krščanske versko-nravnne popolnosti. Kako različni pa so ti vzorniki krščanskega življenja v posameznih dobah krščanstva, in kako različna pota, po katerih so se dvigali k svetosti. Zato ni napačno, če trdimo, da, kakor ima vsaka večja doba svoje vrste svetnike, tako ima tudi svojevrstne bližnje vzore krščanske popolnosti in časa primerna pota za versko-nravno obnovo človeštva. Kakšni naj bi bili taki vzori in sredstva za razmere in potrebe katolištva po svetovni vojni, ko čutimo potrebo po notranji obnovi, in ko s ponosom lahko priznamo, da doslej nismo rok križem držali? Ker katoliški shod zaradi naglice pri svojem delu na vsa ta vprašanja ni mogel misliti, je ta naloga pač prešla na tiste, ki so hoteli nadaljevati delo njegovo in njegove želje izvesti v življenje. Kakor se doslej s temi vprašanji ni nihče smotrno bavil, tako so se tudi snovatelji Kat. kulturnega sveta v tem pogledu zadovoljevali s splošnimi sklepi in načrti. Poudarjali so, da bomo pri nas s sistematičnim delom skušali poživiti verskega duha, značajno katoliško mišljenje in delovanje. Kje in s čim? V naših vzgojno-prosvetnih organizacijah, zlasti s ciklusi sistematičnih predavanj.

Glavni cilj katoliškega gibanja po zadnjem katoliškem shodu naj bi bila versko-nravna obnova našega naroda, praktično pa smo se navduševali predvsem za prosveto. Toda tudi glede te je vladala velika nejasnost. Mnogo se je govorilo o sistematičnih predavanjih, a v čem naj bo ta sistem, ni nihče povedal. Pravila naših prosvetnih društev so v jedru in po obliki nastala že pred vojno, zato je njihovo

vzgojno-prosvetno delovanje oblikovano za razmere, ki so bile v mnogočem drugačne, kakor so pa nastopile za Slovence po vstopu v novo državo. Opredelitev prosvetnega dela v pravilih Prosvetne zveze: širiti izobrazbo na krščansko-socialni podlagi, poudarja bolj smer in duha izobrazbe, kot pa njeno določeno vsebino. Vsebina je po taki določitvi lahko povsem leksikalna, a če taka izobrazba kaj prida koristi ljudstvu, je pa veliko vprašanje. Nov položaj, v katerega smo Slovenci po svetovni vojni prišli, bi zahteval primerneга izraza tudi v vsebini, obsegu in smeri ljudsko-prosvetnega dela.

Se manj se je načenjalo načelno važno vprašanje, v kakem razmerju je in naj bo naše prosvetno delo do versko-nravne obnove. Eno kot drugo smo naglašali, a njune medsebojne življenjske ni nihče skušal do dna raziskati. Stališče, ki smo ga zavzemali na življenje okoli sebe, je bilo zelo preprosto: nadaljevati je treba z dosedanjo prakso, računati moramo z dosedanjimi organizacijami, kakor delujejo.

Iz povedanega sedaj lahko presodimo, kako smo uporabljali induktivno taktiko. Na prvi pogled je razvidno, da posameznih činjenic, ki so prihajale v poštev za presojo, nismo jemali kot nekaj organičnega, kot del nekega življenja, pokreta. Res je, Pijevo zamisel smo začeli presojati kot pokret, a konec koncev smo obstali le pred organizacijsko obliko in v njej gledali vso katoliško akcijo. Se bolj dosledno smo hodili po tej poti v pogledu na domačo tradicijo in dane prilike, ki naj bi jih približali Pijevi zamisli. Na domači strani sploh nismo pričeli s pokretom kot takim, da bi namreč svojo preteklost in sedanost opazovali kot nekaj življenjsko razvojnega. Imeli smo pred očmi edinole organizacije, določeno pravo, vse smo gledali dogmatično trdno, vse obstoječe nepremakljiva norma. Induktivne taktike torej nismo uporabljali organično — če se smemo tako izraziti; slovenskega katolištva nismo primerjali z italijanskim, nismo primerjali pokreta s pokretom, duha z duhom, življenja z življenjem. Zanimale so nas le organizacijske oblike, ki smo jih sporejali, oziroma z njimi hoteli izpopolniti svoje organizacijsko življenje. Induktivno taktiko smo uporabili zgolj mehanično. In ravno v tej formalistični izrabi je bil glavni vzrok neuspeha, ki ga je doživela njena prva aplikacija v Kat. kulturnem svetu. Le mehanično prilagojevanje naših organizacij organizacijam Pijeve katoliške akcije v Italiji seveda ni moglo doseči cilja, ki si ga je postavil škof Jeglič, da bi se naše katoliško gibanje približalo Pijevemu pokretu v Italiji. Po tej poti smo zašli le v slepo ulico, kjer se je pokazalo, da ne moremo nikamor dalje. Da, bili smo priseljeni storiti korak, ki ga je škof Jeglič v začetku leta 1926. izrecno odklanjal, da smo namreč posneli zgolj laško organizacijsko obliko. Mehanično posnemanje tujih organizacijskih oblik se je pokazalo kot neplodno in brezkoristno za slovensko katoliško gibanje.

Krivico bi delali, ko bi menili, da je škof Jeglič že od vsega početka mislil na mehanično uporabo induktivne taktike. Ko jo je začrtal v svoji novoletni besedi, je pokazal le smer, v kateri naj se

Slovenci bližamo Pijevi katoliški akciji. Njegove besede so tako splošne, da je taktiko mogoče umevati tudi v organskem smislu. Da je s svojimi sodelavci zašel na mehanično pot že takoj pri prvi praktični uporabi svojega načela, je lahko razumljivo. Osrednji vzrok je že tolikokrat omenjena opredelitev katoliške akcije, ki gre le v širino, ne pa v globino. Pomisliti moramo, da so s praktičnim delom združene mnoge težave, ki jih teoretično presojanje kake stvari ne pozna. Tvorci Kat. kulturnega sveta so stali tako rekoč pred računsko nalogo, v kateri sta bili Pijeva katoliška akcija v Italiji in na drugi strani naše katoliško gibanje dve neznanki. Treba ju je bilo določiti brez tretje znane činjenice, na katero bi se z gotovostjo mogel opirati račun. Ves račun je temeljil le na njuni medsebojni primerjavi. Že majhen pogrešek na eni strani pomeni napako na drugi. In zgradba Kat. kulturnega sveta, postavljena na napačnih postavkah, ni vzdržala teže dejanskega življenja, ampak odpovedala.

Glavna in najtežja neznanka je bila Pijeva katoliška akcija. V analizi njene vsebine smo prišli dalje, kakor pa sorazmerno v presoji domače tradicije in danih prilik. In trditi smemo, da je ravno površna sodba domačih razmer doprinesla precejšen delež, da nismo prišli veliko preko zunanje organizacijske lupine Pijeve zamisli. Ko bi se namreč poglobili v domačo organizacijsko problematiko, bi gotovo v katoliški akciji jeli iskati kak praktičen nasvet in odpomoč, in to bi nas vodilo v globino Pijevih misli in načrtov. Preko zunanje organizacijske oblike bi se kolikor toliko približali njenemu jedru, njeni idejni vsebini. Pri vseh začetnih težavah in negotovostih, ki so pri vsakem človeškem delu neizogibne, bi nam to brez dvoma več koristilo, kakor posnemanje zgolj zunanjih organizacijskih oblik.

S Kat. kulturnim svetom se končava prvo razdobje naše slovenske rasti proti Pijevi katoliški akciji. Osnovne poteze te dobe je težko zasledovati, ker se njeno stremljenje razvija pomešano z vrvetom našega organizacijskega življenja, ki je skipelo po zadnjem katoliškem shodu. In ravno to organizacijsko kipenje je bilo tisto okolje, iz katerega je več ali manj organsko rastle naša misel na katoliško akcijo. Pri svojih vprašujočih pogledih na Pijevo zamisel smo trdno stali na domačem katoliškem gibanju; stavili smo ga v vrsto, ki mora teči nekako vzporedno s katoliško akcijo.

Praktični nagibi, ki so vzbujali in vodili naše težnje po tem pokretu, zamišljenem na najvišjem cerkvenem mestu, pa so bili različni. Dušnopastirska duhovščina je upala v katoliški akciji dobiti odpomoč v težavah, ki jih je imela z razcepljenim organizacijskim življenjem po katoliškem shodu, katoliška akcija naj bi prinesla rešitev našega organizacijskega vprašanja. Uradna stremjenja v tej smeri pa je narekovala predvsem želja ustreči naročilom Pija XI.; pri tem se pa ni popolnoma prezrla domača problematika, ker naj bi katoliška akcija pri nas rešila tudi vprašanje enotnega vodstva naših organizacij.

Praktični razlogi, ki so nas vodili proti Pijevi zamisli, so bili torej različni — zaradi različnih pogledov na naše domače razmere

in njihove organizacije. A vendar so se te različne težnje združevale v skupni želji, imele eden in isti cilj: spopolniti dosedanje slovensko katoliško gibanje, kar se je praktično poskusilo s Kat. kulturnim svetom. Tistega ni dosegla ta ustanova, zaradi česar je bila ustvarjena, brez vsakega uspeha pa vendarle ni bila.

Za naše katoliško gibanje je pokazala, da ga ni mogoče spopolnjevati kar z mehaničnim prenosom tujih organizacijskih oblik v domače življenjsko okolje. Vsako spopolnjevanje zahteva upoštevanje njegove celotne problematike; pokret je organizem, ki živi, ni pa mrtva zgradba, kateri se brez nadaljnega lahko nekaj prizida. Glede katoliške akcije je postalo očito, da z naših razmer gledana, ne more biti edinole v nekaterih organizacijskih oblikah, sicer bi morale te oblike tudi v naših razmerah roditi življenje, ki jih napolnjuje v Italiji. In ta organizacijska neplodnost je pokazala, da Pijeva zamisel leži globlje, zunanja oblika je pa samo lupina, za katero se skriva pravo jedro.

To slednje spoznanje o katoliški akciji, ki se je izcimilo iz dela okoli Kat. kulturnega sveta, je brez dvoma prvega praktičnega neuspeha največji uspeh; v naslednjih letih je postalo tista osnova, na kateri je dalje rastle naše prizadevanje za Pijevo katoliško akcijo v slovenskih razmerah.

(Dalje prihodnjič.)

Dr. Fr. Ambrožič.

NEKAJ PSIHIATRIČNIH VRSTIC.

I.

O samomoru pri duševno bolnih in abnormnih ter o vplivu psihičnih abnormnosti na odgovornost samomorilcev.

Problem samomora skušamo razumeti od dveh plati: psihološke in psihopatološke. Oziramo se pri tem torej po eni strani na motive in druge poblizje psihološke okoliščine samomora, po drugi plati pa na abnormne psihične ustroje, ki jih morda pri samomorilcih lahko najdemo.

Samomori oziroma poskusi samomora se lahko dogajajo v poteku vseh raznih duševnih bolezni. Najbolj pogost je samomor pri melanholičnih, ki store ta korak pač pod vplivom grozavosti, raznih blodnih idej in pa iz popolne naveličanosti življenja in skrajnega obupa. Nič redkega niso samomori oziroma samomorilni poskusi pri shicofrenikih,¹ posebno v početku bolezni. Shicofreniki izvrše samomor radi na kaj čuden način, včasih z izredno krutostjo in brutalnostjo; to ustreza pač svojevrstni izpremembi shicofrenikove osebnosti. Takisto se dogajajo samomori pri raznih

¹ Shicofrenija je najbolj pogosta vrsta duševnih bolezni, saj prištevamo 70 odstotkov psihotikov k tej skupini. Okvare, ki jih povzročajo shicofreni bolezenski proces, se kažejo kot splošna oslabitev aktivne socialne osebnosti v lažji ali težji meri. Predvsem so za to psihozo značilne motnje čustvovanja in hotenja ter miselski razcep in razkroj. Nasproti tem kardinalnim simptomom so drugi pojavi — prav pogoste so čutne prevare in blodne ideje — manj specifični.

progresivnih bebavostih, n. pr. pri progresivni paralizi,² senilni demenci (starčevski bebavosti), epilepsiji, posebno pogosto pa pri možganski arteriosklerozi. Samomor seveda nikakor ni brezpogojno znamenje duševne abnormnosti, toda večina samomorilcev spada vendar k boleznim (patološkim, abnormnim) osebnostim ali pa celo trpi za očitivnimi boleznimi.

Tudi pri duševno bolnih je samomor lahko nameren, saj imajo lahko tudi psihotiki motive zanj. Motivi so pri namernem samomoru kaj različni, n. pr. gospodarski, erotični, potem razni konflikti, bojazni, razna čustveno močno naglašena doživetja, strah pred boleznijo itd. Sicer pa dostikrat pravega motiva za samomor niti ne izvemo; pogosto motiv niti samomorilcu ni prav jasen.

Mimo motiva se nam je ozreti še na njegovo posebno psihološko strukturo; pod tem razumevamo približje psihološke okoliščine, ki se pod njimi realizira samomor. Tako poznamo posebno vrsto samomora, kjer ta pomenja pobeg pred življenjem: dotični človek ima jasno in zavestno namero, da se s smrtjo odtegne nevzdržni situaciji. Zopet v drugih primerih je samomor nasledek akutne vzburlive. Tak akt je čisto impulziven, samomorilec niti prav ne dojame, za kaj gre. Tak samomor je neka primitivna reakcija, rekli bi reakcija po načinu kratkega stika. Zopet posebna psihološka vrsta samomora je teatraličen samomor: hoče se mu le demonstrativnega učinka in prav za prav ni resno mišljen. Seveda se lahko tudi posreči. Dostikrat je smoter take demonstracije kakršno koli izsiljevanje.

Vprašanje, ali je človek, ki je položil roko nase, za ta svoj akt odgovoren ali ne, je prav za prav vprašanje po kakovosti njegove duševnosti. Vprašanje po krivdi je vprašanje po svobodni volji. Kriv je samo tisti, ki je bil ob času svojega dejanja presoden. Brez vračunljivosti ni krivde; kdor ni razsoden, ni zmožen krivde, torej tudi ni kazniv. Duševna bolezen uniči obe sposobnosti za odgovornost, namreč sposobnost, da bi človek uvideval napačnost kaznivega dejanja in pa sposobnost, da bi uravnaval voljo po tej uvidevnosti. Če je bil samomorilec duševno bolan ali če je bila njegova zavest kakor koli okvarjena, ni odgovoren oziroma ni zmožen krivde; kajti duševna bolezen ali okvara zavesti izključuje svobodno voljo in s tem odgovornost oziroma krivdo.

Drugače nam je presojati krivdo za dejanje pri onih samomorilcih, katerih duševnost je tako rekoč na meji med duševnim zdravjem in boleznijo. To vmesno področje je prav široko. Tu najdemo lahke shicofrenije, manije, melanholije, početne epileptične spremembe bistva, začetne ali pa izboljšane paralize, lažje oblike bebavosti, predvsem pa je semkaj uvrstiti najmnogovrstnejše oblike psihopatije.

Zaradi velike praktične važnosti se moramo približje ozreti ravno na te slednje, ker se iz psihopatov in njim sorodnih abnormnih osebnosti posebno pogosto rekrutirajo samomorilci.

² Progresivna paraliza se more razviti edino le na bazi svoječasne luetične infekcije.

Psihopati so ljudje, katerih ustroj je abnormen, abnormne črte njih bitja pa zadevajo izključno samo sfero čustvovanja in hotenja. Lahko jih definiramo tudi kot individuje abnormnega psihičnega ustroja, ki zaradi svoje abnormnosti trpe ali pa zbog njih abnormnosti trpi občestvo. Psihopatija je izraz degeneracije, ki izhaja iz abnormne osnove. Ta abnormni ustroj je v večini primerov prirojen in se podeduje dalje, včasih pa je tudi v teku življenja pridobljen po vnašnjih okvarah.

Psihopate je težko porazdeliti v tipične skupine. Skušali pa bomo prikazati nekatere posebno pogoste tipe, ki pokazujejo bolj ali manj enotno strukturo in so deloma povezani tudi po socialnih zreljščih.

Tako bi navedli tip *depresivnih* psihopatov. Značilna zanje in osnovna poteza njih bitja ter tudi njegova podlaga je boleštna razbranost depresivnega značaja. Ta razbranost obvladuje vso miselnost, čustvovanje in dejavnost teh ljudi. To so težkokrvni, neodločni, mehki in dobrasrčni ljudje, pogosto globoko religiozni. Zopet drugi teh depresivnih tipov so trajno natakknjeni, slabovoljni, zağrizeni in sovražni sebi in drugim, egoistični, mrzli, hudobni, samotarski. Ravno pri tem tipu so samomorilni poskusi posebno pogosti; obenem s samomorom pa pride pri takih individuih istočasno tudi do agresivnih tendenc navadno nasproti najbližji okolici, kakor da je ona kriva vsega gorja, ki muči takega človeka. Taka depresivna razbranost se ob priliki lahko močno stopnjuje, posebno pod vplivom določenih zunanjih dogodkov, kakor so izguba premoženja, službe, smrt svojca, nezvestoba. V takem primeru naraste ona habitualna razbranost do silovitega afekta, ki podere vse notranje zavore in se skuša sprostiti navzven. Težka pobitost, groza in obup se potem kaj lahko raztreščijo v težki agresivnosti nasproti sebi, a istočasno tudi nasproti svojcem.

Pogosti so samomori nadalje med tkzv. *eksplozibilnimi* psihopati. To so ljudje, ki se ne le posebno lahko vznemoljijo, zjeze in notranje vzburiijo, ampak tudi niso zmožni, da bi ta negativna čustva v sebi zapirali. Njihova nasajenost si dá duška v zmerjanju in razsajanju, razbijanju, žalitvah in napadih, pretepanju in uporabi noža.

Največji sovražnik takih ljudi je alkohol, ki zvečuje vzburljivost in zmanjšuje psihične zavore. Razdraženost, natakknjenost jih ravno žene k pijači. V opoju počne tak človek vse mogoče antisocialne akte in lahko izvrše tudi samomor. Izven takih eksplozibilnih vzburitev so pa te vrste psihopati lahko dobrodušni in mehki, prijazni in vdljivi, dobri zakonci in izvrstni tovariši.

Ne redko srečujemo tkzv. *uveljavozeljne* psihopate, pravimo jim tudi *histerični* značaji. Njih osnovna značajska poteza je ta: namesto da bi se zadovoljili s svojimi življenjskimi zmožnostmi, čutijo taki individui potrebo, da bi se sebi in drugim zdeli nekaj večjega, kakor v resnici so, da bi doživeli več, kot so pa doživeti zmožni. Za take ljudi je privlačno vse, kar je čim bolj učinkovito, brezmerno in ekstremno. Zmeraj morajo igrati neko vlogo, zmeraj morajo biti zanimivi, pa četudi na škodo svojemu glasu in svoji časti. Če ne gre drugače, skušajo obrniti pozornost nase z boleznijo pa igrajo teater

mučenika in trpina. Pri tem so lahko čisto brezobzirni nasproti sebi in jim ni nič, če si zadajo tudi prav težke poškodbe; pokazujejo izrazito hotenje, da bi bili bolni, če le vidijo, da jim to zagotovi zadosten učinek na njihovo okolico.

Psihopatične samomorilce bo glede vprašanja krivde presojali kajpada strože kakor one, ki so izvršili samomor v stanju duševne bolezn. Ker pa je duševnost psihopatov vendarle iznakažena, pomanjkljivo razvita vsaj v sferi čustvenosti in hotenja in torej vsaj gotovo do neke mere patološka, je pri psihopatičnih individuih tudi krivda temu primerno zmanjšana.

Znano je, da je pri ženah naklon k samomoru ravno v času menstruacije zvečan, posebno pri psihopatinjah. Tekom nezakonske nosečnosti pride dostikrat do mnogovrstnih psihično izzvanih motenj, vzburitev, reaktivnih depresij. V takih stanjih je mogoč tudi samomor ali vsaj poskus. Večinoma so taka stanja izraz nečesa boleznega v duševnosti teh žensk. Zato bomo presojali njih krivdo bolj milo kakor pri polnovrednih.

Glede samomora, izvršenega v pijanosti velja pripomniti: Če se je kdo namerno upijanil, da bi v popolni pijanosti, torej oropan pameti, izvršil samomor, je v polni meri kriv (*actio libera in causa*). Če pa je bila pijanost neprostovoljna, torej je ni zakrivil sam in namerno, pa je v takem stanju izvršil suicid, ni odgovoren.

II.

Alkohol in duševne bolezni.

Neposredno povzročča alkohol nekatere duševne bolezni, ki so torej naravnost »alkoholske« psihoze. K takim prištevamo:

1. *Delirium tremens* (pijanski bledež); na njem obole samo kronični dolgoletni pijanci, skoraj izključno ali vsaj večinoma žganjarji. Za pijanski delir je značilnih več simptomov. Tak delirant je ves v grobem drgetu, nemiren, ne spi nič. Prepuščen samemu sebi je ves zatopljen v svoja delirantna doživetja. To so nekakšna fantastična doživetja, podobna sanjam; n. pr. delirantu se zdi, da je soba polna nekih čudnih bitij, ki mu groze in ki zopet izginjajo v nič, nakar se pojavi druga še bolj grozotna scena. Ali: cela okolica je spremenjena, soba je pivnica, postelja miza itd. Značilne so za deliranta čudne prevare, predvsem vizuelne. Halucinirani liki se naglo premikajo. Če ne nastopi smrt zaradi oslabelosti srca, je delirant v 3—7 dneh zdrav.

2. *Akutna alkoholska halucinoza*, ki se prav tako razvije samo na bazi kroničnega alkoholizma. Za to psihozo so značilne akustične čutne prevare in grozave blodne zaznave predvsem v smislu preganjanja. Ti halucinanti slišijo glasove, ki jim očitajo njihove pivske razvade, njih morebitne zablode, njihovo temno preteklost ali pa jih dolže prav hudih reči. Pogosto sliši tak bolnik za seboj razgovore svojih zasledovalcev. Razumljivo je, da je zaradi tega več ali manj stalno v napetosti in grozi. Prav v tem

je iskati vzroka za tako pogoste samomore ali vsaj suicidalne poskuse pri pijanski halucinozi.

3. Alkoholska ljubosumnostna blodnjavost. Kronični alkoholiki so neredko ljubosumni. Spočetka izražajo ljubosumnostne ideje navadno samo v pijanosti in jih v treznem stanju zopet korigirajo. Polagoma pa pride do tega, da se teh sumenij tudi v treznem stanju ne izbehe in končno so čvrsto prepričani o ženini nezvestobi. Tak pijanec dolži zakonolomnih odnošajev vse mogoče osebe: svoje prijatelje, sosede, posebno rad pa krvne sorodnike, odrasle sinove, očeta, brate.

4. Kronični alkoholizem. O kroničnem alkoholizmu kot bolezni smemo govoriti šele tedaj, če je uživanje alkohola iz navade vodilo do telesnih ali duševnih okvar ali, kakor je to največkrat, do enih in drugih. Od telesnih okvar je omeniti posebno motnje krvnega obtoka (hipertrofijo in razširjenje srca, posebno pri pivcih piva, okvara srčne mišice pri žganjarjih), nadalje so neredko prizadete obisti, predvsem pa jetra; tudi periferno živčevje trpi. Na duhovnem področju sledeče: hronic alkoholika je utesnjen, tak človek ni več zmožen, da bi se priučil česa novega, nagiba se k plitkemu mišljenju, k praznim besedam; v težjih primerih so kronični alkoholiki naravnost bebasti, njih razsodnost je slabotna, a spomin in zapomnivost sta okvarjena. Na čustvenem področju je značilen pivski humor, t. j. neka plitka dobrovoljnost. Čustveni izlivi so malo stalni: navdušenje za kak plemenit cilj se lahko že v naslednjem trenutku umakne jokavi ganjenosti ali jezavi razdraženosti. Sčasoma postane kronični pijanec vse bolj etično depraviran. Da more zadostiti svoji pivski slí, se mora zatekati k izgovorom, k lažem. Pada čim dalje bolj, je nemaren pri delu, ga zamuja, postaja nezanesljiv, se hitro utruja. Doma je razdražljiv, brezobziren in surov, žena in otroci trpe pomanjkanje, da more on piti, ženo in otroke zlostavlja, iz žene iztiska zadnjo paro, kar se da prodati, proda. Že zgodaj izgubi smisel za takt in sramežljivost.

Glede vprašanja, koliko je alkohol indirektno kriv nastajanja duševnih bolezni, so se pa nazori psihiatrov v zadnjih letih dokaj predružačili. Skozi desetletja se je zdelo kot nekaj čisto gotovega, da more kronično pijanstvo povzročiti spremembo dedne mase in s tem dedno okvaro, ki ima za posledico, da se v potomstvu alkoholikov kopičijo psihopati, debilni, epileptiki in zopet alkoholiki. Danes pa se zdi kvarni vpliv alkohola na klico najmanj zopet prav problematičen. Raziskovanja na potomcih kolikor mogoče dedno zdravih pijancev, torej alkoholikov, ki niso bili obremenjeni z nobenimi drugimi dednimi okvarami, niso ugotovila nobenih kolikor toliko številnih telesno ali duševno manjvrednih individuov. Pri otrokih pijancev niso raziskovanja glede psihičnih in telesnih anomalij ugotovila nobene razlike v tem, ali so bili otroci rojeni v alkoholski ali pa v predalkoholski življenjski periodi staršev. Tem ugotovitvam nasprotujejo edino poskusi Agneze Bluhm, ki so na miših v osmih generacijah pokazali kot dozdevno, da alkoholizem

staršev povzroča zmanjšanje vitalnosti (povečano umrljivost dojenčkov), ki postane pri potomstvu dedna.

Toda temu so drugi po pravici ugovarjali, češ da s temi poskusi še ni dokazan nastanek kakršnih koli težjih defektov v dedni masi; predvsem pa da ugotovitev Bluhmove ni kar tako aplicirati na človeka.

Če potemtakem zaenkrat ni še dokazana okvara dedne mase po alkoholu, marveč je po novejših raziskovanjih postala raje celó malo verjetna — izvzeti pa je tu seveda alkoholizem matere med nosečnostjo, ker ta vodi do kroničnega zastrupljanja plodu in s tem nedvomno do težke okvare; prav tako najbrž spočetje v pijanosti — je vendar treba ostro naglasiti, da je še dosti drugih razlogov, ki je zbog njih kaj malo želeli, da bi se alkoholiki, ali vsaj večina alkoholikov, plodili. Prvič zaradi tega, ker nam je pogosto iskati osnovo ravno težkega alkoholizma v podedovanem psihopatičnem ustroju, čigar posledice so, neodvisno od alkoholizma, že same po sebi za potomstvo kvarne. Predvsem je pa pomisliti na izredno kvarni vpliv, ki ga ima pivska rodbina na razvoj in vzgojo otrok. Tudi če potomstvo morebiti ni ogroženo glede svojega ustroja, je komaj mogoče zadosti visoko oceniti ogroženost po miljeju.

V neredkih primerih je opit človek lahko eminentno nevaren svoji okolici. So ljudje, ki jih pogosto, dasi ne redno, spravi večja ali manjša količina pijače v težko vzbujenost, a hkrati se jim zavest zakali. Tako stanje traja lahko čisto kratek čas, lahko pa tudi cele ure. Ko mine, se dotični prav nič ne spominja, kaj je v svoji pijanosti počel. V takem stanju je dotičnik lahko zelo nevaren: navali z nožem ali čimer koli na ljudi, razbija, kar mu pride pod roko. Take patološke pijanosti lahko nastopajo predvsem pri starih pijancih, arteriosklerotikih, pri ljudeh z okvaro lobanje in možgan, najbolj pa pri vzburljivih, histeričnih psihopatih.

III.

O medsebojni zvezi med seksualnimi zablodami in duševnimi boleznimi ter anomalijami.

Seksualne zablode niso niti posredno niti neposredno krive duševnih bolezni. Če že v poteku psihoz nastopajo — treba pa je reči, da niso ravno pogoste —, pomenjajo le priložnostni simptom. Za nobeno duševno bolezen ni tipična kaka posebna vrsta seksualnih perverszij.

Zakaj nastopajo pri psihotikih spolne zablode? Spolne zablode bazirajo na anomalijah nagonskega življenja. Vsaka duševna bolezen, najsi bo organska ali endogena,³ izpremeni nagonsko življe-

³ Organske psihoze so one duševne bolezni, ki so povzročene po vidnih in prijemljivih, torej materialnih izpremembah v organizmu; taki vzroki so lahko: razni možganski procesi, zastrupljanja, materialne izpremembe na drugih organih, ki pa učinkujejo tudi na možgane. — Pod endogenimi psihozami razumevamo one duševne bolezni, ki jim pravega vzroka še ne poznamo, mislimo pa, da nastajajo iz notranjih, ustroju (konstituciji) svoj-

nje, bodisi njegovo jakost, bodisi izrazitost posameznih nagonov, predrugači pa tudi zmožnost poenotenja in zaviranja nagonov.

Pri organskih in endogenih duševnih motnjah se seksualne perversnosti navadno izgube med ostalimi splošnimi simptomi, Dogaja pa se tudi, da vzbudi pri začenjajoči se duševni boleznii ta ali ona seksualna abnormnost pozornost okolice prej, kakor pa kak drug psihotični simptom in je potem ta seksualna abnormnost prvi povod za internacijo (n. pr. pri maniji, pri incipientni paralizi ali pri senilni demenci).

Od posameznih oblik seksualnih perverszij je pri psihotikih morda še najpogostejši e k s h i b i c i o n i z e m (demonstrativno pokazovanje erigranega membruma, pri čemer navadno dotičnik hkrati še masturbira). Najdemo ga pri idiotih in slaboumnežih, tu in tam tudi pri senilni in paralični bebvosti; tudi shicofreniki pokazujejo včasih ekshibicionistične tendence.

Pedofilijo (nagnjenje do otrok ali mladostnikov in njih seksualno izrabljanje) opazujemo pri začenjajoči se senilni demenci, pri prirojeni in epileptični slaboumnosti.

Gerontofilija (nagnjenje do starih oseb) se pojavi posebno pri slaboumnežih.

Zoofilijo ali sodomijo (izrabljanje živali za spolne manipulacije ali akte) najdemo pri duševno zaostalih, pri epileptikih in dementnih.

Pomuditi se nam je še ob vprašanju o n a n i j e. Posebno pri moških, manj pri ženskih mladostnikih v periodi razvoja (v pubertetni in postpubertetni dobi) je onanija tako rekoč pravilo, ki ima le malo izjem; zato ni mogoče kar tako reči, da bi to bilo nekaj boleznega. V tem času je onanija nekaj fiziološki izhod med silovitostjo mladostnega spolnega nagona in pa socialnimi zahtevami ter takratno duševno situacijo. Če pa kdo onanira še po že dovršenem razvoju ali se celo na ljubo onaniji odreče normalnemu seksualnemu udejstvovanju ali pa onanira še poleg normalnega seksualnega udejstvovanja, potem je to odločno nekaj abnormalnega. Podlaga za tako boleznost je lahko abnormno hitra vzbudljivost fantazije ali spolnega nagona, dalje lahko tudi nervozna labilnost ali pa psihopatične značajske poteze ali pa končno kaka zadušena perverszija. Svoj čas so teološke, pedagoške in pa tudi prve zdravniške publikacije označevale onanijo kot strašno zlo, kvarno za telo in dušo; povzročala naj bi vsakovrstne bolezni, posebno spolne in pa bolezni možgan in hrbtenjače. Kaj je v resnici z njeno škodljivostjo? To vprašanje še do danes ni docela razčiščeno. Gotovo je, da je masturbant ves zajet od svojih sanjavih fantazij, zaradi česar težje doseže naravni seksualni smoter. Njegovo psihoseksualno življenje se vse bolj odceplja in odtuja od seksualne realnosti. Pri brezmerni onaniji lahko sčasoma nastopi splošna preobčutljivost in vznurljivost, nemir in utrujenost, lahko tudi impotenca.

skih predispozicij. Take osnove za duševno bolezen so že od spočetja v dotičnih individuih podane.

Kot telesni akt onanija vsekakor ni kvarna; vse njene kvarnosti imajo psihično korenino. Ravno duševna predelava onanije je važna, oziroma posledice te predelave. Iz tega se porajajo občutki krivde in manjvrednosti, pa tudi splošna hipohondrija, celo prav pogosto blodnjave reakcije (masturbanska blodnja); taki ljudje mislijo, da vsakdo vidi na njih posledice onanije, da se jim vse smeje, da jih vse opazuje, da jih vse zaničuje in zasramuje. Onanistu, ki v večni borbi s svojim onanističnim nagonom doživlja vedno nove neuspehe, se tudi ne more razviti in učvrstiti zadostno samozavest.

Kar se tiče onanije pri psihotikih, je omeniti, da je med shicofreniki dobiti včasih kar brezmerne masturbante. Ena od korenin onanije pri teh bolnikih je pač ta, da psihoza okvari vitalne nagone (n. pr. lakota, seksualnost) in sprostí psihične zavore;⁴ drugi razlog je pa v duševni izolaciji od ženskega sveta.

Veliko večjega pomena, pa tudi neprimerno bolj pogoste so razne spolne zablode pri psihopatih. Lahko rečemo, da pri teh ljudeh prekašajo seksualne abnormnosti po svoji (naravni in kriminalni) pomembnosti vse druge razne anomalije, ki jih sicer najdemo pri psihopatičnih osebnostih. Razlog za ta pojav je pač v patološki svojskosti teh degenerativnih tipov. Seksualni nagon igra že pri normalnih osebah ogromno vlogo. Pri degenerativnih individuih pa ta nagon vpliva na celo osebnost v taki meri, da daleč prekaša izrazitost in pomen seksualnosti pri normalnem človeku. Celotni ustroj psihopatične osebnosti je disharmoničen. Ravno zbog te ustrojstvene neizravnosti se vpliv seksualne sfere tako razbohoti, da lahko igra prvo vlogo v njih duševnem življenju. So pa tudi še drugi faktorji, ki učinkujejo tako pogubno, da stopi pri psihopatih seksualna sfera toliko v ospredje. Tako je pomembna predvsem boleštna jakost seksualnega nagona. Pri psihopatih, ki je zanje naravnost značilna brezmernost v intenzivnosti kakršnih koli psihičnih dogajanj, je patološka jakost spolnega nagona prav pogosta. Nevarna je posebno, če se ji pridruži še abnormno hitro naraščanje seksualne vzburlitve. Takrat v trenutku odpovedo vse razumske in čustvene zavore, ki z njimi tak psihopat sicer razpolaga in ki so tudi lahko kar dobro razvite ter čisto zadostno učinkovite nasproti drugim nagnjenjem in nagonom. Važna je pri teh individuih takisto zvečana dojemljivost za vse mogoče vplive, ki vzbujajo spolni nagon. Tako lahko psihopatu vzbudi spolni nagon gotove situacije ali osebe, ki bi človeku z normalnim seksualnim ustrojem ne dražile spolne slē; kak sam na sebi brezpomembni slučaj (n. pr. srečanje z otrokom ali nerazvito osebo ali starko na samem) že lahko spravi takega človeka proti njegovi nameri v nevaren položaj. Najvažnejši faktor za seksualno življenje psihopатов pa je abnormna duševna labilnost, ki je sploh karakteristična za psihopatično osebnost. Ta abnormna psihična uplivljivost se pri psihopatih kaže tako v sferi predstav kakor

⁴ Duševno bolni človek prikazuje in razgalja mnogokrat temne zahtoke in nagone svoje podzavesti, stvari, ki žive v vsakem človeku, ki pa so že zdavnaj skrbno izrinjene iz zavesti in to kolektivno po kulturi, pri vsakem posamezniku pa po individualnem razvitku.

čustev in hotenja ter se očituje v abnormnem menjavanju nazorov, nagnjenj in stremitev. Zato je razumljivo, da je pri njih tudi seksualni nagon izrazito labilen. Zbog tega se nagnjenje in smer nagona ne fiksirata tako kot pri normalnem. Prav te labilnosti jih lahko — vsaj neprimerno lažje kakor pa normalnega človeka z njegovo učvrščeno in točno diferencirano smerjo spolnega nagona — vsakovrstne slučajnosti, priložnosti, vabljenja in karkoli še zapeljejo v razne seksualne zablode, tudi perverzne, n. pr. homoseksualne zablode, nenravna dejanja z otroki ali polodraslimi, k ekshibicionističnim aktom in podobnemu.

Perverzno udejstvovanje seksualnega nagona olajšuje vse, kar sploh in pri psihopatih še posebej okvarja duševno ravnovesje in utesnjuje psihično odpornost. Tak kvarni moment je v prvi vrsti alkohol, ki oslabi čustvene in razumske zavore, hkrati pa še pojači nagon sam. Podobno morejo izzvati temporarno pojačenje nezaviranih in neurejenih seksualnih pobud in temu sledeča abnormna dejanja tudi duševne vzburlitve ali tudi velika telesna izčrpanost. Tak moment lahko namreč povzroči pri psihopatični labilnosti naravnost neko psihično izjemno stanje z bolj ali manj izraženo zakalitvijo zavesti.

Dr. M. Kamin.

POSTOPNIK ZA NIČNOSTNE ZAKONSKE PRAVDE

1. Uvod.

1. Kanonski proces je v osnovi enoten. Codex iuris canonici vsebuje zato enoten občni cerkveni pravdni postopnik za civilno in kazensko, sporno in nesporno sodstvo. Ta postopnik je obsežen v prvem delu četrte zakonikove knjige, v kan. 1552 do 1924.

Različne vrste pravnih pa terjajo kljub enotni osnovi posebne določbe, ki delno dopolnjujejo občni pravdni postopnik, delno pa ga tudi spreminjajo. Prim. De peculiaribus normis in certis quibusdam iudiciis servandis (kan. 1925—1998). Teh posebnih določb je toliko, da je postal v osnovi enotni kanonski proces dejansko vendarle zelo razbit. Upravičen je predlog znanega rimskega procesualista Robertija, da naj bi se kanonski proces kolikor mogoče poenostavil. Roberti našteva nič manj kot dvanajst procesnih redov, ki so v veljavi v zapadni cerkvi, namreč: 1. občni postopnik; 2. kazenski postopnik; 3. postopnik za ničnostne zakonske pravde pri škofijskih sodiščih; 4. postopnik za razvezo neizvršenega zakona; 5. postopnik za pravde o ordinaciji po kan. 1993, § 3; 6. postopnik za pravde o ordinaciji po kan. 1993—1998; 7. postopnik Rimske rote; 8. postopnik apostolske signature; 9. postopnik sv. oficija; 10. dokumentarni postopek pri ničnostnih zakonskih pravnih; 11. postopnik za odpust redovnikov iz duhovniškega izvzetega reda; 12. postopnik za beatifikacijski in kanonizacijski proces.¹

Med pravnimi, ki se obravnavajo pred cerkvenimi sodišči, imajo danes velikansko večino pravde, kjer gre za proglasitev neveljavnosti zakona (ničnostne zakonske pravde; *causae de nullitate matri-*

¹ Apollinaris 1936, 463—465.

monii).² Pri teh pravadah se mora uporabljati občni cerkveni pravdni postopnik (kan. 1552—1924); vrh tega pa še posebne določbe za zakonske pravde, ki jih podajajo kan. 1960—1992 pod naslovom »de causis matrimonialibus«, in razni specialni zakoni in pravilniki, izdani po l. 1918.³

V sodni praksi pa se je pokazalo, da so omenjeni kanoni in zakoni presplošni. Krajevni zakonodavci so začeli prirejati podrobnejše postopnike in poslovnike. Končno je izdala kongregacija za zakramente 15. avgusta 1936 posebno obširno instrukcijo za škofijska sodišča, o kateri bomo pozneje govorili.

2. Zgodovinski pregled.

2. Preden natančneje navedem veljavne pravne vire za postopanje v ničnostnih zakonskih pravadah, naj v glavnih črtah orišem zgodovinski razvoj formalnega zakonskega prava.⁴

Prvotno je veljal za zakonske pravde občni procesni red, kolikor sploh moremo govoriti tako o zakonskih pravadah kot o občnem procesnem redu.⁵ Inocenc III. pa že omenja v dekretalu c. 1, X 2, 6 »ordo iudiciarius in matrimonialibus causis«. Klemen V. je dovolil, da se smejo zakonske pravde razpravljati po skrajšanem (sumaričnem) postopku »simpliciter et de plano, ac sine strepitu et iudicii figura« (c. 2, in Clem. 2, 1). Par odredb o procesu v zakonskih pravadah sta izdala cerkvena zbor v Konstancu in Tridentu (sess. 24, c. 20 de ref.; sess. 25, c. 10 de ref.).

Temeljito pa je reformiral formalno zakonsko pravo papež Benedikt XIV. s konstitucijo »Dei miseratione« z dne 3. nov. 1741.⁶ Uvedel je branilca zakonske vezi,⁷ uredil apelacije⁸ in zahteval za učinkovit proglas neveljavnosti zakona dve soglasni sodbi;⁹ vse troje je ohranjeno še danes. Povod za reformo je dalo Benediktu XIV., kot sam pove v navedeni konstituciji, površno postopanje v zakonskih pravadah pri tedanjih cerkvenih sodiščih. O tem bomo govorili še pozneje.

² Prim. moje Sodbe Rimske rote v zakonskih pravadah 1934; BV 1935, 67; 158.

³ Našteti bodo spodaj.

⁴ Knecht, Handbuch des katholischen Eherechts 1928, 756 in nsl.; Wernz-Vidal, Jus matrimoniale 1935, 823 in nasl. Za proces sam gl. Jacobi, Der Prozess im Decretum Gratiani und bei den ältesten Dekretisten (Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Bd. XXXIV, 1913, Kanon. Abth. III, 222—343) München, Das kanonische Gerichtsverfahren und Strafrecht 1865.

⁵ Kdaj so izkazane prve zakonske pravde gl. pri Knechtu, o. c. 756. Kako se je razvil kanonski proces, o tem gl. Jacobi o. c.

⁶ Fontes iuris canonici, ed. Gasparri I, str. 695—701.

⁷ »Quod vero ad ordinem, et seriem iudiciorum in causis matrimonialibus... iubemus, ut ab omnibus, et singulis Locorum Ordinariis in suis respective Dioecesisibus persona idonea eligatur, et si fieri potest ex Ecclesiastico coetu, iuris scientia pariter, et vitae probitate praedita, quae Matrimoniorum Defensor nominabitur.« (§ 5).

⁸ §§ 8 in 9 v konstituciji.

⁹ § 9 v konst.

V 19. stoletju je bilo izdanih o procesu v zakonskih pravnih odlokih več odlokov. Instrukcija koncilске kongregacije z dne 22. avgusta 1840¹⁰ točno določa, kako naj se vrši zaslišanje tožitelja, toženca, sedmih prisežnih pomočnikov, prič in izvedencev. Vprašanja za vse naštete mora sestaviti branilec zakonske vezi in jih v zapečateni kuverti izročiti sodniku. Instrukcija posebno natančno določa, kako naj se v primerih spolne nezmožnosti vrši zdravniški pregled. O preiskavi ženske ima n. pr. ta instrukcija veliko strožje predpise kot veljavno pravo.

Med vire formalnega zakonskega prava spada dalje obširna instrukcija kongregacije sv. oficija na vzhodne škofo iz l. 1883.¹¹ Ta instrukcija ima dva dela. Prvi del obsega title: I. de accusatione matrimonii; II. de tribunali constituendo; III. de methodo sequenda in actis conciliandis; IV. de sententiae prolacione et publicatione; V. de secunda instantia. V drugem delu pa podaja instrukcija določbe »iuxta peculiarem impedimentorum naturam et indolem, quae iudicio occasionem praebuerunt«. Oziraje se na razloge, iz katerih se navadno izpodbija veljavnost zakona, navaja instrukcija posebne podrobne določbe, kakor sledi: I. de impedimentis cognationis carnalis, vel spiritualis, et affinitatis; II. de impedimento publicae honestatis; III. de impedimentis vis et metus; IV. de impedimento ligaminis in V. de impedimento impotentiae. Že iz navedenih naslovov je razvidno, da vsebuje omenjena instrukcija podroben postopnik za zakonske pravde, ki opozarja na mnoge materialnopravne določbe zakonskega prava. Ima pa instrukcija še precej kazuističen značaj, ki pa je v veljavnem procesnem redu popolnoma odpadel.

Za postopek pri razvezi neizvršenega zakona je bila pomembna instrukcija sv. oficija iz l. 1858.¹² Končno je omeniti še drugi del Rauscherjevega navodila za avstrijska duhovna sodišča iz l. 1856, ki razpravlja o procesu v zakonskih pravnih odlokih pod naslovom »von dem Verfahren in Ehesachen« v §§ 95—221, kjer pa je govor o ničnostnih zakonskih pravnih odlokih le do § 200; v §§ 205 in nsl. pa o ločitvenih pravnih odlokih; vmesni štiri paragrafi pa vsebujejo določbe o razvezi neizvršenega zakona z redovniško zaobljubo.

Benediktova konstitucija »Dei miseratione« in omenjene tri instrukcije kongregacije sv. oficija in koncilске kongregacije so v glavnem služile kot vir za kan. 1960 do 1992 v veljavnem zakoniku.

3. Viri.

3. Med viri za veljavno formalno zakonsko pravo moramo omeniti na prvem mestu poleg občega pravnega postopnika pravkar navedene kan. 1960—1992, ki sestavljajo dvajseti titul četrte zakonikove knjige pod naslovom »de causis matrimonialibus«. Teh 33 kanonov je razdeljenih v sedem poglavij in prinašajo določbe: I. de foro

¹⁰ Fontes iuris canonici, ed. Gasparri VI, 345—350.

¹¹ Fontes iuris canonici, ed. Gasparri IV, 395—411.

¹² Fontes iuris canonici, ed. Gasparri IV, 220—222.

competenti (kan. 1960—1965); II. de tribunali constituendo (kan. 1966 do 1969); III. de iure accusandi matrimonium et postulandi dispensationem super rato (kan. 1970—1973); IV. de probationibus (kan. 1974 do 1982); V. de publicatione processus, conclusione in causa et sententia (kan. 1983—1985); VI. de appellationibus (kan. 1986—1989) in VII. de casibus exceptis a regulis hucusque traditis (kan. 1990 do 1992). Razpravljanje o vsebini naštetih kanonov bi nas na tem mestu zavedlo predaleč; omenjeno naj bo le to, da so določbe presplošne.

Od specialnih zakonov, ki jih je izdala sv. stolica po l. 1918, pridejo za naše vprašanje v poštev:

a) Zakon in postopnik za Rimsko roto¹³ (AAS 1934, 449—491), ki je stopil v veljavo 1. decembra 1934. Poleg določb o branilcu vezi se nanašajo v njem na zakonske pravde posebej čl. 66; 71; 77, § 2; 97; 148, § 1; 153; 175.

b) Pravilnik za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona¹⁴ z dne 7. maja 1923 (AAS 1923, 389 in nsl.). To postopanje sicer samo po sebi ni sodno, vendar je popolnoma slično sodnemu in v kodeksu se in sede propria omenja pod naslovom de causis matrimonialibus (prim. zlasti kan. 1962; 1963; 1966; 1967; 1973; 1975; 1976; 1985).

c) Za vzhodno cerkev je bil izdan pravilnik za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona¹⁵ 10. junija 1935 (AAS 1935, 333 in nsl.).

č) Pravilnik za ugotavljanje identitete oseb pri postopanju za razvezo neizvršenega zakona z dne 27. marca 1929 (AAS 1929, 490 in nsl.).¹⁶

d) Instrukcija o pristojnosti sodišča v zakonskih pravih iz naslova nepravega domovališča¹⁷ z dne 23. decembra 1929 (AAS 1930, 168).

e) Instrukcija za škofijska sodišča o postopku pri ničnostnih zakonskih pravih¹⁸ z dne 15. avgusta 1936 (AAS 1936, 313—372). O tej instrukciji, ki je za kodeksom najvažnejši vir formalnega zakonskega prava, bomo govorili v naslednjem še podrobneje.

¹³ »Normae S. Romanae Rotae Tribunalis«, cfr. BV 1935, 77—80.

¹⁴ »Regulae servandae in processibus super matrimonio rato et non consummato«; štejejo 15 poglavij s 106 členi; dodanih je 34 različnih formularjev.

¹⁵ »Instructio ad conficiendos processus super matrimonio rato et non consummato«; ima dva dela: decretum in normae; decretum vsebuje le uvodni zakon. Normae so razdeljene v šest odstavkov z 28 členi. Ta pravilnik je mnogo krajši kot gornji za zapadno cerkev.

¹⁶ »Normae observandae in processibus super matrimonio rato et non consummato ad praecavendam dolosam personarum substitutionem.«

¹⁷ »Instructio de competentia iudicis in causis matrimonialibus ratione quasideomicilii.«

¹⁸ »Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis in pertractandis causis de nullitate matrimoniorum.« — Citiram: instr. za škof. sod., articulus = člen.

K virom moramo končno šteti še naslednja avtentična pojasnila interpretacijske kardinalske komisije: a) h kan. 1964 z dne 14. julija 1922;¹⁹ b) h kan. 1971 z dne 12. marca 1929, z dne 17. februarja 1930 in 17. julija 1933;²⁰ c) h kan. 1989 z dne 16. junija 1931²¹ in č) h kan. 1990 z dne 16. oktobra 1919 in 16. junija 1931.²²

4. Instrukcija za škofijska sodišča z dne 15. avgusta 1936.

4. Instrukcija je bila objavljena v Acta Apostolicae Sedis z dne 10. septembra 1936 in je po kan. 9 stopila v veljavo 10. decembra 1936. Deli se na tri dele: *decretum*, *normae* in *appendix*. *Decretum* vsebuje uvod in uvodni zakon, ki uvaja sam pravilnik (*normae*). *Normae* štejejo 240 členov (*articuli*, okrajšano *art.*), ki so razdeljeni v 16 titulov. *Appendix* ima ponatisnjene tri dokumente iz let 1929 do 1932, ki se nanašajo na zakonske pravde. Dva od njih smo že zgoraj omenili, namreč pravilnik za ugotavljanje identitete oseb pri postopanju za razvezo neizvršenega zakona z dne 27. marca 1929, ki je sedaj postal obvezen tudi za ničnostne zakonske pravde, in instrukcijo o pristojnosti sodišča v zakonskih pravadah iz naslova nepravlega domovališča z dne 23. decembra 1929.

¹⁹ Žena, ki jo je mož zlobno zapustil, mora vložiti tožbo pri sodišču moževega pravega ali nepravlega domovališča (enako čl. 6, § 1 instr. za šk. sod.). Žena katoličanka, ki ni od moža zakonito ločena, ima pa lastno nepravdo domovališče, more vložiti tožbo pri sodišču svojega bivališča ali pri sodišču moževega domovališča (enako čl. 6, § 2 instr. za šk. sod.).

²⁰ Pojasnilo z dne 12. marca 1929: »*Utrum vox impedimenti canonis 1971 § 1 n. 1 intelligenda sit tantum de impedimentis proprie dictis (can. 1067—1080), an etiam de impedimentis improprie dictis matrimonium dirimentibus (can. 1081—1103)? R. Negative ad primam partem, affirmative ad secundam.*»

Pojasnilo z dne 17. februarja 1930: »*An coniuges qui, iuxta canonem 1971 § 1 n. 1 et interpretationem diei 12 martii 1929, habiles non sunt ad accusandum matrimonium, vi eiusdem canonis § 2 ius saltem habeant nullitatem matrimonii Ordinario vel promotori iustitiae denuntiandi? R. Affirmative.*»

Pojasnilo z dne 17. julija 1933: I. An, ad normam canonis 1971 § 1 n. 1, habilis sit ad accusandum matrimonium coniux qui metum aut coercionem passus sit? R. Affirmative.

II. An, ad normam eiusdem canonis 1971 § 1 n. 1, habilis sit ad accusandum matrimonium etiam coniux, qui fuerit causa culpabilis sive impedimenti sive nullitatis matrimonii? R. Negative.

III. An causa impedimenti honesta et licita a coniuge apposita obstat quominus coniux ipse habilis sit ad accusandum matrimonium, ad normam canonis 1971 § 1 n. 1? R. Negative.

IV. An, vi canonis 1971 § 2, promotor iustitiae vi muneris sui agat in iudicio? R. Affirmative.

²¹ Pravde, v kateri je sodišče izreklo sodbo, drugo sodišče ne more sprejeti.

²² Če je bil zakon civilno sklenjen ali pred nekatoliškim duhovnikom, se za ugotavljanje njegove neveljavnosti ne zahteva nikak proces (dne 16. okt. 1919). Za moralno izvestnost se ne zahtevajo v dokumentarnem postopanju listine, pač pa se morajo zaslišati priče, kot določa kan. 1990 (z dne 16. junija 1931).

Tretji dokument je okrožnica kongregacije za zakramente na krajevne ordinarije o vsakoletnem poročanju glede zakonskih pravnih; okrožnica je bila izdana 1. julija 1932.²³

Decretum omenja, da je Cerkev vedno skrbno pazila, da so se zakonske pravde, ki se tičejo »velikega zakramenta«, obravnavale resno. Povod za instrukcijo je bil dvojen. Prvič je praksa pokazala, da so nekatere določbe v zakoniku presplošne.²⁴ Drugič pa naj bi instrukcija odpravila vsak videz, da je postopanje cerkvenih sodišč površno. Cerkvi njeni nasprotniki radi očitajo, da je v zakonskih pravnih laksana, kot da bi uvajala razporoko, ko dejansko vendar Cerkev zakonov ne razvezuje, marveč sodi le o tem, ali je bil zakon veljavno sklenjen ali ne.²⁵ Znano je, da se nekateri spotikajo zlasti nad pravnimi zaradi sile in strahu.²⁶ Danes je takšno spotikanje odveč. Nepristranski opazovalec mora priznati, da so cerkvena sodišča v zakonskih pravnih rigorozna. Vedno pa seveda ni bilo tako. Benedikt XIV. se n. pr. v zgoraj omenjeni konstituciji »Dei miseratione« bridko pritožuje nad površnostjo, ki je takrat bila v zakonskih pravnih pri cerkvenih sodiščih. Takole piše: »Ad aures apostolatus nostri pervenit, in quibusdam ecclesiasticis curiis incon-sulta nimis iudicium facilitate infringi, et temere, atque inconsiderate de eorumdem matrimoniorum nullitate latis sententiis, potestatem coniugibus fieri transeundi ad alia vota... Huiusmodi autem ab-olendae pravittatis notitia diversis ex partibus nobis delata est atque etiam indicata sunt exempla nonnullorum virorum, qui post primam et secundam ac tertiam, quam duxerant, uxorem, ob nimiam iudicium praecipitantiam in nullitate matrimoniorum declaranda, adhuc illis primis uxoribus superstitibus, ad quartas contrahendas nuptias deveniant; et similiter foeminarum, quae post primum, secundum et tertium maritum, quarto etiam, illis quoque viventibus, se iunxerant, non sine pusillorum scandalo, et bonorum omnium detestatione, qui sacra matrimonii vincula ita contemni, et temere perfringi dolebant. Nos autem, his intellectis, gravi affecti dolore, intimo animo ingemimus et non praetermissimus apostolicae nostrae sollicitudinis partes in Domino adimplere.«²⁷ Če imamo to žalostno dobo pred očmi, je razumljivo, zakaj je cerkveni zakonodavec z raznimi formalnostmi, ki se nam danes zdijo odveč, skušal doseči, da bi bilo poslovanje vestno.

²³ »Litterae ad excellentissimos archiepiscopos, episcopos atque locorum ordinarios de relatione causarum matrimonialium quotannis sacrae congregationi de disciplina sacramentorum mittenda.«

²⁴ »Rerum usua docuit curiales iudices singulis casibus aptaturos processuales leges, praesertim generales, pluribus in difficultatibus aliquando versari.«

²⁵ »Saepe enim a christiana fidei hostibus callide ac temere Ecclesia impetitur, quasi ipsa divortio viam sternat, dum e contra hisce in causis de validitate vel minus tantum initi matrimonii agitur.«

²⁶ Prim. nagovor dekana Rimske rote Janeza Priorja dne 16. oktobra 1922, AAS 1922, 560—562; moje Sodbe Rimske rote str. 8.

²⁷ Fontes iuris canonici, ed. G a s p a r r i I, 695/6.

5. Decretum obsega nekakšno motivno poročilo in uvodni zakon. Normae ali, kakor se tudi imenujejo, regulae pa so pravilnik. Dekret pojasnjuje, da je zakonodavec zamislil te norme kot nekaj priročnik za sodnike in podroben pravilnik za škofijska sodišča. »Quibus (sc. regulis) dioecesani iudices veluti manuducantur« pravi dekret in nadaljuje: »In hisce regulis iudices et tribunalium administri praecipuos canones de processibus agentes accurate apteque dispositos reperient, necnon brevem facilemque eorumdem explanationem, ex iuris prudentia praesertim erutam ex Normis S. R. Rotae,²⁸ quo plenius ipsis iidem Codicis canones, quibus derogatum non est, sint perspecti, eosque expeditius singulis aptare possint, matrimonialibus causis.«

V navedenem tekstu sta povedana vsebina in namen tega pravilnika. Osnovni zakon ostane občni cerkveni pravdni postopnik s posebnimi določbami za zakonske pravde. Pravilnik v instrukciji za škofijska sodišča iz l. 1936 ne odpravlja določb tega osnovnega zakona, pač pa podaja dvojje: 1. glavne kanone postopkovnega prava, ki zlasti pridejo v poštev v ničnostnih zakonskih pravnih; 2. razlago teh kanonov z dopolnili, povzetimi iz sodne prakse, zlasti iz zakona in pravilnika Rimske rote. Ta razlaga je dvojna, včasih je avtentična razlaga nejasnih določb, torej nov oziroma spremenjen zakon, včasih pa ima značaj navadne nepravne razlage.

6. Glede kanonov iz cerkvenega zakonika je omeniti, da so nekateri navedeni v pravilniku dobesedno, drugi pa po vsebini; v oklepaju je vedno dostavljena številka kanona, za katerega gre. Na nekaterih mestih pa pravilnik le opozarja na kanone v kodeksu. Besedilo kanonov iz kodeksa je v pravilniku natisnjeno z ležečimi črkami. Nekateri kanoni odnosno njih paragrafi in odstavki so ponatisnjeni brez vsake spremembe čisto do črke. Takih tekstov je v pravilniku 42.²⁹

Ostali kanoni so utrpeli kakšne spremembe; te so natisnjene z navadnimi črkami, da se ločijo od teksta iz kodeksa, ki je ponatisnjen, kakor rečeno, z ležečimi črkami. Takih popravljenih kanonov je v pravilniku 27.³⁰

Njih korekture so večkrat samo formalnega pomena. Pravilnik velja za ničnostne zakonske pravde, za katere je po kan. 1576, § 1, n. 1, predpisan tričlanski senat. Ker zakonik ne vsebuje posebnih določb za postopanje pred sodnikom poedincom in posebnih za postopanje pred zbornim sodiščem, zato more izraz iudex v zadevnih kanonih pomeniti ali sodnika poedinca ali zorno sodišče in pri tem zopet preiskovalnega sodnika, sodnika poročevalca, predsednika

²⁸ Zakon Rimske rote in njena praksa sta že tudi prej vplivala na splošno cerkveno procesno pravo.

²⁹ Kan. 1960; 1961; 1964; 1585, § 1; 1591; 1592; 1593; 1614, § 3; 1615, § 2; 1970; 1972; 1656, § 2; 1660; 1664, § 1; 1709, § 1; 1968; 1969; 1711, § 2; 1715; 1717, §§ 1, 2; 1726; 1747, nn. 1, 2; 1748, § 1; 1775; 1743, § 1; 1756; 1758; 1762; 1766; 1975, § 1; 1812; 1813; 1825; 1014; 1828; 1869, §§ 1—3; 1873, § 1, nn. 3, 4; 1877; 1894; 1987; 1913.

³⁰ Navedeni bodo spodaj.

senata ali senat sam. V pravilniku pa je seveda moral biti neodrejeni izraz *iudex* zamenjan s točnejšim, tako s *tribunal*, z *iudices* pa tudi s *praeses*.

Tako dobimo *tribunal* mesto *iudex* v čl. 27, § 2, ki ustreza kan. 1611, v čl. 28, § 1, ki ustreza kan. 1610, § 2, v čl. 28, § 2, ki ustreja kan. 1610, § 3, dvakrat v čl. 62, ki ustreza kan. 1709, § 2, dvakrat v čl. 67, ki ustreza kan. 1710, v čl. 207, n. 1, ki ustreza kan. 1892, n. 1, v čl. 208, ki ustreza kan. 1893, in v čl. 211, § 2, ki ustreza kan. 1897, § 2.

Iudex je zamenjan z *iudices* v čl. 30, § 1, ki ustreza kan. 1613, § 1, in dvakrat v čl. 67, ki ustreza kan. 1710. *Praeses* stoji mesto *iudex* v čl. 79, § 3, ki ustreza kan. 1717, § 3.

Zamenjava *iudex* s *tribunal* oziroma z *iudices* je na citiranih mestih sama po sebi umevna.

Izraz *praeses* mesto *iudex* v čl. 79, § 3, pa pomeni avtentično razlago kan. 1717, § 3.

7. Ostale spremembe so pa te:

V čl. 22, § 1, ki ustreza kan. 1584, je za izrazom *in scriptis* dostavljeno »ab Episcopo constitutus ad normam can. 1573«. Dostavka v kan. 1577, § 2, ni.

V čl. 22, § 1, ki ustreza kan. 1584 je za izrazom *in scriptis* dostavljeno latine (namreč *redigat*).

V čl. 45, ki ustreza kan. 1647, je mesto *reus* izraz *conventus*.

V čl. 47, § 2, ki ustreza kan. 1656, § 2, je za stavkom *iusta causa suadente* dostavljeno *et annuente praeside*.

V čl. 47, § 3, ki ustreza kan. 1656, § 3, je za besedo *advocati* dostavljeno *firmiter* art. 46.

V čl. 49, § 4, ki ustreza kan. 1661, je namesto *a iudice* izraz *a praeside* z dostavkom (cfr. art. 43).

V čl. 79, § 3, ki ustreza kan. 1717, § 3, je za izrazom *traditurum* (neposredno pred podpisjem) dodano (*quo in casu optandum est, ut scheda tradatur clausa*), in mesto *ad iudicem* je izraz *ad praesidem*.

V čl. 84, ki ustreza kan. 1723, stoji in art. 76 mesto in can. 1715.

V čl. 119, § 3, ki ustreza kan. 1757, § 3, n. 3, je na koncu dostavljeno *salvo praescripto* art. 122 et 137.

V čl. 121, § 2, ki ustreza kan. 1755, § 2, je mesto can. 1757, § 3, n. 2, izraz art. 119, § 3, n. 2.

V čl. 121, § 2, n. 1, ki ustreza kan. 1755, § 2, n. 1, je na koncu dostavljeno nisi *ab iis quorum interest secreti lege solvantur et deponere se posse prudenter censeant*.

V čl. 122, ki ustreza kan. 1974, je v začetku dodano *In causis matrimonialibus*, nato pa mesto in can. 1757 in art. 119, § 3, n. 3.

V čl. 142, § 2, ki ustreza kan. 1795, § 2, stoji mesto *ad normam can. 1757 ad normam art. 119*.

V čl. 187, ki ustreza kan. 1837, je mesto *a promotore iustitiae* vel *vinculi defensore*, si *iudicio intersint* tale varianta »*a promotore iustitiae*, si *iudicio intersit*, vel *vinculi defensore*«.

V čl. 198, § 4, ki ustreza kan. 1871, § 4, je na koncu dodano *rationibus tamen breviter significatis in eodem voto scripto*.

V čl. 198, § 5, ki ustreza kan. 1871, § 5, je za izrazom *conventum* dostavljeno dato *rescripto*: »*resolutio dabitur in proximo*«; nato namesto *qui* (= *conventus*) *Haec dilatio*.

V čl. 200, § 4, ki ustreza kan. 1873, § 2, je na koncu dostavljeno *haec omnia vero distincte, ordinate et breviter exponenda sunt*.

V čl. 202, § 2, ki ustreza kan. 1874, § 2, je za *procurator* dodano *advocatus*.

V čl. 211, § 1, ki ustreza kan. 1897, § 1, je besedilo *promotor iustitiae aut defensor vinculi, quoties iudicio interfuerunt* spremenjeno *promotor iustitiae, si iudicio interfuerit, et defensor vinculi*.

V čl. 208, ki ustreza kan. 1893, je mesto in can. 1892 in art. 207.

Večkrat je v pravilniku na koncu kánonovéga besedila dodano kakšno pojasnilo, ki pa ne spremeni samega teksta; tako v čl. 17, ki ustreza kan. 1585, § 1; v čl. 31, § 2, ki ustreza kan. 1614, § 2; v čl. 32, § 3, ki ustreza kan. 1615, § 3; v čl. 66, § 1, ki ustreza kan. 1709, § 3;³¹ v čl. 74, § 1, ki ustreza kan. 1711, § 1; v čl. 86, ki ustreza kan. 1714; v čl. 102, ki ustreza kan. 1775; v čl. 123, § 2, ki ustreza kan. 1762. Kaj ta pojasnila prinašajo novega, bomo videli pozneje.

8. Pravilnik ima, kakor je bilo že omenjeno, 240 členov, ki so razdeljeni v 16 titulov. Tituli so: I. pristojno sodišče (de foro competenti) (čl. 1—12); ustrezajoči naslov v kodeksu vsebuje kan. 1960 do 1965; II. sestava sodišča (de tribunalali constituendo) (čl. 13—33); ustrezajoči naslov v zakoniku vsebuje kan. 1966—1969; pa tudi kan. 1572 in nsl.; III. pravica tožiti na neveljavnost zakona (de iure accusandi matrimonium) (čl. 34—42); prim. kan. 1970—1973; IV. zastopniki in odvetniki (de procuratoribus et advocatis) (čl. 43—54); prim. kan. 1655—1666; V. tožba (de libello causae introductorio) (čl. 55—60); prim. kan. 1706—1708; VI. pripustitev ali zavrnitev tožbe (de libelli admissione vel reiectione) (čl. 61—67); prim. kan. 1709—1710; VII. dolžnosti sodnih organov, potem ko je bila pravda s pripustitvijo tožbe pravilno uvedena (de officio iudicum et tribunalis ministrorum post causam per libelli acceptationem rite introductam) (čl. 68—73); prim. kan. 1608 in nsl.; VIII. vabilo, ugotovitev pravnega spora in nepokorščina (de citatione necnon de litis contestatione et contumacia) (čl. 74—92); prim. kan. 1711—1731; 1842—1850; IX. dokazi (de probationibus) (čl. 93—174); prim. kan. 1747—1836; titulus ima poleg uvodnega člena 6 poglavij (1. splošno o dokazih; 2. izpoved strank; 3. dokaz s pričami; 4. izvedenci; 5. dokaz z listinami ali dokumenti; 6. domneve); X. objava spisov, zaključitev postopka in končna razprava (de processus publicatione, de conclusione in causa et de causae discussione) (čl. 175—186); prim. kan. 1858—1867; titulus razpade na tri poglavja, od katerih ima vsako določbe o enem izmed predmetov v naslovu; XI. vmesni spori (de causis incidentibus) (čl. 187—195); prim. kan. 1837—1841; XII. objava sodbe (de pronun-

³¹ Je več kot le razlaga; dostavlja namreč »*exclusa appellatione ad normam canonis 1880, n. 7*«.

ciatione sententiae) (čl. 196—206); prim. kan. 1868—1877; XIII, pravna sredstva proti sodbi (de iuris remediis contra sententiam) (čl. 207 do 223); prim. kan. 1878—1897; prvo poglavje govori o ničnostni pritožbi, drugo o prizivu; v kodeksu je red preobrnjen; XIV, kako je postopati po proglasitvi neveljavnosti zakona (de iis quae fieri debent post declaratam matrimonii nullitatem) (čl. 224—225); prim. kan. 1987—1988; XV, postopek v izjemnih primerih (de modo procedendi in casibus exceptis) (čl. 226—231); prim. kan. 1990—1992; XVI, sodni stroški in pravica ubogih ali znižanje sodnih stroškov (de expensis iudicialibus et de gratuito patrocinio aut expensarum iudicialium reductione) (čl. 232—240); prim. kan. 1909—1916.

(Nadaljevanje prihodnjič.)

Dr. Al. Odar.

VERSKA DRUŠTVA IN DRŽAVNO DRUŠTVENO PRAVO V SLOVENIJI IN DALMACIJI.

Zakon o društvih, shodih in posvetih z dne 18. septembra 1931 (»Službene novine« z dne 19. sept. 1931, št. 217 in priloga z dne 28. sept. 1931, št. 225/LXXI/466; »Službeni list« št. 403/60 iz l. 1931; zakon o izpremembah in dopolnitvah §§ 13., 14., 15. in 32. tega zakona z dne 24. marca 1933, je objavljen v »Službenih novinah« z dne 15. aprila 1933, št. 85/XXVI/257; »Službeni list« št. 242/37 za l. 1933) določa v § 20, da pod njegovo poglavje »o društvih« ne spadajo »verske zajednice usvojenih in priznanih veroizpovedi in njih verske združbe, osnovane na zakonih«. Na koncu drugega poglavja »o shodih in posvetih« istega zakona določa § 35, da »pod odredbe tega poglavja ne spadajo: ... cerkveni shodi in sprevodi«. Nastane vprašanje, ali se omenjene izjeme nanašajo tudi na verska društva.

Pod verskimi društvi razumemo fidelium associationes v kan. 684 in nsl, Teh verskih društev so tri vrste, namreč pobožne zveze (pia unio), bratovščine (confraternitas) in tretji redovi za svetne ljudi (tertii ordines saeculares).

Državna cerkvena uprava se vrši v Sloveniji in Dalmaciji večinoma še po starih avstrijskih predpisih. Zakon o društvih, shodih in posvetih ni imel namena spreminjati razmerja med cerkvijo in državo. Besedilo v njegovem § 20 je nejasno. Ostati moramo zato pri stanju pred promulgacijo tega zakona. Zato si moramo ogledati prej veljavne avstrijske predpise in njih interpretacijo.

Po § 3. društvenega zakona z dne 15. nov. 1867., d. z. št. 134 se ta zakon ni nanašal »auf geistliche Orden und Kongregationen, dann Religionsgenossenschaft überhaupt«. Ministrska naredba z dne 28. junija 1856., d. z. št. 122 pa je bila določala, da verska društva ne spadajo pod cesarski patent z dne 26. decembra 1852., d. z. št. 253. Zato je nastalo vprašanje, ali je treba cit. § 3. društvenega zakona tako umevati, da obsega tudi verska društva in da torej ostane ministrska naredba iz l. 1856. v veljavi. Razpis notranjega ministrstva z dne 10. aprila 1868., št. 1307, ki je bil izdan v sporazumu z ministrstvom za uk in bogočastje ter justičnim ministrstvom, je pojasnil,

da je treba smatrati na osnovi § 38. cit. društvenega zakona iz l. 1867. ter § 15. ustavnega zakona z dne 21. decembra 1867., d. z. št. 142 ministrsko naredbo z dne 28. junija 1856., d. z. št. 122 za razveljavljeno. Verska društva torej spadajo pod društveni zakon in se izjema, ustanovljena v § 3. društvenega zakona, njih ne tiče. Po tem ministrskem razpisu je bilo treba društva, ki so bila v smislu cit. ministrske naredbe iz l. 1856. zakonito ustanovljena, sicer priznati, toda za zunanje delovanje teh društev so v bodoče veljale določbe društvenega zakona iz l. 1867. Pri ustanavljanju novih verskih društev in pri spreminjanju pravil že ustanovljenih društev se je bilo treba ravnati po društvenem zakonu iz l. 1867.

Na splošno ni bilo v Avstriji dvoma o tem, da verska društva ne spadajo med izjeme, ki jih našteva § 3. cit. društvenega zakona z dne 15. novembra 1867. Olomuški nadškofijski ordinariat je n. pr. za cislitvanski del škofije izdal že l. 1868. posebno instrukcijo kleru v smislu gornjega ministrskega razpisa (tekst glej v *Dannerbauer*, *Praktisches Geschäftsbuch für den Kurat-Klerus Österreichs*³ 1909, 1598).

Literatura je soglašala v tem, da spadajo verska društva pod društveni zakon. *Haring* je n. pr. pisal: »Gegenwärtig werden in Österreich die kirchlichen Bruderschaften und Vereine nach dem allgemeinen Vereinsgesetz behandelt, insofern sie aber nach außen keine Tätigkeit entwickeln, von den staatlichen Behörden meist ignoriert« (*Grundzüge des katholischen Kirchenrechts*² 1916, 825). *Aichner* je učil: »In imperio Austriaco vi rescripti ministerialis d. 10 Aprilis 1868 (n. 1307) pia sodalitia et confraternitates ecclesiasticae abhinc erigendae subjiciuntur legi pro associationibus d. 15 Nov. 1867 (Vereinsgesetz) ceterisque legibus civilibus« (*Compendium iuris ecclesiastici*⁸ 1895, 507). Isto trdijo *Dannerbauer*, o. c. 1596 in nsl., *Hussarek*, *Grundriß des Staatskirchenrechts*² 1908, 37, *Scherer*, *Handbuch des Kirchenrechts II* 1898, 879, *Symersky* v *Linzer Quart. Schrift* 1890, 285 in nsl., *Vering*, *Lehrbuch des katholischen, orientalischen und protestantischen Kirchenrechts*³ 1893, 879, op. 10. Nekoliko nesoglasja je bilo med avtorji samo v tem, ali spadajo verska društva le pod društveni zakon z dne 15. novembra 1867 (takò n. pr. *Dannerbauer*) ali tudi pod ostale državne zakone (tako n. pr. *Aichner*).

Tudi judikatura se je odločala za mnenje, da spadajo verska društva pod društveni zakon iz l. 1867. Navedem naj le plenarno odločbo vrhovnega in kasacijskega sodišča na Dunaju z dne 18. julija 1884., št. 8237, ki je izrekla, da pomeni beseda »Religionsgenossenschaft« v terminologiji avstrijskih zakonov »die Gesamtheit der Glieder einer Kirche oder Konfession«, zato da bratovščine ne spadajo pod ta izraz. Prav tako verska društva niso »geistliche Orden und Kongregationen«, zato se § 3. zak. z dne 15. nov. 1867. ne nanaša nanje (prim. *Dannerbauer*, o. c. 1597; povod za gornjo odločbo je dala letna skupščina bratovščine sv. križa v Splitu, ki se je vršila 25. nov. 1883., ne da bi bila po § 15. društvenega zakona predhodno javljena političnemu oblastvu).

Verska društva se po večini bavijo z notranjim cerkvenim delovanjem, zato se državna oblastva niso zanje zanimala. Pač pa se je večkrat dogodilo, da so sodišča takim verskim društvom, ki niso bila ustanovljena v skladu z društvenim zakonom iz l. 1867., odrekla zmožnost dedovati (prim. D a n n e r b a u e r, o. c. 1597).

Cerkvena upravna praksa torej, državna judikatura in literatura soglašajo v tem, da so spadala v Avstriji, zato tudi v Sloveniji in Dalmaciji verska društva pod društveni zakon z dne 15. nov. 1867.

Postopanje državnih upravnih oblasti pa je bilo nekoliko laksno. Ker se verska društva pečajo zvečine le z notranjim cerkvenim življenjem, je bilo to razumljivo. S c h e r e r pravilno dostavlja: »In der That hat die Staatsregierung kein Interesse, hier volle Strenge walten zu lassen« (o. c. 879, op. 26). Jasno pa je seveda, da ta praksa ni mogla spremeniti zgoraj navedenih predpisov.

Ako primerjamo zgoraj navedeno besedilo v § 20. veljavnega zakona iz l. 1931. s § 3. društvenega zakona iz l. 1867., opazimo, da se docela krijeta. »Verske zajednice usvojenih in priznanih veroizpovedi« so »Religionsgenossenschaft überhaupt«, torej celokupnost članov poedine veroizpovedi. »Verske združbe, osnovane na zakonih« so za katoličane religio in societates ali geistliche Orden und Kongregationen v smislu § 3. društ. zak. iz l. 1867., ki ima v mislih pač cerkveno organizacijo vernikov s skupnim življenjem.

Na Hrvatskem izvzemajo verska društva izpod veljavnega društvenega zakona, sklicevaje se na zgoraj navedeno ministrsko naredbo iz l. 1856.; za Slovenijo in Dalmacijo je bila ta naredba odpravljena z društvenim zakonom iz l. 1867., zato so spadala verska društva pri nas pod društveni zakon iz l. 1867. in spadajo pod sedaj veljavni zakon iz l. 1931. Njihove zgolj interne prireditve v bogoslužnih prostorih, ki spadajo pod pojem »cerkveni shodi«, po § 35. cit. zak. iz l. 1931. niso vezane na zakonove določbe »o shodih in posvetih«.

Al. Odar.

Slovstvo.

Hessen, Dr. Johannes, *Wertphilosophie*. Paderborn 1937, F. Schöningh. 8°, 262 str. Mk. 5.80.

Nauk o vrednotah se bolj in bolj razvija v samostojno filozofsko panogo, ki so ji zlasti nemški filozofi posvetili že lepo število zanimivih del. Toda vse te knjige so pisane s stališča posamičnih filozofov. Učitelj filozofije, ki bi rad nepristransko podal skupne osnovne misli vrednostne teorije, se doslej še ni mogel oslanjati na primeren priročnik. To vrzel je hotel izpolniti avtor s svojim delom. Hessenova knjiga hoče biti nekaj učbenik o vrednostni filozofiji.

Uvod nam pojasni pomen vrednostne teorije, očrta na kratko njeno zgodovino in označi glavne smeri, štirje deli knjige pa so posvečeni ontologiji, gnozeologiji, antropologiji in teologiji vrednot.

Kaj je vrednota? Izraz lahko pomeni ali svojski vrednostni doživljaj, ali kakovost, ki nam dela predmet vreden, ali vrednoto kot vrstni pojem, kakor so pojmi lepega, dobrega, svetega. Vsi trije pomeni so posamično nepopolni. Vrednota ni le doživljaj, pa tudi ne v pravem pomenu posebna kakovost, kakor uči vrednostni ontologizem. Vrednota je sploh nekaj drugega kakor bitje. Na bitju ločimo bistvo (Sosein) in bitek (Dasein), vrednota pa ni ne prvo ne drugo. Če pravimo, da je kakovost, se poslužujemo tega izraza v prenesenem pomenu. Vrednote so nekaj objektivnega v tem smislu, da ne veljajo samo za tega ali onega, marveč za človeka vobče, še več, za duha vobče, ne pa v tem smislu, da bi bivale same na sebi, ampak se nujno nanašajo na osebe. Vrednota je vedno vrednota za nekoga. Lahko jo opredelimo kot »lastnost, ki pripada predmetu z ozirom na vrednostni čut kakega subjekta«. (31).» Vrednote niso ne čutni, ne nadčutni, marveč nečutni (unsinnlich) predmeti, ki tvorijo z logičnim in matematičnim redom svet irealnih, idealnih predmetov. Taki predmeti so sicer objektivni, toda bivajo le za duha in dobivajo svojo stvarnost od duha. Vrednota v pomenu vrednostne ideje je torej tista »idealna bistvenostna vsebina (Soseinsgehalt), ki se nanaša na emocionalno stran duha, to je, na njegovo vrednostno čustvovanje (Wertfühlen)« (35).

Vrednote, ki so po svoji naravi nekaj irealnega, lahko postanejo stvarne (real, existent), pa ne kot »ens in se«, marveč kot »ens in alio«, kot lastnosti, kot stvarno stanje predmetov, ki so jim nosilci. Prav zaradi tega so jih mnogi smatrali za posebna bitna določila (Seinsmoment). Toda to je napačno. Vrednota spada v aksiološki, ne v ontološki red. Dokaz temu je, da se nosilci vrednot lahko spremené, ne da bi vrednota pri tem kaj izgubila. Lepota ostane lepota, četudi razpadejo vsi predmeti, kjer je bila ostvarjena. Vrednote so nespremenljive in neminljive (40).

Da je vrednostni red različen od ontološkega, se dá lahko dokazati. Vrednostni red ima polarni ustroj: ločimo vrednote in nevrednote. Nevrednote niso le pomanjkanje vrednot, ampak so v resnici vrednote, pa negativne. Zloba je nekaj prav tako resničnega

kakor dobrota. Ontološki red ne pozna teh nasprotij. Med vrednotami vlada značilen red: ena je višja od druge, pa tudi istovrstne vrednote so lahko bolj ali manj ostvarjene. Pravičnost n. pr. je lahko večja ali manjša. Te globinske razsežnosti ontološki red ne pozna. Stvari so ali niso, ne moremo pa reči, ta je bolj, ta je manj. Vrednostni red je torej različen od ontološkega, toda navezan nanj, ker se samo v njem lahko udejevši, nasprotno pa je tudi stvarno vesoljstvo naravnano na vrednote kot na svoje usovršenje. Vse to priča za tesno zvezo in dá slutiti skupen izvor bitja in vrednote (40—45).

Sholastična trditev, da vrednota, bonum, ni nič drugega kakor bitje, kolikor je v odnosu s hotečim subjektom, je torej napačna. Načelo: »ens et bonum convertuntur« ne drži. To kaže itak tudi zdrava pamet. Kdo bo trdil, da je bolečina nekaj dobrega in da je tem boljša, čim hujša je? Kdo nas bo prepričal, da je dober hudi duh in tim boljši, čim bistrejši je in vztrajnejši. Ali si pa mislimo človeka, ki živi v npravno izprijeni družbi. Mar naj sklepa: okolica je dejanski taka in taka, ens et bonum convertuntur, torej je dobra? Žal, da sholastično načelo ne drži! Zlo je nekaj zelo istinitega. »Človek se mora čuditi, da še danes toliko filozofov, ki so zakoreninjeni v srednjem veku, kljub jasnim dejstvom s takšno samozavestjo izpoveduje in brani stavek: omne ens est bonum... Kdor to trdi, se ima lahko za še tako modernega in govori najmodernejši filozofski žargon, kljub temu se v resnici ne nahaja v svetu sodobnega, temveč srednjeveškega mišljenja« (51—52).

Vrednota je obvezna. Zakaj? Ali že bistvo vrednote vključuje dolžnost, da se vrednota ostvari, ali zahteva to kako drugo bitje? Dolžnost ali obveznost gotovo ni bistvo vrednote same, sicer bi udejevstvene vrednote ne bile več vrednote. Toda saj že vemo, da vrednota ni samostojna bitnost, ampak se nujno nanaša na subjekt. Če jo presojamo v tej zvezi, pa odkrijemo, da iz nje same izvira obveznost za osebo, naj to sicer še ukazuje kak poseben zakon ali ne. Teolog bo le še dodal, da dolžnost, ki jo je odkril filozofski razum na vrednotah, izvira končno iz Boga.

Vrednote delimo s formalnega vidika v pozitivne in negativne, v osebne in stvarne, v samovrednote in sovrednote (to je sredstva, ki dobivajo vrednost od cilja), z materialnega vidika pa v čutne in duhovne. Čutne vrednote so prijetnostne, življenjske in koristnostne (gospodarske), duhovne pa logične, etične, estetične in verske. Vrednota je tem višja, čim trajnejša, enovitejša in samostojnejša je, čim globlje zadovoljstvo prinaša subjektu in na čim plemenitejši subjekt oziroma zmožnost se nanaša.

Kako spoznavamo vrednote? Govori se o doživljanju, gledanju (intuiciji), čutenju vrednot, pa tudi o zgolj umskem dožemanju. Zaznavanje vrednot je brez dvoma drugačno kakor spoznavanje resnice. Vrednote zaznavamo neposredno, brez sklepanja, torej intuitivno ter s čustvom. Vendar ni treba govoriti o posebnem vrednostnem čutu. Zaznavanje vrednot je zmes čustvenega in umskega spoznanja. Prav umsko spoznanje daje temu činu naperjenosti značaj, ki ga čustvo samo nima. V tej točki se loči Hessen od sholastikov samo po tem,

da daje on prvenstvo čustvu, sholastiki pa razumu. Ker ima torej čustvo prednost pri zaznavanju vrednot, se zgodi, da iz doživljenih vrednot sklepamo na eksistenco vrednih bitij: vrednostne sodbe preidejo v istinitostne sodbe (Werturteile: Seinsurteile). V tem je najgloblji pomen slavnega Anzelmovega dokaza, ki sklepa, da je najvišja vrednota nujno istinita. Pred razumom seveda taki dokazi ne drže, dasi so izraz najglobljšega človeškega prepričanja in služijo za podlago vsem našim najvažnejšim nazorom. Vse naše teorije o veselstvu in človeku v njem izvirajo končno iz neke vere, ta pa iz osnovnega vrednotenja sveta in življenja, torej iz iracionalnega prepričanja. Tomizem prav tako kakor drugi sestavi, pa naj še tako zatrjuje svoj zgolj racionalni značaj. Avguštinizem, ki se ga avtor oklepa, izrečno izpoveduje, da je vera njegov temelj.

Antropologija vrednot načelno ugotavlja, kakšen mora biti človek, ako naj udelevi vrednote. Filozof razčlenjuje in presoja razne nazore o človeku, kakor Freudovega, Klagesovega, Schelerjevega, nato pa razvije svojega lastnega. Človek, ki naj ostvarja vrednote, mora biti duhovno in svobodno bitje. Ali je svoboda mogoča? Da, kajti vzročno načelo in determinizem je samo postulat teoretičnega razuma, ki pravi: ako naj bo kako dejanje razumljivo, tedaj mora veljati zanj vzročno načelo. Ni pa, da bi moralo biti vsako dogajanje razumljivo. Svobodna dejanja so torej mogoča, toda za teoretični razum so iracionalna (177).

Teologija vrednot kaže, kako nas vrednostna pot vodi k Bogu. Brez najvišjega bitja, ki je obenem najvišja vrednota, bi življenje ne imelo smisla. Vendar se iz teh misli ne dá razviti pravi dokaz za bivanje božje, marveč le utemeljena vera, kakor vedno, kadar je sklepanje zgrajeno na vrednotenju.

Že iz teh posnetkov se vidi, kako bogata je Hessenova knjiga in kakšnih kočljivih vprašanj se je lotila. Kdor bi hotel presoditi avtorjev nazor o dojemanju vrednot, o razmerju med vero in filozofijo, o vzročnosti, determinizmu in svobodi, o ustroju človeške narave in druge podobne, bi moral napisati novo knjigo. Le k prvemu delu, ki skuša dokazati razliko med ontološkim in vrednostnim redom, hočemo dostaviti nekaj opomb.

Vrednote bi se naj razlikovale od ontološkega reda po tem, da obstoje, četudi se njihovi nosilci spremené. Ali ni filozof pri tem pozabil na razliko med vrednostno idejo in med vrednoto kot ostvarjeno kakovostjo, ki jo je malo prej sam označil? Le o prvi se morda lahko reče, da je neodvisna od izkustvenega veselstva. Sicer pa je to idejno, irealno obstojanje nekaj zelo meglenega. Poglejmo si n. pr. matematične predmete, ki jih filozof tudi šteje v ta red. Ali obstoje idealno samo trikotniki, kvadrati, kocke, ali tudi nepravilni liki? Dajmo otroku kroglo iz pločevine, naj igra nogomet z njo. Pri vsakem udarcu se bo drugače zveržila. Pravilni liki nimajo stvarno nobene prednosti pred brezkončnim številom takih vegastih. Naš idealni svet bo prečudovito bogat. Ali ni vse bliže zdravi pameti, ako rečemo, da izven istinitih bitij ni ničesar razen spoznavnih in hotnih zmožnosti, ki so pa tudi istinite in ki ta bitja

spoznavajo in po njih teže. »Irealni« red obstoji samo takrat, kadar si ga subjekt iz izkustvenih podatkov sestavi, in takšen, kakršnega si sestavi. Pa četudi bi se sprijaznili s samostojnim irealnim redom, bi vrednote ne imele v njem nobene prednosti. Saj ne obstoji samo ideja estetične vrednote, ko slika razpade, ampak v istem smislu tudi ideja slike. Z našim znakom, ki bi naj ločil oba svetova, torej ni nič.

Kaj pa polarnost vrednot? Znano je, da je Aristotel vse izkustveno veseljstvo smatral za polarno. Gibanje, ki je dejstvo, je po njegovem nazoru možno samo med nasprotji toplo, mrzlo, suho, vlažno. Drugi, kakor Hegel, pa so pripisovali ontološkemu redu naravnost protisloven ustroj. Tudi polarnost torej po mnenju filozofov ni svojski znak vrednot. Sicer pa, kje je ta polarnost? Avtor priznava, da je ista stvar za enega vrednota, za drugega nevrednota. Ali ne sledi iz tega, da vrednota kot nekaj objektivnega morda sploh ni polarna, marveč le subjektov odnos do nje? — Tudi globinska razsežnost vrednot ni poseben znak za vrednostni red. Stara filozofija uči, da se vobče vse kakovosti lahko večajo tudi intenzivno, ne samo ekstenzivno kakor kolikost.

Vrednostni red torej končno nima nobenih lastnosti, ki bi jih ne našli tudi v ontološkem redu. Morda pa sholastiki vendarle niso tako brez razloga trdili, da sta bitje in dobrota isto? Avtor se ne more sprijazniti z mislijo, da bi bila bolečina vrednota. Bolečina je občutek. Ali ni dobro, da čutimo? Toda to je neprijeten občutek. Res je, a ta neprijetni občutek nas opozarja, da nekaj v telesu ni v redu. Kdor bi ga po naravi ne imel, bi ne dočakal tolike starosti, da bi lahko razpravljal o njegovi vrednoti. Bolečina je izrazita sovrednota v službi življenja. Sicer pa je avtor sam zapisal na strani 37., da lahko čustva neugodja tudi pozitivno vrednotimo, čustva ugodja pa negativno.

Drugi zgled je še posebno zanimiv, ker se ga tudi sholastiki radi poslužujejo, da z njim dokažejo baš obratno: tudi v skrajnem primeru, ko se zdi, da smo pred poosebljeno zlobo, kakor je hudi duh, se bitje ni spremenilo v zlo, ampak je ohranilo svojo stvarno dobroto, ki jo pa volja zlorabi. Očitek, da sholastiki zanikajo zlo v svetu, je prazen. Kakor ne zanikajo zmote, dasi trde: »omne ens est verum«, prav tako ne zanikajo zla. Vsako bitje je resnično, ker je to, kar je, in je po svoji naravi takšno, da lahko postane predmet spoznanja. Zgodi se pa, da se kak razum o predmetu moti. In ker se o vsakem predmetu lahko moti, bi v nekem smislu mogli reči tudi: »omne ens est falsum«. Toda ta napačnost je nekaj logičnega, bitje je kljub temu ohranilo svojo naravno spoznatnost ali ontološko resnico. Trditev: »omne ens est verum« je torej splošna in nujna, kar se tiče ontološke resnice, kar se pa tiče logične resnice, moramo točneje reči: »omne ens est verum per se et falsum per accidens«, in dostaviti, da je vzrok te slučajne napačnosti v razumu, ne v bitju. Isto velja mutatis mutandis za dobro in zlo. Trditev: »omne ens est bonum« je splošna in nujna, kar se tiče ontološke dobrote. Kajti bitja, ki so plod najvišje dobrote in njene stvariteljne volje, so nujno po naravi dobra in takšna, da se lahko nanašajo tudi na kako ustvarjeno

voljo. Te ontološke dobrote je tem več, čim več stvarnosti obsega kako bitje. Kakor pa tvori dejanski odnos ustvarjenega razuma do bitij *logično* resnico ali neresnico, prav tako tvori dejanski odnos ustvarjene volje do bitij *n r a v n o* dobroto ali zlo. Pa tudi pri tem je bitje takšno, da je lahko volja »per se« v pravilnem odnosu z njim, dasi se zgodi, da je »per accidens« njen odnos nrvno slab. Toda vzrok zla je v svobodni odločitvi, ne v predmetu hotenja. — Razen tega pa se Hessenov dokaz, da nekatera bitja niso dobra, sumljivo približuje trditvi, da so slaba. Ker so pa nevrednote tudi vrednote, bi bila končno vrednostni in ontološki red vendarle isto.

Zdi se torej, da se tudi Hessenu ni posrečilo dokazati, da je vrednostni red stvarno različen od ontološkega in da je sholastično pojmovanje dobrega in zla napačno. Avtor je podal o teh vprašanjih svoje mnenje, ki pa nikakor ni občno mnenje med katoliškimi filozofi, da bi mogla knjiga postati splošen učbenik. Toda priznati je treba, da je vrednostna teorija s tem, da je prekrstila sholastični »bonum« v vrednoto, zbudila živahno zanimanje zlasti za etična vprašanja in prinesla veliko resnost v moderno nemško filozofijo. Zato je treba samo pozdraviti dela, ki širijo zanimanje za te življenjske probleme. Prednost Hessenove knjige je v tem, da nudi dober pregled o strujah in problemih vrednostne filozofije, ki se je po Vebru tudi pri nas uveljavila. Zaradi tega bo avtorju hvaležen za njegov trud tudi tisti, ki se ne strinja z vsemi njegovimi izsledki.

J. Janžekovič.

F e c k e s, Dr. Carl, *Die Harmonie des Seins*, Ein Blick in das metaphysische Weltgebäude des Thomas von Aquin mittels seiner Seinsstufen, Paderborn 1937. Schöningh. 8°, 192 str. Mk. 4.50.

Sv. Tomaž je še vedno sodoben in zdi se, da vedno bolj. Prav sedaj izhaja pri Pustetu nova nemško-latinska izdaja njegove Sume. Tomaž sicer izjavlja, da je pisal Sumo nalašč za začetnike, toda za začetnike-teologe iz 13. stoletja, ki so prekoračili »artes« in filozofijo. Kdor se je hoče danes lotiti s pridom, se mora poprej vsaj v glavnem seznaniti s Tomaževim idejnim svetom. Dobrih učbenikov za to sicer ne manjka, toda nima vsakdo časa in volje, da bi se preril skozi take strokovne in često suhoparne uvode. Razen tega skušajo učbeniki predvsem dokazati resničnost tomizma, dočim za-došča za uvod tistemu, ki namerava Tomaža sam brati, kratek pregled njegove filozofije. Za take je napisana Feckesova knjiga. Avtor sam pravi v predgovoru, da je mislil na Tomaževe čitatelje, ki bi se radi najprej seznanili z osnovnimi nauki tomizma.

Tomaževo filozofijo često primerjajo z gotskimi katedralami, ki so tudi nastajale v isti dobi. Zgrajena je po čudovito jasnem pa veličastnem načrtu, premišljena in izvedena je do zadnjih potankosti. Vsak pojav ima v njej svoje mesto, tudi najnezatnejše bitje je vesoljstvu potrebno, sicer bi celota ne bila popolna. Avtor je skušal podati v kratkem ta miselni umotvor. Ko nam pojasni mnogoteri pomen izraza bitje, nas vodi od najpopolnejšega bitja, Boga, ki je čista bit brez vsake sestave in možnosti, preko duhovnih bitij, ki so že izpremenljiva in deloma dejanska, deloma v možnosti, do bolj in

bolj sestavljenih in pomanjkljivih stvari, dokler postopoma ne usahne skoraj vsa bitnost in ostane le še čista možnost, materija, na prehodu od nekaj do nič.

Tomažev nauk je podan verno in večinoma z njegovimi lastnimi besedami. Knjiga je sestavljena iz pre mnogih Tomaževih tekstov, ki jih spretno veže avtorjeva razlaga. Toda to niso navadni citati, ki prehajajo iz učbenika v učbenik, ampak skrbno izbrana značilna mesta iz vseh, tudi manj dostopnih Tomaževih del. V kake sodobne spore glede tomizma se knjiga ne spušča. Tudi tomizma samega ne sodi, ampak ga podaja, kakršen je zgodovinsko bil, s tem, da nam naslika zgradbo veseljstva, ki jo je videl sv. Tomaž Akvinski.

J. Janžekovič.

Röber, dr. Ernest, *Die gesetzliche Delegation (delegatio a iure)*. Rechtsgeschichtliche und rechtsdogmatische Untersuchung. (Görresgesellschaft. Veröffentlichungen der Sektion für Rechts- und Staatswissenschaft, 76. Heft). Paderborn 1937, F. Schöningh. Str. 208.

Vprašanje, ali je *codex iuris canonici* ohranil pojem *a iure delegirane oblasti*, spada med tista vprašanja, ki jih je novejša literatura precej obravnavala, čeprav še ne zadosti, kakor priča Röberjeva knjiga. Znano je, da kan. 197 deli vso oblast (vladanja) v redno in poverjeno. Redna je tista »*quae ipso iure adnexa est officio*« (kan. 197, § 1). To oblast upravičenec izvršuje »*vi officii*«. Delegirana oblast je pa tista »*quae commissa est personae*« (kan. 197, § 1). To oblast izvršuje upravičenec »*vi specialis commissionis*«, čeprav jo prejme »*ratione officii*«. Delegirani more dobiti oblast *ab homine* ali *a iure*. Vprašanje je prav to, ali je cerkveni zakonodavec ohranil pojem delegacije *a iure*, ko že naziva ni. Stutz in Hilling sodita, da takih primerov ni veliko, če je sploh kakšen. Ojetti in Fuster pa sta zagovarjala mnenje, da je vsa tista oblast, ki se navadno smatra za redno, a ne poteka iz narave officija, s katerim je združena, delegirana *a iure*. Naš avtor po pravici zavrača to zadnje mnenje; dokazuje pa, da so tako v občem kot v partikularnem pravu ohranjeni mnogi primeri oblasti, ki je delegirana *a iure*. Kodeks sam res ni ohranil primerov, kjer bi nastopali škofje »*tamquam Sedis Apostolicae delegati*«, kot je bilo to v prejšnjem pravu, a sklepanje pisateljev, da s tem kodeks sploh ni ohranil primerov delegacije *a iure*, je bilo preširoko in zato zmotno.

Svoje delo je razdelil avtor na štiri oddelke. V prvem (str. 19 do 112) pojasnjuje pojme *iurisdictio ordinaria*, *mandata* in *delegata* v rimskem pravu; nato njihov samostojni razvoj v kanonskem pravu, kjer se pojavita še pojma *iurisdictio quasiordinaria* in *delegata a iure*. Proti Crisciju (Apollinaris 1936) avtor dokazuje, da rimsko pravo ni poznalo pojma delegacije *a iure*. Končno opiše še sedanji pomen in vsebino pojmov *iurisdictio ordinaria* in *delegata* v cerkvenem zakoniku. V drugem oddelku (str. 113—164) preiskuje pisatelj posamezne primere delegacije *a iure* v zgodovini cerkvenega prava, tako splošnega kot partikularnega. V splošnem pravu so bili taki primeri oblast škofov, kadar so nastopali *tamquam delegati a Sancta Sede*, oblast sodnikov, imenovanih *iudices conservatores* (ščitili so

privilegije eksemptnih redov in drugih eksemptnih ustanov), spovedna jurisdikcija glede vernikov iz tuje župnije in škofije, oblast odvezovati male grehe (nekateri so sodili, da se za to sploh ne zahteva jurisdikcija), spovedna jurisdikcija redovnikov za svetne ljudi in razna spovedna pooblastila redovnikov. Še več pa je bilo primerov za jurisdikcijo, delegirano a iure, v partikularnem pravu. Sem spada spovedna jurisdikcija župnikov v vsej škofiji, spovedna jurisdikcija v sosednjih škofijah, oblast odvezovati od rezervatov, spregledovanje zakonskih zadržkov, oklicev, postne in nedeljske zapovedi, pooblastila dekanov in za čas misijonov ter duhovnih vaj, delegacijo za poroke in oblast deliti razne blagoslove.

V tretjem oddelku (str. 165—199) se bavi pisatelj s primeri delegacije a iure v veljavnem pravu, tako v kodeksu kot v občih zakonih, izdanih po promulgaciji kodeksa, kakor tudi v partikularnem pravu. V zadnjem oddelku (str. 200—204) omenja avtor nekatere stvari o izvajanju in razlaganju a iure delegirane oblasti ter o tem, kdaj preneha.

Delo je pisano zelo zanimivo in nam prikaže lep historično-dogmatičen prerez skozi važno materijo cerkvenega prava. Znova nam dokazuje, kako so sistematične obdelave posameznih poglavij cerkvenega prava še vedno potrebne. Celo obširni komentarji gredo navadno molče mimo takih vprašanj, ali pa se jih dotaknejo le po vrhu; vprašanja pa so vendar teoretično zanimiva in praktično pomembna.

Cerkvena upravna praksa je dovoljevala delegacije a iure večkrat molče, čeprav bi teoretično ne znala razložiti svojega postopanja. Klasičen zgled za to je n. pr. spovedna jurisdikcija župnika zunaj lastne župnije v mejah škofije. Dognano je bilo, da ima župnik redno spovedno jurisdikcijo le v mejah svoje župnije, zunanje pa le nad svojimi župljani. Toda vobče so priznavali župnikovo spovedno jurisdikcijo tudi v mejah škofije, ponekod le v mejah dekanata, ne da bi jim jo bili posebej podelili. Taki župniki so imeli in še imajo spovedno jurisdikcijo, delegirano a iure; ta »ius« je ali običaj ali zakon. Možno bi tudi bilo smatrati, da imajo župniki jurisdikcijo, delegirano ab homine, ki so jo prejeli, preden so postali župniki, s klavzulo usque ad revocationem ali s kakšno podobno. Tako smo n. pr. vobče razlagali spovedno jurisdikcijo župnikov v ljubljanski škofiji, kjer je skoro vsak župniški kandidat že imel spovedno jurisdikcijo, delegirano ab homine, in sicer usque ad revocationem, preden je postal župnik.

Al. Odar.

Pius Ciprotti, De consummatione delictorum attentorum elemento obiectivo in iure canonico. Pars I. (Pontificium institutum utriusque iuris) Rim 1936, Str. 100.

Kan. 2195 definira delikt kot »externa et moraliter imputabilis legis violatio cui addita sit sanctio canonica saltem indeterminata«. Nakazane tri sestavne dele delikta nazivajo kanonisti elementum obiectivum (= actio externa), elementum subiectivum (= actio moraliter imputabilis) in elementum iuridicum (= actio plectenda per

canonicam sanctionem). Avtor se torej bavi z objektivnim dejanskim stanom deliktov po cerkvenem zakoniku. Ne opisuje pa v tem zvezku dejanskega stana vseh deliktov, marveč le deliktov proti veri in edinosti cerkve (kan. 2314—2319), proti religiji (kan. 2320—2329), proti cerkvenim avtoritetam, osebam in stvarem (kan. 2330—2349) in spolnih deliktov (contra bonos mores) (kan. 2356—2359). Pri vsakem deliktu posebej natančno razčlenjuje dejanski stan in opozarja na sistematiko v kazenskem delu cerkvenega zakonika. Sklicuje se na obilno literaturo, vendar pa je moral marsikje orati ledino, zlasti kar tiče razlaganja veljavnih določb. Al. Odar.

Crnica, o. Ante, Kanonsko pravo katoličke crkve. Svezak prvi: Uvod i opća pravila. Split 1937, Str. XIV in 797.

Avtor, ki je znan hrvatski kanonist in profesor cerkvenega prava na frančiškanskem bogoslovnem učilišču v Makarski, je zamislil svoje delo po zgledu obširnih komentarjev cerkvenega zakonika kot obsežen priručnik, ki bo imel tri zvezke. Prvi zvezek vsebuje uvod v cerkveno pravo in obča pravila; drugi bo vseboval osebno in stvarno pravo, tretji pa postopkovno in kazensko pravo. Delo nima samo znanstvenega namena, marveč se bo močno oziralo tudi na praktično uporabo. Avtor se je oziral celo na take čitatelje, ki ne znajo latinsko in nimajo teološke izobrazbe. V predgovoru piše: »Budući da će ovo dijelo biti u rukama i onih koji ne znaju latinski i koji nijesu imali prilike da proučavaju razne bogoslovne znanosti, to smo se kadšto osvrnuli i na pitanja koja su u daljnjoj vezi s kanonskim pravom, a koja su od osobite važnosti za praktični život« (str. VIII.). Zaradi tega nekako dvojnega avtorjevega namena bo delo nujno vsebovalo ekskurze, ki jih sicer ne bi pričakovali. Kritik mora to avtorjevo zamisel upoštevati, čeprav seveda more povedati, ali jo odobrava ali ne. Nam se zdi, da je takšen dvojni namen delu bolj v škodo kot ne.

Pričujoči prvi zvezek ima uvod (str. 1—49) in obča pravila (str. 53—759; strani od 50 do 52 so prazne). Zvezku je dodan obširen pregled kánonov, o katerih je v njem govor (str. 763—773), in stvarno kazalo (str. 775—797). V formalnem oziru je pripomniti, da je delo prirejeno v širokem formatu. O štednji s prostorom ni govora. Tisk je velik; manjšega tiska nenavadno malo; v celoti je že pri površnem računu najmanj 55 praznih strani. Toda to je stvar okusa, ne toliko pisateljevega kot tiskarnarjevega in založnikovega.

Avtor je obdelal snov strogo po legalni metodi; vmes je napravil razne ekskurze; vse pa v silno poljudnem slogu. Ko razlaga obča pravila iz prve zakonikove knjige, uporablja številne zglede iz ostalih zakonikovih knjig, tako da je delno raztolmačil v tem zvezku kar 866 kánonov. Tak način obravnavanja snovi zelo olajša razumevanje abstraktnih norm in čitatelja z lahkoto uvaja v cerkveno pravo, toda ima pa to slabo stran, da se ne more izogniti obširnemu ponavljanju in trganju snovi. Kljub avtorjevemu prizadevanju, da bi bilo delo praktično, bi po našem mnenju moglo v tem zvezku brez škode odpasti razlaganje pojmov ordinarij, generalni vikar in tako

dalje na straneh 89 do 102; prav tako naštevaje razlogov za spreglede zakonskih zadržkov (str. 557—561) in pisarniških taks (str. 604—624). Pisatelj se ni izognil nobeni težkoči pri interpretaciji, kar je vse hvale vredno. Nekatera vprašanja je obdelal naravnost izčrpno, tako n. pr. dopolnilno pravo (str. 281 do 337) in štetje časa (str. 482 do 531). Toda zdi se mi, da ni ohranil pri tem pravega proporca z drugimi vprašanji. Obdelovanje snovi v priročniku se mora razlikovati od obdelavanja snovi v specialnih razpravah, drugače nestrokovnjak ne more dobiti prave predstave o važnosti snovi. Stvarno je avtor preveč natrpal knjigo z vprašanji, ki spadajo v moralno teologijo, toda to je storil zavestno, kakor je razvidno iz predgovora, ki sem ga zgoraj navedel.

V uvodu, ki ima trinajst odstavkov, razpravlja avtor o tem, kaj je pravo, kaj kánonsko pravo, o pravnih virih in drugih uvodnih stvareh; dodal pa je tudi osnovne podatke iz cerkvenega javnega prava. Ta uvodna vprašanja so zvečine v primeri z drugimi vprašanji, ki se v knjigi obravnavajo, preskópo obdelana. Tako na primer avtor nič ne omenja literature, ki je izšla pred zakonikom, čeprav je ta še danes ne samo teoretično, marveč tudi praktično pomembna. Prav posebno pa velja opazka o preskopem obravnavanju snovi o odstavkih, ki govore o cerkvi kot popolni družbi, o razmerju med cerkvijo in državo in o razmerju cerkve do drugih ver. Zato so tudi ostale v teh odstavkih razne nejasnosti. Odstavek, ki govori o prestopanju iz vere v vero (str. 43—46), po našem mnenju ne spada v ta uvod. Delo bi veliko pridobilo, ako bi bil avtor izločil cerkvenopolitična vprašanja in jih posebej sistematično in obširneje obdelal.

Glavni del knjige razlaga obča pravila (*normae generales*) iz prve zakonikove knjige. Obsega predhodno poglavje in šest naslovov iz prve zakonikove knjige. V predhodnem poglavju pisatelj obravnava prvih sedem kánonov iz zakonika in v daljšem ekskurzu zakonikovo terminologijo. V nadaljnjih naslovih obdeluje ostale kánone iz prve zakonikove knjige po legalni metodi, kakor sem omenil, vendar dobro pazi na sistematiko. Glede načina obdelovanja snovi se podpisani docela priključujem mnenju, ki ga je izrazil prof. p. Vitomir Jeličič v oceni gornjega dela, priobčeni v *Antonianum* 1938, 221, ko pravi: »At dum cl. Auctor res difficiliores maxima cum attentione et animi ingenio pertractat, in rebus faciliioribus minus attentum et assiduum se praebet.« Čitatelj se pogosto spotakne, tako da se ne more ubraniti vtisa, da je pisatelj preveč hitel mimo nespornih vprašanj, ki jih je vendar večina, in se ustavil šele ob prepornih. To pa je seveda velika pomanjkljivost takega dela. Ob nekoliko večji pažnji bi moglo postati to delo prvovrsten komentar. Pri čitanju knjige sem si zaznamoval dolgo vrsto takih mest, ki ne zadovolje, toda po zgornji opazki nima pravega pomena, da bi jih našteval.

Al. Odar.

Krek, dr. Gregor, *Zgodovina in sistem rimskega zasebnega prava. Drugi zvezek: Obligacijsko pravo*. Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1937. Str. XVI in 545.

Zgodovina in sistem rimskega zasebnega prava, ki ju pišeta profesorja ljubljanske pravne fakultete, Korošec in Krek, bosta imela dva obsežna zvezka. Prvi sešitek prvega zvezka je izšel l. 1936. V njem obravnava prof. V. Korošec »splošne nauke, vire, osebno in stvarno pravo« (gl. poročilo v BV 1936, 238). Drugi sešitek prvega zvezka, ki ga bo tudi napisal prof. Korošec, bo vseboval rodbinsko, dedno in civilnopravno pravo.

Navedeni drugi zvezek, ki ga je napisal prof. Gregor Krek, pa podaja rimsko obligacijsko pravo, v katerem je dosegel rimski pravni genij višek. Krekovo delo je prestopilo obseg navadnega učbenika; podaja nam obširen sistem rimskega obligacijskega prava. Knjiga se deli na dva skoraj enaka dela; prvi vsebuje na 246 straneh splošne nauke obligacijskega prava, drugi pa opisuje na 244 straneh posamezne obligacije (kontrakte, pakte, obveze iz deliktov in kvazideliktov). Delo zaključuje obširno stvarno kazalo, ki šteje kar 56 strani.

V prvem delu pisatelj najprej razloži pojem obveze ali obligacije, ki je »pravno razmerje med najmanj dvema osebama, zaradi katerega je ena oseba upravičena, da terja od druge osebe neko dajatev ali storitev ali opustitev ali dopustitev, druga pa dolžna, da dajatev ali storitev izvrši odnosno neko dejanje opusti ali dopusti« (str. 1). Nato razpravlja o nastanku in predmetu obveze, o kraju in času njene izpolnitve; v drugem oddelku potem o subjektivih obvez (o različni udeležbi subjektov in njih naknadni izpremembi), v tretjem o utrjevanju obvez (o poročstvu, intercesiji, ari in zadržni pravici) in v četrtem o prenehanju obvez (ipso iure in ope exceptionis). Drugi del, ki opisuje posamezne obligacije, razpade na tri oddelke. V prvem je v štirih poglavjih govor o štirih vrstah kontraktov, o verbalnih, o literalnih, o realnih in konsenzualnih kontraktih. Drugi oddelek obravnava dopolnila kontraktne sistema, namreč brezimne realne kontrakte, razne pakte in kvazikontrakte. Tretji oddelek končno opisuje obveze iz deliktov in deliktom podobnih dejanskih stanov (kvazideliktov).

Krekovo delo razodeva veliko avtorjevo erudicijo. Pisatelj jasno podaja rimsko obligacijsko pravo, dobro informira o spornih vprašanjih in zavzema svoje stališče do njih. Delo je pa tudi z metodičnega vidika zanimivo in svojevrstno. Avtor po točno izvedeni metodi polagoma uvaja čitatelje v rimsko umevanje obligacij in njih posameznih likov. Na zanimiv način jim pokazuje, kako se je posamezni pravni institut razvijal in kateri činitelji so pri tem razvoju sodelovali; naglašja, kaj je za posamezni institut bistveno; opozarja, v čem se razlikuje od sličnega, in kateri stadij je dosegel institut v današnjih evropskih pravih. V tekst vpleta številne citate iz virov, ki požive abstraktno snov, in čitatelje seznanijo z rimskim pravnim mišljenjem bolj, kot bi to mogli obširni opisi. Avtor pogosto opozarja bralca, kje je bil že v knjigi govor o tej ali oni snovi in kje bo še. Ves način pisanja razodeva ne le velikega strokovnjaka, marveč tudi dobrega učitelja prava, ki mu gre predvsem za to, da čitatelj odnosno slušatelj razume pravni institut in njegovo zvezo z drugimi v celotnem

pravnem sistemu. To dobro metodično stran knjige je treba posebej naglasiti, ker je znano, da veliki strokovnjaki niso vedno tudi dobri učitelji. Pri takem načinu obravnavanja, ki more v marsičem nadomestiti živo besedo učiteljevo, se seveda mora marsikaj ponavljati in pripovedovati obširneje, kot bi bilo sicer potrebno; vpletati se morajo razni ekskurzi, ki bi odpadli, ako bi bilo delo pisano samo za strokovnjake.

Prof. Krek je napisal Obligacijsko pravo v lepem slovenskem jeziku, ki ga prenekatero slovensko pravniško delo živo pogrša. Čitatelj se mora čuditi, kako se dajo tudi abstraktni pravni izrazi lepo posloveniti, tako da so res ekvivalent latinskemu izrazu, ne le prazen zvok brez vsebine. Slovensko izrazoslovje bo nedvomno še napredovalo; ta ali oni izraz se morda ne bo obdržal, toda pri veliki večini, kakor mislimo, ne bo kaj spreminjati.

Rimsko obligacijsko pravo je za srednjeevropska prava še danes velikega praktičnega pomena. »Celo najmodernejši civilni zakoniki so iz razvitega rimskega prava prevzeli ne samo večino načelnih, temveč tudi zelo mnogo posebnih norm, tako da si modernega obligacijskega prava ne glede na rimski sistem in brez rimskih osnovnih idej niti misliti ne moremo« (str. 10). Ker Krekova knjiga to obligacijsko pravo na široko obdeluje in povsod kaže zvezo z modernimi pravi, bo koristen priročnik za vsakega pravnikarja, ne le učbenik za začetnika. Zaradi tesne zveze rimskega prava s cerkvenim pravom, ki sem jo omenil že pri poročilu o Koroščevi knjigi, bo Krekovo Obligacijsko pravo zelo koristno tudi za tiste, ki se bavijo s cerkvenim pravom. Uvajalo jih bo v pravno mišljenje in jih v njem izobrazovalo ter jih seznanjalo z osnovno pravno terminologijo, brez katere tudi cerkvenega zakonika ni mogoče pravilno umeti.

Krekovo Obligacijsko pravo je velik prispevek k slovenski pravniški literaturi.

Al. Odar.

K u š e j, dr. Rado, **Konkordat, ustava in verska enakopravnost.** Ljubljana 1937. Str. 73.

Knjižica obsega poleg uvoda slovensko besedilo jugoslovanskega konkordata (str. 8 do 32) in pravnostrokovne opazke na očitke proti konkordatu (str. 33 do 73). Očitki, s katerimi se bavi, so v glavnem tisti, ki jih obsegajo »Primedbe i prigovori na projekat konkordata izmedu naše države i Vatikana«, ki jih je izdala srbska pravoslavna cerkev (prim. BV 1937, 71—88; 137—170). Avtor zaključuje z ugotovitvijo, »da so vsi očitki o protiustavnosti, o kršenju suverenitete in načela verske enakopravnosti neosnovani« (str. 73). Posamezne očitke zavrača jasno in prepričevalno. Vsakomur, ki se hoče poučiti objektivno o ugovorih proti projektu jugoslovanskega konkordata, knjižico toplo priporočamo, zlasti še zaradi tega, ker prinaša celotni slovenski tekst.

Al. Odar.

Publikacije »Bogoslovne Akademije« v Ljubljani.

Vsem našim publikacijam smo cene znižali za 20 do 25%. Starejše letnike BV (od tretjega letnika dalje) oddajamo po 40 Din. Od nekaterih publikacij je v zalogi le malo izvodov.

I. Dela:

1. knjiga: A. Ušeničnik, **Uvod v filozofijo**. Zvezek I: Spoznavno-kritični del. 8°. (XII in 504 str.) Lj. 1921. (Razprodano.)
2. knjiga: A. Ušeničnik, **Uvod v filozofijo**. Zv. II: Metafizični del. 1. sešitek 8°. (IV in 384 str.) Lj. 1923. 50 Din. 2. sešitek 8°. (234 str.) Lj. 1924. 50 Din.
3. knjiga: F. Grivec, **Cerkveno prvenstvo in edinstvo po bizantinskem pojmovanju**. 8°. (112 str.) Lj. 1921. 20 Din.
4. knjiga: F. Kovačič, **Doctor Angelicus sv. Tomaž Akvinski**. 8°. (IV in 101 str.) Lj. 1923. 15 Din.
5. knjiga: F. Grivec, **Cerkev**. 8°. (IV in 320 str.) Lj. 1924. (Razprodano.)
6. knjiga: A. Ušeničnik, **Ontologija. Učbenik**. 8°. (60 str.) Lj. 1924. 25 Din.
7. knjiga: **Sveto pismo Novega zakona**. Prvi del: Evangeliji in Apostolska dela. Po naročilu dr. A. B. Jegliča, ljubljanskega škofa, priredili dr. Fr. Jerè, dr. Gr. Pečjak in dr. A. Snoj. Mala 8°. (XVI in 431 str.) Lj. 1925. V platno vezana knjiga 36 Din; boljše vezave po 50, 62 in 90 Din.
8. knjiga: **Acta L. Conventus pro studiis orientalibus anno 1925 in urbe Ljubljana celebrati**. 8°. (IV et 168 pag.) Lj. 1925. 25 Din; vez. 40 Din.
9. knjiga: **Sveto pismo Novega zakona**. Drugi del: Apostolski listi in Razodetje. 8°. (XVI in 349 str.) Lj. 1929. Cene kakor pri prvem delu.
10. knjiga: F. Grivec, **Vzhodne cerkve in vzhodni obredi**. 8°. (50 str.) Lj. 1930. 8 Din.
11. knjiga: J. Turk, **Breve Pavla V. Tomažu Hrenu z dne 27. nov. 1609**. 8°. (107 str.) Lj. 1930. 15 Din.
12. knjiga: A. Odar, **Sodbe Rimske rote v zakonskih pravnih**. 8°. (99 str.) Lj. 1934. 12 Din.

II. Razprave:

1. F. Grivec, **Pravovernost sv. Cirila in Metoda**. (Razprodano.)
2. A. Snoj, **Staroslovenski Matejev evangelij** (De versione palaeoslavica Evangelii S. Matthaei. — Praemisso Summario et addito Apparatu critico in lingua latina). Lj. 1922. 8°. (34 str.) 5 Din.
3. F. Grivec, **Boljševiška brezbožnost** (De atheismo bolševismi). Lj. 1925. 8°. (15 str.) (Razprodano.)
4. F. Grivec, **Ob 1100 letnici sv. Cirila**. Pojasnilo k apostolskemu pismu Pija XI. »Quod S. Cyrillum Thessalonicensem z dne 13. februarja 1927. 8°. (16 str.) Lj. 1927. 3 Din.
5. J. Turk, **Tomaž Hren**. 8°. (30 str.) Lj. 1928. 5 Din.
6. F. Grivec, **Mistično telo Kristusovo**. Metodična in praktična vprašanja. 8°. (17 str.) Lj. 1928. 4 Din.
7. F. Grivec, **»Rerum Orientalium«**. Okrožnica papeža Pija XI. o proučevanju vzhodnega krščanstva. 8°. (23 str.) Lj. 1929. 4 Din.
8. F. Grivec, **Fjodor M. Dostojevskij in Vladimir Solovjev**. 8°. 46 str. Lj. 1931. 10 Din.
9. A. Odar, **Škof in redovništvo**. Veljavne določbe. 8°. (52 str.) Lj. 1936. 8 Din.

Knjige se naročajo v Prodajalni Kat. tisk. dr. (prej H. Ničman), Ljubljana, Kopitarjeva ulica 2; knjige in razprave prof. dr. Grivca pa v pisarni Apostolstva sv. Cirila in Metoda, Ljubljana, Napoleonov trg 1.

III. Cerkvskih očetov izbrana dela.

Izbrani spisi svetega Cecilija Cipriana. Prvi del: Pisma. Knjižica »O padlih«. Poslovenil, uvod in pripombe napisal dr. F. K. Lukman. V Celju 1938. Založila Družba sv. Mohorja. Mala 8°. 214 strani. Cena: za ude Družbe sv. Mohorja (pri Družbi v Celju ali njeni knjigarni v Ljubljani) 27 din za broširano, 36 din za vezano knjigo; za neude in v knjigarnah 36 din za broširano, 48 din za vezano knjigo.

»Bogoslovni Vestnik«, publikacija Bogoslovne Akademije v Ljubljani, izhaja štirikrat na leto v celotnem obsegu do 20 tiskovnih pol.

Naročnina: 50 Din za Jugoslavijo, 60 Din za inozemstvo na leto.

Urednika: prof. dr. Franc Ksaver Lukman, Ljubljana, Fračiškanska ulica 2/I, in prof. dr. Alojzij Odar, Ljubljana, Vidovdanska cesta 9. — Njima naj se pošilja vse, kar je uredništvu namenjeno.

Uprava: Prodajalna Kat. tisk. društva (prej H. Ničman), Ljubljana, Kopitarjeva ulica 2. Njej naj se pošiljajo naročila, reklamacije in podobno.

Čekovni račun pri ljubljanski podružnici Poštne hranilnice, lastnica Bogoslovna Akademija, Ljubljana, ima št. 11903.

Blagovno odgovorna sta prof. dr. F. K. Lukman za uredništvo in izdajateljico, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatisniti se smejo razprave in njih deli, ocene in drugi prispevki, ako se prej dobi dovoljenje uredništva in ako se v ponatisu navede vir.

»Bogoslovni Vestnik« quater per annum in lucem editur.

Pretium subnotationis extra regnum Jugoslaviae est Din 60.

Scripta quae sive ad directionem sive ad administrationem commentarii nostri spectant, inscribantur: »Bogoslovni Vestnik«, Ljubljana, Faculté de Théologie (Yougoslavie).